

5 лв. на ден

4,50 лв. за месец

**Всеки брой е важен!
Абонирай се за 54 лв. на година
на www.manager.bg/magazin**

СРД
ЦЕНТЪР ЗА
ИКОНОМИЧЕСКО
РАЗВИТИЕ

Доклад на
Центъра за
икономическо
развитие

Икономиката на България

Октомври
2010

МЕНИДЖЪР

ДОКЛАД НА ЦЕНТЪРА ЗА ИКОНОМИЧЕСКО РАЗВИТИЕ

Икономиката на България

Октомври 2010

Под общата редакция на:

д-р по икономика Георги Прохаски, Лиляна Дудева

Авторски колектив:

д-р по икономика Анелия Дамянова, Бленика Желепова,
Даниела Петрова, Калоян Стайков, Лиляна Дудева,
Мариета Цветковска, Мария Прохаска, Станислав Славов

ЦЕНТЪР ЗА
ИКОНОМИЧЕСКО
РАЗВИТИЕ

Икономиката на България

Октомври 2010

Икономиката на България

ДОКЛАД НА ЦЕНТЪРА ЗА
ИКОНОМИЧЕСКО РАЗВИТИЕ

Октомври 2010

Издава "Мениджър"

Художествено оформление

Йохан Карлсон

Предпечат

"Мениджър"

ЦЕНТЪР ЗА
ИКОНОМИЧЕСКО
РАЗВИТИЕ

Съдържание

Макроикономическа динамика	6
Икономически растеж	6
Текуща сметка	18
Външна търговия	19
Преки чуждестранни инвестиции	21
Инфлация	22
Заетост и безработица	24
Политика към предприятията	27
Публични финанси	40
Социална и здравна политика	47
Екологична политика	51
Финансова система	55
Банкова система	56
Лизингов пазар	59
Застрахователен сектор	61
Капиталов пазар	63
Енергетика	65
Транспорт	69
Туризъм	74
Селско стопанство	79
Регионална политика. Европейски фондове	82

Макроикономическа динамика

Икономически растеж

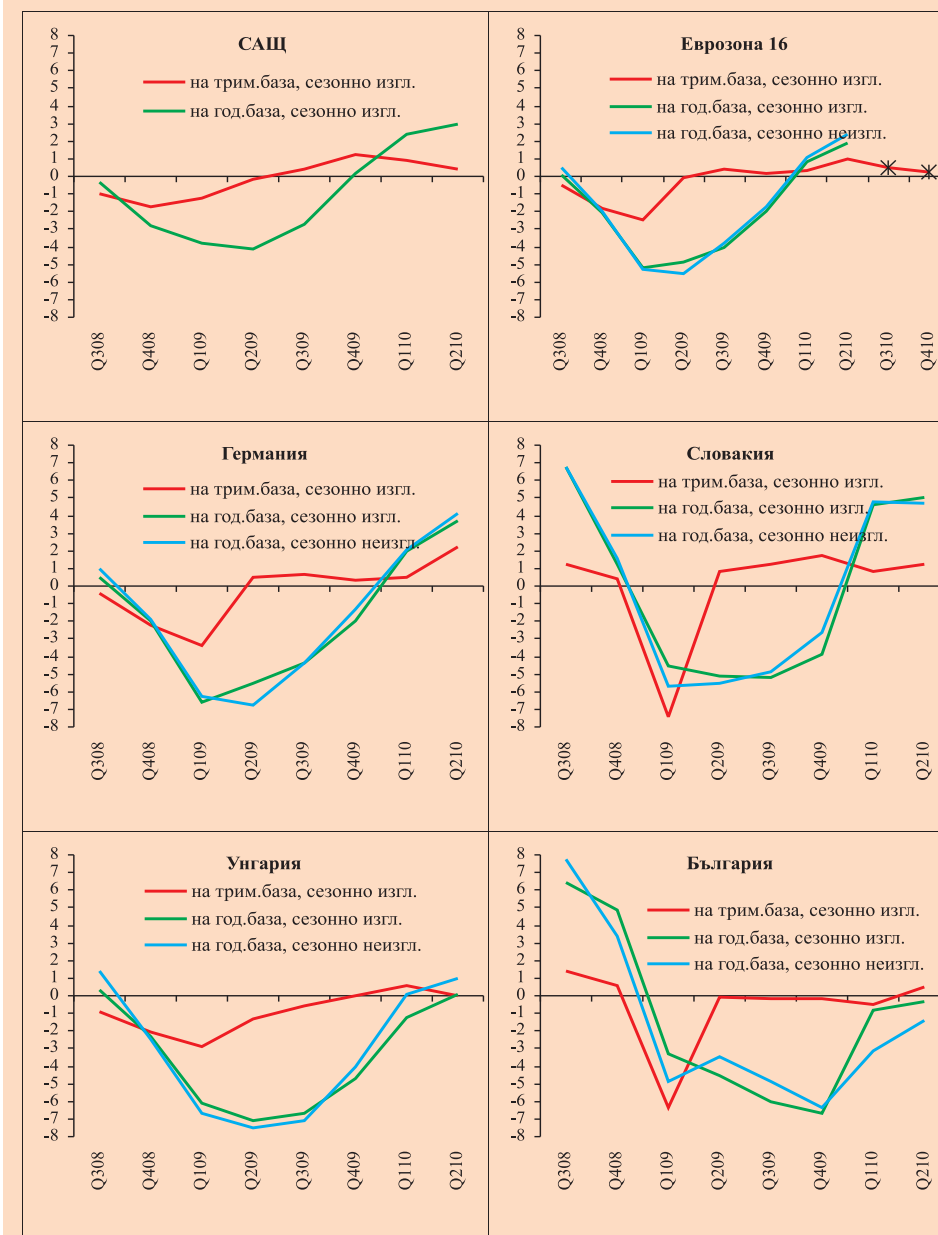
За третото тримесечие на 2010 г. очакваме българската икономика да регистрира първия следкризисен растеж на годишна база, но той ще е слаб, вероятно около 1%. За годината като цяло очакваме слаб спад, близо до нулата.

В края на септември НСИ публикува сезонно изгладени данни за БВП по компоненти от 1997 г. насам. Данните показват, че след началото на последната криза второто тримесечие на 2010 г. е периодът, в който икономиката ни вече е започнала да нараства, макар и засега само на база предходното тримесечие. Сезонно изгладеният ръст спрямо първото тримесечие е 0.5%, но едновременно с това все още икономиката ни има спад на годишна база (1.4% сезонно неизгладен и 0.3% сезонно изгладен при база второто тримесечие година назад).

Растежът в основните световни икономики на база предходното тримесечие продължава. За първото полугодие се наблюдава вече и растеж на годишна база. Фигура 1 илюстрира, на примера на няколко страни, 2-4 тримесечен лаг във времето между първата поява на растеж на тримесечна база до появата на растеж на годишна база. У нас през второто тримесечие бе регистриран растеж на база предходното тримесечие и забавяне на спада на годишна база. Ще имаме ли растеж за 2010 г. - необходим е растеж и през третото и четвъртото тримесечие на годишна база или поне през едно от двете, но значително по-висок, така че динамиката до края на годината да е сумарно достатъчна да компенсира низходящата динамика на годишна база от първото полугодие. Най-вероятно за цялата година ще се реализира общ икономически темп близо до нулата, и то с макар и малка, но все пак отрицателна стойност (около 0.2%) (фиг. 1).

Външната среда е благоприятна. Най-същественото в септемврийската междинна прогноза на ЕК* е, предвид главно резултатите от второто тримесечие, че възстановяването на европейската икономика през второто полугодие ще е леко по-бързо в сравнение с пролетната прогноза. Ревизираните нагоре очаквания се базират на оценки за седемте най-големи икономики в ЕС**. Очаква се БВП през третото тримесечие да нарасне на тримесечна база с 0.5% както в ЕС, така и в Еврозоната и с

Фигура 1. Реален темп на БВП, %

Източник: Евростат (06.10.2010), НСИ (30.09.2010)

* Interim forecast September 2010 http://ec.europa.eu/economy_finance/articles/pdf/2010-09-13-interim_forecast_en.pdf

** БВП на седемте (Великобритания, Германия, Испания, Италия, Нидерландия, Полша и Франция) представлява 79% от този на ЕС и 83% от този на Еврозоната.

0.4% и 0.3% съответно през четвъртото тримесечие. Значително е показана прогнозата за цялата 2010 г. - предвижда се ръст на БВП с 1.8% за ЕС и 1.7% за Еврозоната (пролетната прогноза беше за 1% и 0.9% съответно). Същевременно отбелязва се наличието на висока несигурност на прогнозата. В посока нагоре може да се прояви въздействието на експортно обусловеното възстановяване на индустрията върху частното потребление, което въздействие може да се окаже по-силно, както става през първото полугодие. В посока надолу може да се отрази глобалното търсене през второто полугодие, което може да се окаже по-слабо от очакваното в прогнозата и да повлияе неблагоприятно растежа на износа на ЕС.

Септемврийската прогноза на ЕК констатира, че възстановяването на световната икономика през първото полугодие е било по-бързо от очакваното поради растежа главно на азиатските икономики. Световната търговия със стоки се е завърнала на предкризисните си нива към средата на годината. Последните очаквания са, че годишният темп на световната търговия ще достигне 12% (при 10% очакван ръст в пролетната прогноза). За второто полугодие се очаква по-умерена динамика на световната икономика в сравнение с първото поради очаквано по-слабо натрупване на запаси и изчерпване на стимулиращите мерки. Динамиката на водещите индикатори, специално тези за преработващата промишленост (PMI - Purchasing Managers' Index), показват, че цикълът в световната преработваща промишленост е имал своя връх през второто тримесечие. Въпреки това ЕК очаква, че глобалният БВП (без ЕС) ще нарасне с 5% през 2010 г. (с 0.25 пр. пункта покачване в сравнение с пролетната прогноза). Рискове за размера на растежа ЕК вижда във все още крехкото възстановяване на водещите икономики, в които (при очакван продължаващ принос на инвестициите в машини и съоръжения, макар и с известен лаг спрямо нарастването на световното търсене) вътрешното потребление остава все още сдържано.

У нас след 5 тримесечия на спад на годишна база за първи път от началото на кризата *брутната добавена стойност общо за икономиката нараства* отново, макар и със скромните 0.49%. На тримесечна база ръстовете започнаха още от второто тримесечие на м.г.

От гледна точка на **производството на БВП**, т.е. от гл.т. отрасловата структура на икономиката ни, двигател на възстановяването е динамиката на *промишлеността* (фиг. 2). Тя още през първото тримесечие реализира ръст спрямо предходното тримесечие (2.2%), който продължава и през второто, макар и твърде слаб (0.04%), и същевременно растеж на годишна база (съответно сезонно изгладен 1.7% и 1% и сезонно неизгладен 1.3% и 2.9%). Ръст през първото тримесечие е регистриран

и в групата "Държавно управление; Образование; Здравеопазване; Други услуги и дейност на неправителствени организации" (0.3%), който за второто се ускорява на 0.6%*. През второто тримесечие с ръст спрямо предходното са вече и *строителството* (1.4%), и групата "Търговия, ремонт на автомобили и битова техника; Хотели, общежития и обществено хранене; Транспорт и съобщения" (1.2%), и същевременно растеж на годишна база (сезонно изгладен съответно 0.9% и 1.1%). По сезонно неизгладените данни обаче строителството има все още спад (1.6%), а търговията и тук отбелязва растеж (3.8%). С отрицателна динамика сред услугите продължава да е само групата "Финанси, кредит, застраховки; Операции с недвижимо и движимо имущество, бизнес услуги" - с 1.4% спад на тримесечна база и ускоряващ се спад на годишна база (5.7% сезонно изгладен и 3.3% неизгладен). *Аграрният сектор* се представя сравнително добре тази година - на тримесечна база с висок ръст за първото тримесечие и слаб спад за второто (3.6% ръст, 0.4% спад) и с растеж на годишна база (съответно сезонно изгладен 7% и 5.5%, сезонно неизгладен 0.9% и 3.8%).

От страна на производството на БВП, наред с перспективите за възходящо развитие на промишлеността и строителството (чиито дялове в БВП са 18.4% и 7.6% за 2009 г.), по-нататъшната скорост на възстановяване на икономиката ни в краткосрочен план ще зависи от скоростта на възстановяване на услугите, тъй като имат преобладаващ дял в БВП (най-вече "Търговия, ремонт на автомобили и битова техника; Хотели, общежития и обществено хранене; Транспорт и съобщения" и "Финанси, кредит, застраховки; Операции с недвижимо и движимо имущество, бизнес услуги" с дялове в БВП за 2009 г. съответно 21.8% и 19.7%)**.

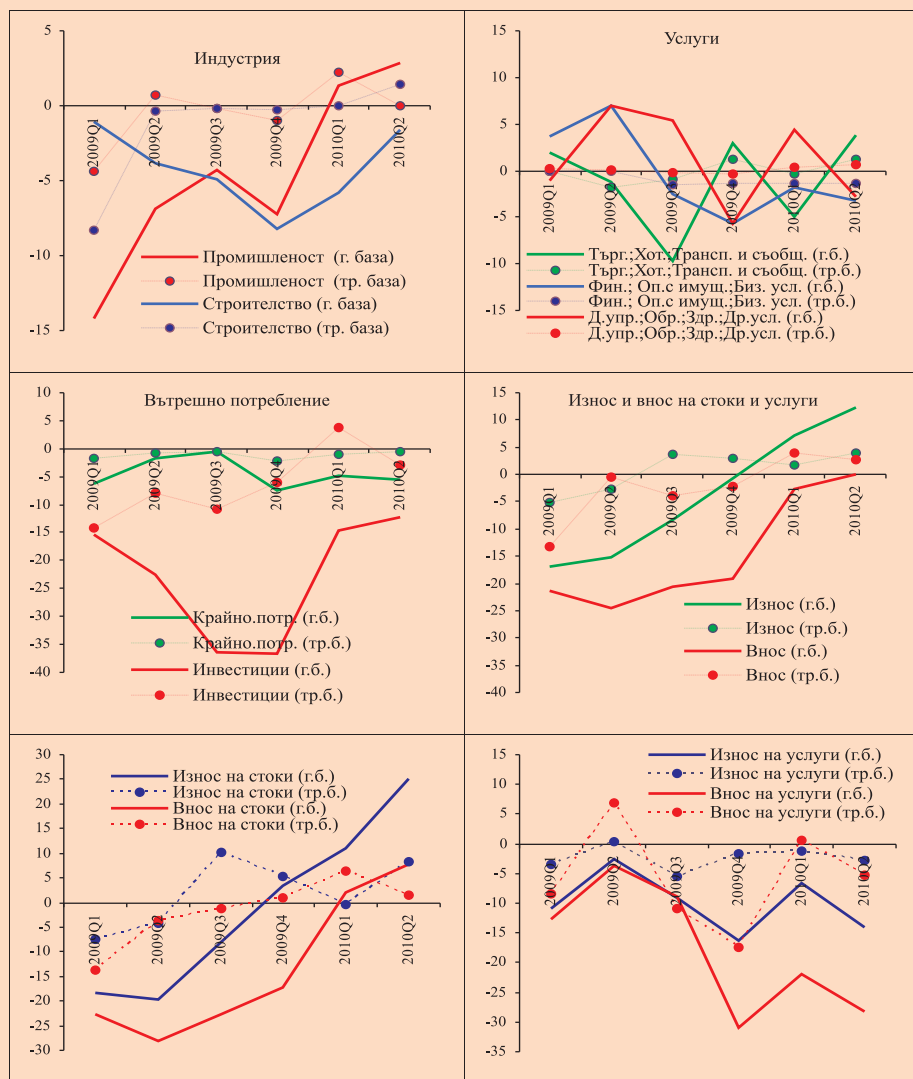
От страна на **крайното използване на БВП** през второто тримесечие на 2010 г. растежът на тримесечна база се обуславя само от растежа на *износа на стоки и услуги*, и то на стоки, какъвто се наблюдава още от третото

* Динамиката в групата отрасли "Държавно управление; Образование; Здравеопазване; Други услуги и дейност на неправителствени организации" (с дял 13.5% в БВП за 2009 г.) отразява по-скоро ефектите на политическите решения и само косвено е свързана с процесите в реалната икономика. От 2004 г. насам спадове на тримесечна база в тази група, и то сравнително слаби, наблюдаваме през последното тримесечие на 2007 г. и първото на 2008 г. (0.2% и 0.3%) и след това чак през третото и четвъртото тримесечия на 2009 г. (0.2% и 0.4%).

** През 2009 г. дялът на аграрния сектор в БВП е 4.8%, на позицията "Корективи" - 14%.

тримесечие на м.г. (фиг. 2). На годишна база растеж на износа на стоки е регистриран от третото тримесечие на 2009 г. (3.3%) и той се ускорява до 25% за второто тримесечие, докато при износа на услуги спадът продължава

Фигура 2. Компоненти на БВП, реален растеж (на тримесечна база сезонно изгладени данни, на годишна база сезонно неизгладени данни), %

Източник: НСИ (30.09.2010)

ва, като след свиването му през първото за второто тримесечие той отново се ускорява (от 6.6% на 14%). Растежът при вноса на стоки и услуги на тримесечна база започна през първото тримесечие (4%) и продължава и през второто тримесечие (2.7%), когато започна растеж и на годишна база (0.03%), и се обуславя от растежа при вноса на стоки. Растежът на тримесечна база е започнал при вноса на стоки още от последното тримесечие на м.г. На годишна база той достига 7.6% за второто тримесечие. При вноса на услуги спадът продължава - за второто тримесечие те са 5.7% на тримесечна и 28.3% на годишна база.

Въпреки че на тримесечна база спадът на крайното потребление се свива (от 1% за първото на 0.6% за второто тримесечие), на годишна той се ускорява (от 4.9% на 5.7%), като това се дължи на колективното потребление (което спада на тримесечна база с 3.9%, а на годишна с 18%), докато при индивидуалното потребление спадът се забавя както на тримесечна (до 0.5%), така и на годишна база (до 4%).

При инвестициите* след ръст за първото тримесечие на тримесечна база с 3.8% и свиване на спада на годишна база до 14.5% (от над 36% за последните две тримесечия на м.г.) за второто тримесечие отново има спад на тримесечна база (3%), на който съответства спад на годишна база с 12%.

На тримесечна, а впоследствие и на годишна база възстановяването на вътрешното потребителско търсене (при продължаващ растеж в индустрията, респективно доходите в нея) в по-голяма степен ще зависи от скоростта на възстановяване на растежа в целия сектор на услугите (поради по-големия му дял в икономиката) и доходите в него. Същевременно възстановяването на инвестиционното търсене ще се случи по-късно от това на потребителското предвид процесите на реструктуриране на инвеститорските интереси.

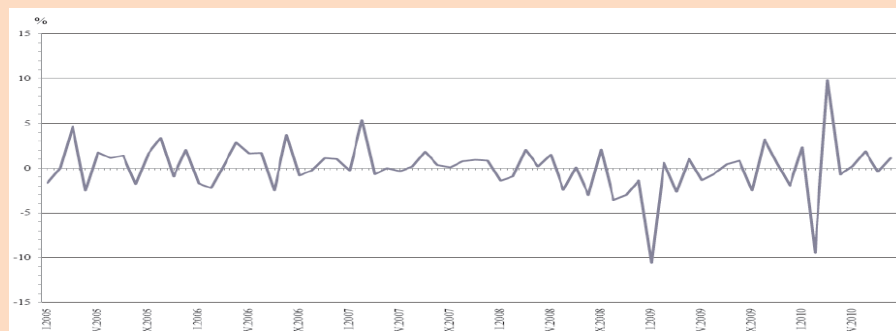
Очакванията ни до края на годината се допълват от картината на краткосрочните данни към август. Тенденцията на възстановяване на **промишленото производство**, започнала от март, продължава и в летните месеци (фиг. 3). С ръст на годишна база през третото тримесечие очакваме да е добивната промишленост (с ръст в добива на въглища, но спад в добива на метални руди и добива на неметални материали и суровини). Ръстът в преработващата промишленост вероятно ще е по-висок от този за производното второ тримесечие. Месечните данни за юли и август на годишна база са основание да очакваме, че през третото тримесечие почти всички подотрасли на преработващата промишленост ще реализират ръст на годишна база. Спад на годишна база може да очакваме при производството на напитки; тютюневи изделия; облекло; печатна дейност и възпроизвеждане на записани носители, изделия от други неметални минерални суро-

* Бруто образуване на основен капитал.

Фигура 3. Промислено производство

Изменение спрямо предходния месец (сезонно изгладени данни)

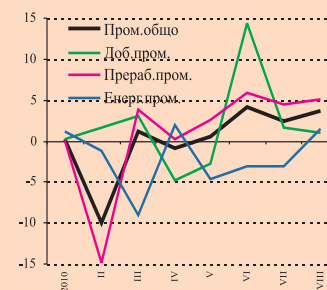
Изменение спрямо съответния месец на предходната година (календарно изгладени данни)

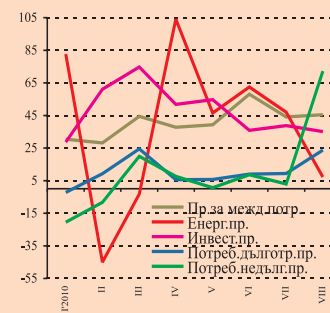
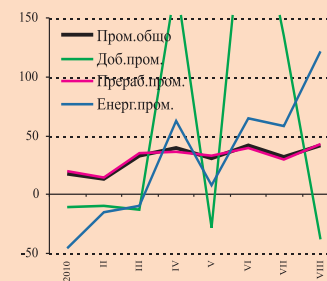
Източник: НСИ

Фигура 4. Промисленост

Реално изменение на производството при база съотв.м. на предх.г., календарно изгладени данни, %

Реално изменение на оборота на международния пазар при база съотв.м. на предх.г., %

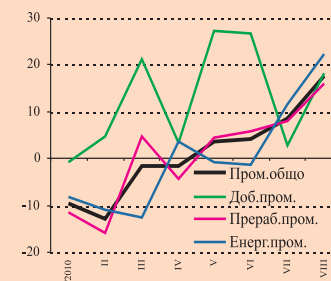

Източник: НСИ

Конкурентна позиция, баланс, %

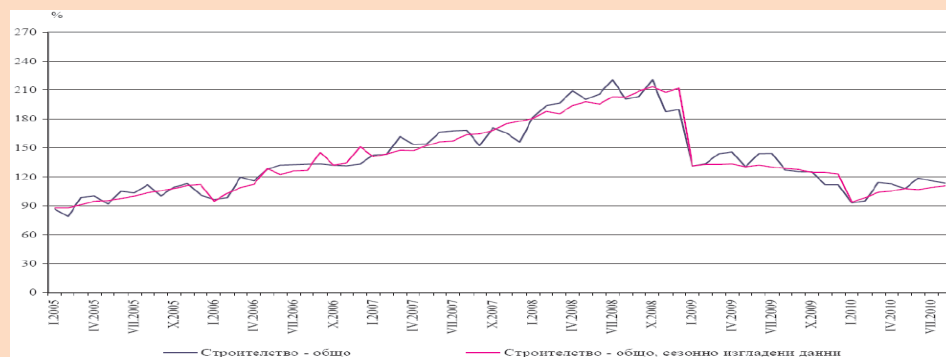
Реално изменение на оборота на вътрешния пазар при база съотв.м. на предх.г., %

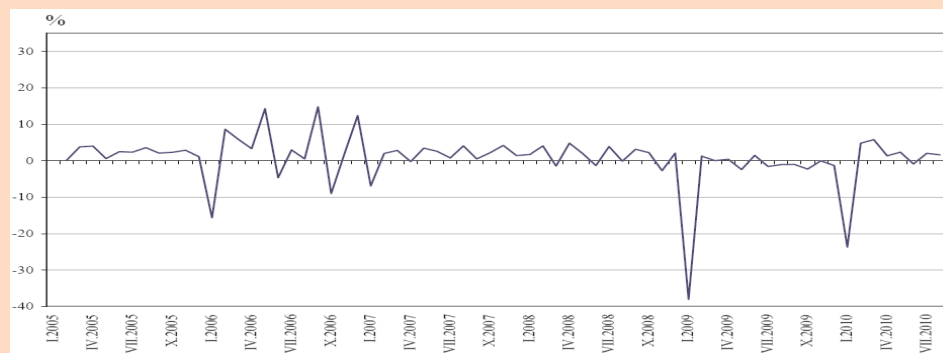
вини; превозни средства без автомобили. Месечните данни на база предходния месец показват, че възстановяването е започнало и в производство на напитки. Възстановяването в "производство на текстил и изделия от текстил, без облекло" също е започнало, но все още е нестабилно. Възходящата динамика в българската промишленост продължава да се обуславя предимно от подобряване позициите ѝ на външния пазар. От май насам се наблюдава възстановяване и на вътрешния пазар, най-добре изразено при продуктите за междинно потребление, енергопродуктите и потребителските недълготрайни

Фигура 5. Строителна продукция

Индекс (2005=100)

Изменение спрямо предходния месец (сезонно изгладени данни)

Изменение спрямо съответния месец на предходната година (сезонно неизгладени данни)

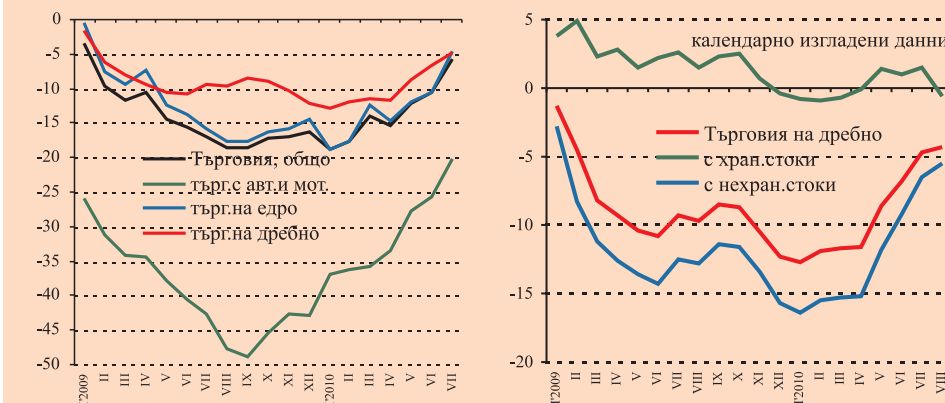
Източник: НСИ

продукти (фиг. 4). Конюнктурните показатели за промишлеността през третото тримесечие също дават основание да се очаква растежът в сектора да продължи и през второто полугодие (фиг. 8). *За третото тримесечие на 2010 г. очакваме растежът на добавената стойност в промишлеността на годишна база да продължи да се ускорява* (за първото той беше 1.35%, а за второто 2.9%).

В *строителството* забавянето на спадовете на месечната продукция на годишна база, което започна от началото на годината, продължава. То се дължи на бързото възстановяване в гражданско-инженерното строителство, чиято продукция за месеците от март насам се приближи до миналогодишните си равнища и за август вече надхвърли нивото си от август година назад (фиг. 5). *За третото тримесечие на 2010 г. очакваме, че спадът на добавената стойност в този сектор ще се сведе съвсем близо до нулата в сравнение с този за второто тримесечие* (който беше 1.6%). *Растеж също е възможен, но също близо до нулата*, и то евентуално под влияние на динамиката в гражданско-инженерното строителство.

Месечният оборот в *търговията* на годишна база също има възходящ тренд от март насам, но все още се намира в територията под нулата. Тенденцията в сектора се обуславя от търговията на едро (фиг. 6). От май насам търговията на дребно (фиг. 6 и фиг. 7), която от своя страна се движи почти успоредно над търговията на дребно с нехранителни стоки, също започна да се придвижва нагоре към нулата. Търговията на дребно с храни-

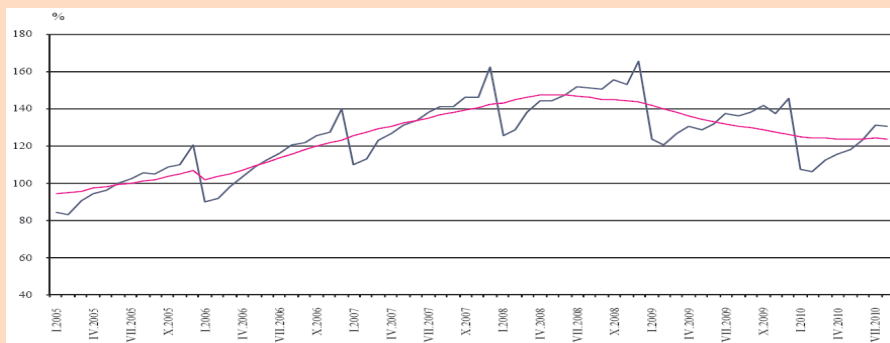
Фигура 6. Търговия, реално изменение на оборота при база съотв. м. на предх. г., %

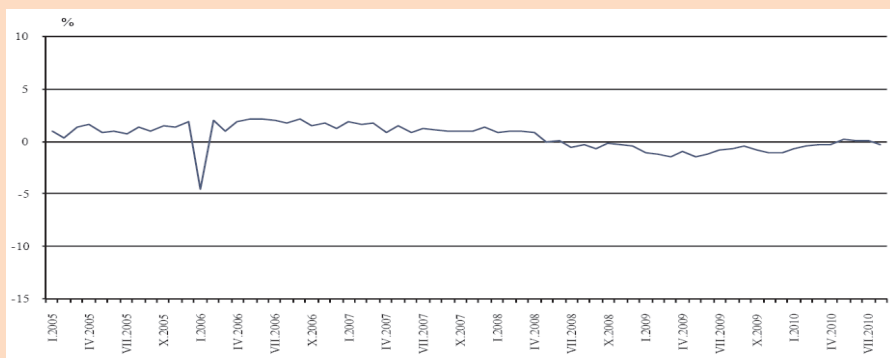
Източник: НСИ

Фигура 7. Търговия на дребно без търговията с автомобили и мотоциклети - оборот

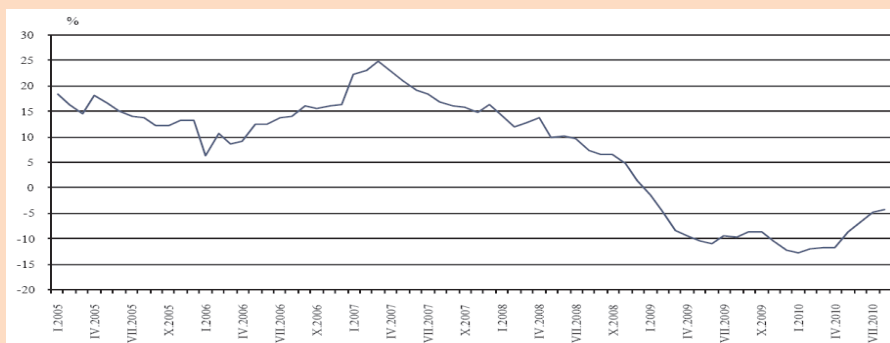
Индекс (2005=100), червена линия – сезонно изгладени данни

Изменение спрямо предходния месец (сезонно изгладени данни)

Изменение спрямо съответния месец на предходната година (календарно изгладени данни)

Източник: НСИ

Фигура 8. Показатели на бизнес климата и на доверие на потребителите, %

Източник: НСИ, Бизнес наблюдения към септември 2010 г., Наблюдение на потребителите към юли 2010 г.

телни стоки от май започна да расте, но през август отново падна под нулата на годишна база. През септември се влошава и бизнес климатът в търговията на дребно (фиг. 8). Възстановяване на годишна база както на търговията, така и на вътрешното търсене едва ли бихме могли да очакваме по-рано от четвъртото тримесечие. *За третото тримесечие може да очакваме забавяне на спада на добавената стойност в търговията в сравнение с този за предходното тримесечие и растеж около нулата за четвъртото.*

Бизнес климатът в сектор *услуги* (без търговия) се движи с големи амплитуди - подобрява се стръмно до април, след това се влошава през май и юни и отново рязко се подобрява през юли и август (фиг. 8). Високите нива през летните месеци са основание за *третото тримесечие в услугите, общо взето, да очакваме по-слаби спадове в сравнение с тези за второто тримесечие и дори растеж, но близо до нулата.*

Подобряването на показателя за *доверие на потребителите*, както и на показателите за очакванията на потребителите за *финансовото състояние на домакинствата* и за *общата икономическа ситуация в страната* (фиг. 8), започнало през април, продължава и през юли и това дава надежда, че през второто полугодие на 2010 г. ще наблюдаваме *забавяне на спада на крайното потребление на домакинствата.*

Текуща сметка

За осемте месеца на 2010 г. *текущата сметка е положителна* (323 млн. евро, или 0.9% от БВП) при дефицит от 2476 млн. евро (7.1% от БВП) година назад*. Подобряването на салдото от отрицателно в положително се дължи на по-ниски дефицити по търговското салдо и по статия Доход (с 1640.7 млн. евро и с 239.5 млн. евро) и на повишение на салдата по статии Услуги и Текущи трансфери (с 489 млн. евро и с 429.8 млн. евро).

Дефицитът по *търговското салдо* (FOB/FOB) за януари-август 2010 г. е 1350.1 млн. евро, или 3.7% от БВП, но е вече два пъти по-малък в сравнение с този година по-рано (2990.9 млн. евро, или 8.5% от БВП). Износът (FOB) се е увеличил с 32.3% на годишна база до 9795.7 млн. евро, при спад на годишна база с 30.1% за януари-август 2009 г. Вносът (FOB) нараства доста по-бавно - със 7.2% на годишна база до 11 145.9 млн. евро, при спад на годишна база с 35.6% за осемте месеца на 2009 г. От март насам номиналният месечен растеж на износа на стоки на годишна база продължава, общо взето, да се ускорява, докато при вноса - след като мина на положителна територия през април - от май се задържа на едно ниво (около 15%) (фиг. 9).

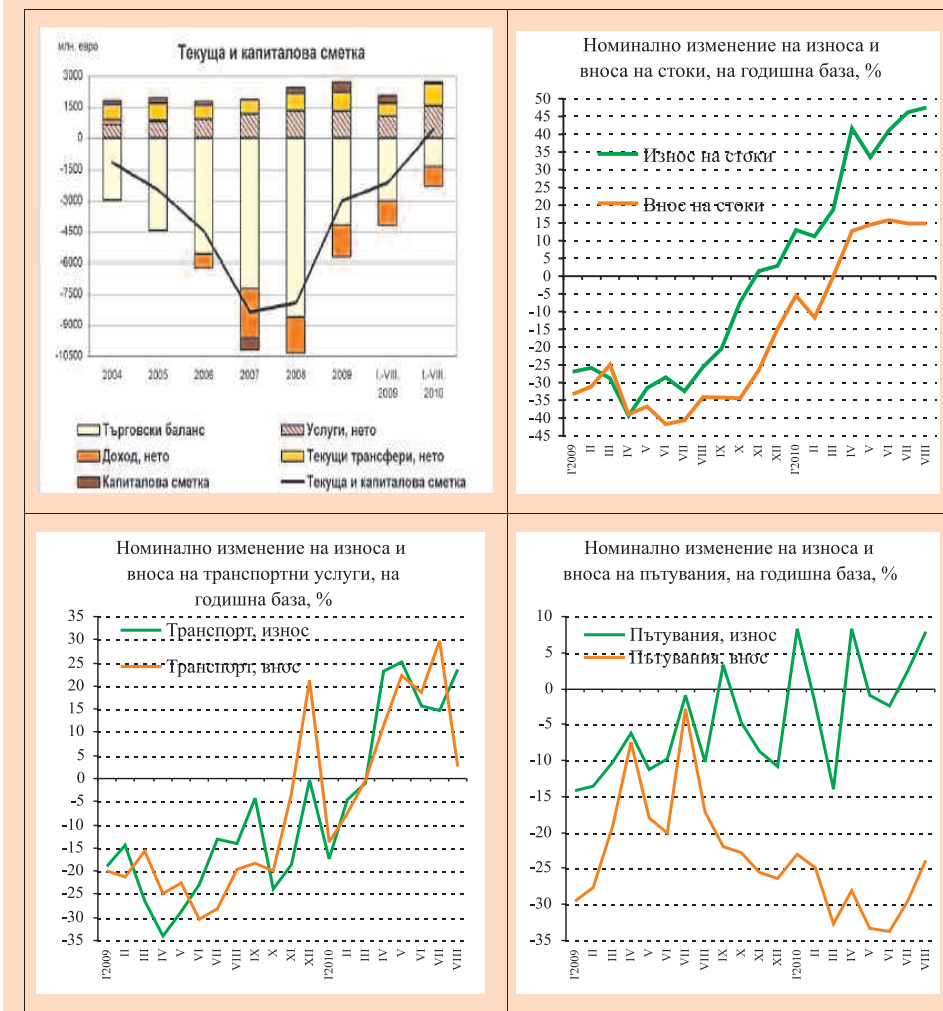
Отрицателното салдо по статията *Доход* е намаляло на 945.4 млн. евро при отрицателно салдо от 1184.9 млн. евро за януари-август 2009 година.

Положителното салдо по *услугите* за януари-август 2010 г. (1563.3 млн. евро) е с 45% по-високо от положителното салдо година назад. С най-голям принос за покачването на салдото по услугите е статия Пътувания, чието положително салдо (1448 млн. евро) е с 26% по-високо от положителното салдо по тая статия за същия период на 2009 г. Салдото по статията Транспорт също продължава да е положително и е нараснало с 26% на годишна база, а салдото по статия Други услуги, макар и все така отрицателно както преди година назад, се е свило 2.8 пъти.

Положителните нетни постъпления от *текущи трансфери* за януари-август 2010 г. нарастват до 1055.2 млн. евро, с 69% спрямо тези година назад. Постъпленията от Европейския съюз (508.7 млн. евро) са с 48% по-високи в сравнение с януари-август 2009 г., докато плащанията по текущи трансфери към ЕС (301.9 млн. евро) нарастват с около 14%.

* При брутен вътрешен продукт за 2009 г. - 35 042.5 млн. евро (данни на НСИ от 8.09.2010 г.) и оценка на БНБ за 2010 г. - 36 136 млн. евро.

Фигура 9. Платежен баланс

Източник: БНБ и собствени изчисления

Външна търговия

Надеждите на правителството са износът да издърпа цялата икономика и да осигури растеж. Наистина експортът продължава да расте със завидни темпове, но слабият внос, особено на инвестиционни стоки, говори за стагнираща икономика. За периода януари-август 2010 г. *износът (FOB)* дости-

га близо 9.8 млрд. евро при 7.4 млрд. за същия период на 2009 г. Номинално нарастването е с 32.2%, като темпът му се ускорява - от 14.5% през първото тримесечие на 38.8% през второто, а за третото по всяка вероятност ще надхвърли 40%. Най-голям ръст на експорта е достигнат през август - 47.6% спрямо същия месец на предходната година. *Вносът (CIF)* за осемте месеца достига 11.86 млрд. евро при 11.06 млрд. година по-рано, като нарастването му е едва 7.3%. След спад с 5.6% през първото тримесечие от май темпът на нарастване на импорта се поддържа на около 15% на годишна основа. Така дефицитът в *търговското салдо (FOB/CIF)* пада под 2.1 млрд. евро, или 5.7% от прогнозния БВП, при 3.65 млрд. евро (10.4% от БВП) за същия период на 2009 г. Това е свиване с 43.4%, като по-силно е намаляването на дефицита в търговията със страните от ЕС - с близо 47%. Нещо повече - през юли и август е постигнат положителен баланс в стокообмена с тези страни. Това е забележителен резултат, но все още не говори за излизане на страната от кризата.

Износът на суровини и инвестиционни стоки расте по-бързо от този на потребителски стоки, поради което *стоковата структура* на експорта търпи лека промяна - на суровините сега се падат 43% (при 41.8% година по-рано), на инвестиционните стоки - 17.3% (при 16.9%), и на енергийните ресурси - 13.7%. Причината е в нарастването на износа на цветни метали поради стабилизиране на пазарите и повишаване на цените. С над 50% се увеличава и експортът на резервни части след пускането в експлоатация на два нови завода за авточасти. Текстилът губи позиции на фона на други стокови групи, но поръчките продължават да растат и значението на групата се запазва. Наблюдава се увеличение в дела на фармацевтичната продукция. Вносът по отделни стокови групи следва разнопосочни тенденции - докато този на суровини и енергийни ресурси расте със 17% (поради нарастване на международните цени), а на потребителски стоки почти запазва равнището си, при инвестиционните стоки се наблюдава спад с 13%, главно за сметка на машините. При резервните части обаче има увеличаване, което говори, че производствените предприятия не инвестират в разширяване и обновяване на производството, а само поддържат старите производствени мощности.

Най-съществената промяна в *географската структура на търговията* е намаляващият дял на ЕС в експорта - от 65 на 61%, поради по-високите темпове на растеж на износа за трети страни (с над 48% при 23.7% за страните от ЕС). Най-впечатляващо е увеличението на износа за Китай - три и половина пъти, но обемът му остава много по-малък от този на вноса. При нарастването на износа за Турция с над 60% тя вече се нарежда на трето място сред основните потребителки на българска експортна продукция. Вносът от ЕС остава 58% от общия, макар че расте само с 5.3% при 10%

нарастване на вноса от трети страни. Основните страни доставчици от ЕС - Германия, Италия и Гърция, запазват значението си, но стойността на доставките остава почти непроменена спрямо 2009 г. Така през август износът за тези страни надхвърли вноса. Единствено импортът от Румъния се увеличава с 50% и тя вече излиза на трета позиция сред страните - членки на ЕС. Все още обаче балансът в търговията ни с Румъния остава положителен. За подобряването на баланса допринася и излишъкът в търговията с другите балкански страни - Турция, Сърбия и Македония.

Силната обвързаност на българската икономика с външните пазари внася известна несигурност в нейното възстановяване. Напоследък растежът на водещите европейски икономики, основни търговски партньори, дава признаци на отслабване и това ще се отрази на темпа на нарастване на износа, а продължаващата рецесия на националната икономика няма да позволи увеличаване на вноса, макар че засега той показва признаци на съживяване. Превишаването на износа над вноса в търговията със страните от ЕС през юли и август едва ли може да се тълкува като голям успех, тъй като е известно, че износът за тези страни се състои основно от стоки със сравнително ниска добавена стойност, а вносът включва инвестиционни стоки, необходими за развитието на икономиката.

Преки чуждестранни инвестиции

Предварителните данни за притока на преки чуждестранни инвестиции (ПЧИ) за периода януари-август 2010 г. са **обезпокоителни** не толкова от гледна точка на покриването на дефицита в текущата сметка, колкото като условие за развитие на националната икономика. Привлечени са едва 835.9 млн. евро (2.3% от БВП) и дори след последващите ревизии на данните притокът на инвестиции ще остане наполовина по-малък от този през осемте месеца на 2009 г. (2.1 млрд. евро, или 6% от БВП). За отбелязване е, че расте делът на привлечения дялов капитал, като едновременно с това инвестициите в недвижими имоти намаляват до малко над 1/3 от тези през 2009 г. Силно се свива делът на кредитите (от 20 на 5%), а този на реинвестираната печалба достига 20% при 7% година по-рано. Месечните данни показват, че **спадът се забавя, но растежът на ПЧИ няма скоро да се възстанови**, като се има предвид характерът на досегашните инвестиции (в имоти и строителство, финансирани с кредити) и необходимостта да се премине към инвестиции в производство и услуги, както и във високи технологии, което носи по-висок риск и по-бавна възвращаемост.

Според доклада на ЮНКТАД чуждите инвестиции в световен мащаб започват да се възстановяват, но все още много слабо. Едва след две години биха могли да достигнат нивата от 2008 г., т.е. отпреди кризата, тъй като икономическото възстановяване на световната икономика е все още твър-

де несигурно и бавно, не са ясни ефектите от новото регулиране в областта на финансирането, а и големите държавни дефицити и мерките за тяхното ограничаване внасят несигурност в инвеститорите.

В средносрочен план българската икономика ще продължи да предлага на чуждестранните инвеститори по-голям потенциал за растеж, сравнително добра бизнес среда и относително по-добра структура на разходите. Много европейски инвеститори продължават да възприемат България като възможна дестинация за износ на производствени мощности след края на кризата, защото има лесен и бърз достъп до пазарите, сравнително квалифицирана и не много скъпа работна ръка, добри комуникации. Въпреки това очакванията са през 2010 г. чуждите инвестиции да не надхвърлят 2 млрд. евро, а през следващата година увеличението им да бъде в рамките на 20 на сто.

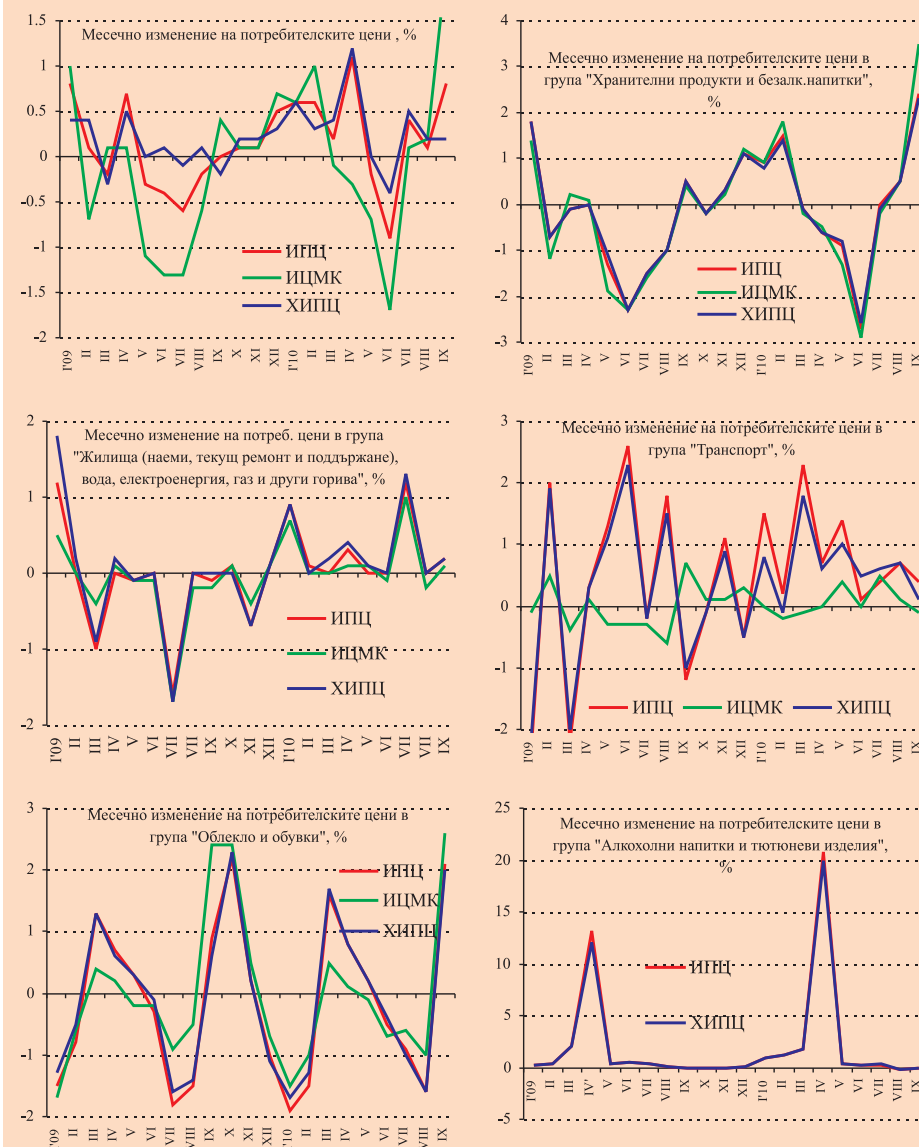
Инфлация

Натрупаната към септември инфлация по ИПЦ от началото на годината е вече доста по-висока (2.7%, при натрупана 0.6% за цялата 2009 г.), по ХИПЦ инфлацията е 2.9%, по малката потребителска кошница цените са вече с 1.2% по-високи спрямо декември м.г. (докато през юни те бяха с 1.2% по-ниски, а за цялата минала година имаха натрупана дефлация с 2.7%). Нарастването се дължи на скок през юли и най-вече на септемврийското поскъпване. И в трите индекса с най-голямо нарастване и принос е групата на хранителните стоки, чиято графика се движи почти успоредно с графиката на общите индекси (фиг. 10)*. Скокът през юли обаче е свързан с промените в цените на газа и се вижда най-добре в нарастването на цените в групи "Жилища (наеми, текущ ремонт и поддържане), вода, електроенергия, газ и други горива" и "Транспорт". През септември наблюдаваме сезонен скок в цените на група "Облекло и обувки". Виждаме, че промените в акцизните ставки на тютюневите изделия вече са изчерпали своето въздействие върху цените тази година.

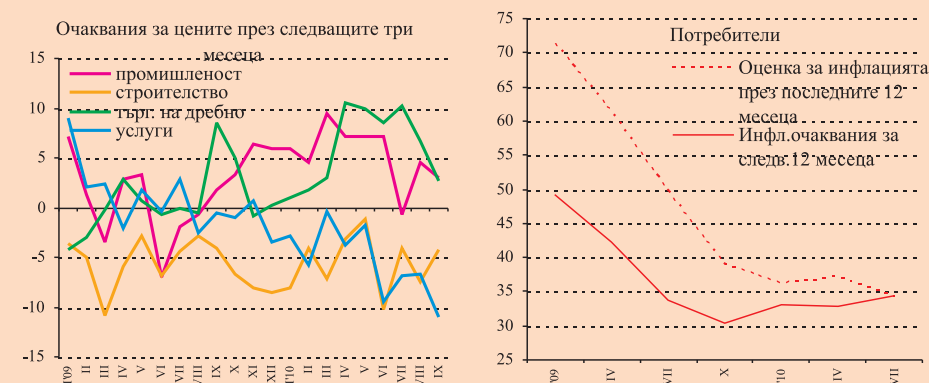
През септември в промишлеността, строителството и търговията на дребно балансът на очакванията за продажните цени през следващите три месеца, т.е. до края на годината, клони към нулата. Преобладаващите

* Индексът на потребителските цени (ИПЦ) е официален измерител на инфлацията в България и отразява изменението на цените на потреблението на българските домакинства. Хармонизиранят индекс на потребителските цени (ХИПЦ) е сравнима мярка на инфлацията на страните от ЕС. Той е един от критериите за ценовата стабилност и за присъединяването на България към Еврозоната. В ХИПЦ освен българските участват и чуждестранните потребители на територията на страната. Индексът на цените за малката по състав кошница е измерител на изменението на цените на 100 социално полезни и жизненонеобходими стоки и услуги с теглата относителните дялове на паричните разходи на най-нискодоходните 20% домакинства.

Фигура 10. Потребителски цени

Източник: НСИ

Фигура 11. Инфлационни очаквания, баланс, %

Източник: НСИ, Бизнес наблюдения към септември 2010 г., Наблюдение на потребителите към юли 2010 г.

очаквания на предприемачите в тези браншове са в посока запазване на равнището на продажните цени (фиг. 11). Очаквания за намаление на продажните цени през следващите три месеца все така продължава да има в сектора на услугите. След задържане на инфлационните очаквания сред потребителите според предходното им наблюдение от април 2010 г. последните юлски данни показват леко нарастване на инфлационните очаквания за следващите дванадесет месеца.

Инфлацията в ЕС остава умерена. Според септемврийската прогноза на ЕК очаква се тримесечният ХИПЦ за трето и четвърто тримесечие на годишна база да бъде по 1.6% в Еврозоната и по 1.8% в ЕС, а средногодишната да е съответно 1.4% и 1.8%. През второто полугодие ХИПЦ в Европа ще бъде под влияние на промените на цените на продуктите, свързани с перспективите пред напредналите икономики, а също и от ефекти на пониската база.

До края на годината не очакваме сътресения в сферата на цените. При все още ограничените възможности на вътрешното търсене за годината като цяло очакваме да се натрупа не повече от 3-3.5% инфлация в края на годината.

Заетост и безработица

Забавянето на спада на икономиката през второто тримесечие на 2010 г. (на 1.4%) вече е съпроводено и със забавяне на спада на **заетостта** на годишна база. За второто тримесечие спадът на броя на заетите лица в икономиката намалява на 6.5% след 7.3% за първото. Все още обаче спадът на

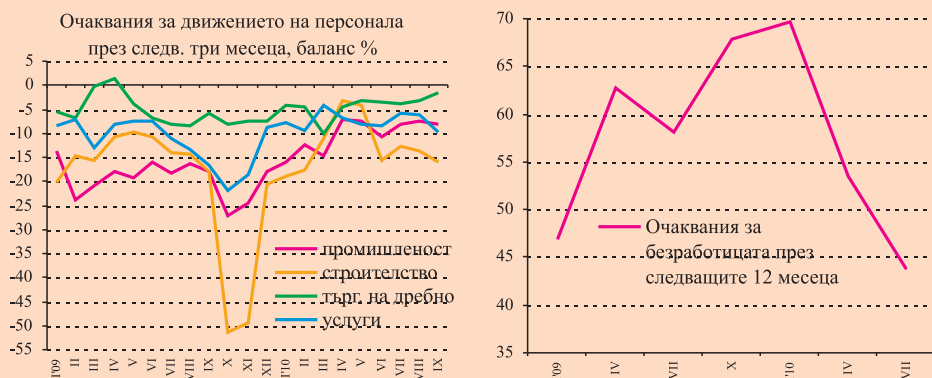
отработените човекочасове е не само по-висок, но и продължава да се ускорява (на 8% след 7.5% за първото тримесечие).

След като още през първото тримесечие динамиката на производителността се обърна от спад на растеж, за второто този растеж се ускори. Реалният растеж на производителността на един зает на годишна база нарасна на 5.5% (БВП) и 7.4% (БДС), а за един отработен човекочас вече се произвежда реално със 7.1% повече БВП (с 9.1% повече брутна добавена стойност) в сравнение с второто тримесечие на м.г.

Заетите в икономиката (по националните сметки 3.6 млн. за второто тримесечие) са с 253 хил. по-малко в сравнение със същия период година назад (с 267 хил. за първото тримесечие). След като най-големият абсолютен спад на заети на годишна база се измести през първото тримесечие от промишлеността към група "Търговия, ремонт на автомобили и битова техника; Хотели, обществения и обществено хранене; Транспорт и съобщения", тя вече второ поредно тримесечие води с най-голямо намаление (62.6 хил.), следвана от промишлеността, където заетите са по-малко на годишна база с 55 хил. души. Продължава да нараства броят на отпадащите от заетостта в аграрния сектор и в "Държавно управление; Образование; Здравеопазване; Други услуги и дейност на неправителствени организации" (съответно до 42 хил. и 51 хил. за второто тримесечие на годишна база). Изходящият поток заети в строителството се свива (на 39 хил. за второто тримесечие).

Показателят "Коефициент на заетост за възрастовата група 20-64 навършени години", който е включен в Стратегия "Европа 2020", се е влошил до 65.9% на годишна база (с 3.6 пункта по-нисък в сравнение с второто тримесечие на 2009 г.). По пол коефициентите на заетост за същата възрастова група са намалели до 70% при мъжете и 61.9% при жените (влошаване съответно с 4.7 и 2.6 пр. пункта).

През второто тримесечие показателите за **безработицата** са високи в сравнение с година по-рано, но повечето се подобряват в сравнение с първото тримесечие на 2010 г. **Общият коефициент на тримесечната безработица** (по наблюдение на работната сила) през второто тримесечие леко намаля на 10%, след като достигна максимума си от 10.2% през първото тримесечие (при 7.9% за четвъртото и 6.3% за второто м.г.). В сравнение с първото тримесечие **безработицата сред по-младите групи също леко намаля**: в групата 15-24 години от 23.8% на 21.2% (14.6% година назад), а в групата 25-34 г. - от 11.9% на 10.8% (6.4% година по-рано). Същевременно безработицата в по-горните възрастови групи се увеличи, най-съществено в групата 55 и повече години, където достигна 8.9% (при 7.9% за предходното тримесечие и 5.8% година назад). За времето от второ тримесечие 2009 г. до второ тримесечие 2010 г. броят на безработните лица с продължител-

Фигура 12. Очаквания на бизнеса за движ. на персонала и на потребителите за безработ., баланс %

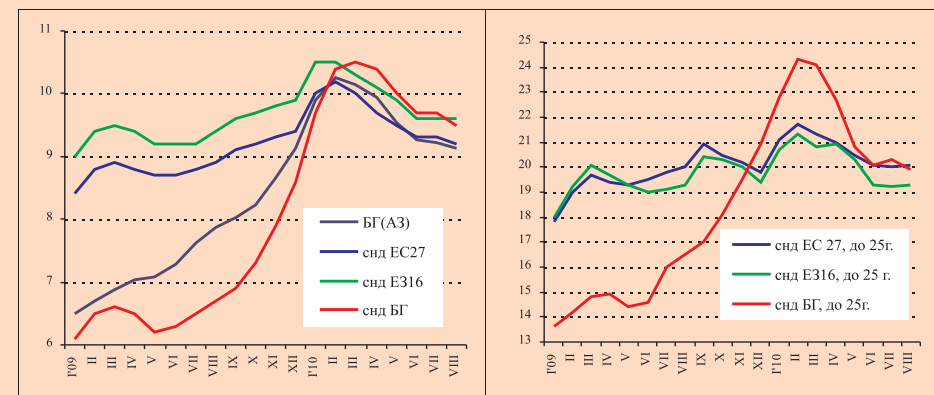
Източник: НСИ, Бизнес наблюдения към септември 2010 г., Наблюдение на потребителите към юли 2010 г.

ност на безработицата, по-малка от една година, значително се е увеличил (с 57.7%) и достига 193.9 хил. (56.7% от всички 342.2 хил. безработни), но намалява спрямо първото тримесечие, когато е бил 198.3 хил. Броят на продължително безработните лица обаче нараства и на годишна база (с 48.8%), и на тримесечна база (с 4%) и достига 148.3 хил. (43.3% от всички безработни).

Обезкуражените лица на възраст 15-64 навършени години са 217.4 хил., което е с 27% повече в сравнение с второто тримесечие на 2009 г., но с 4% по-малко в сравнение с предходното тримесечие.

Намаляването на заетостта през третото тримесечие ще е по-слабо в сравнение с второто, но ще продължи и занапред, както показват очакванията за намаляване на персонала в бизнес наблюденията от септември, и ще е най-изразено в услугите и строителството (фиг. 12).

От началото на годината месечната безработица у нас (преизчислена в Евростат на база данните на наблюдение на работната сила) е около нивото за ЕС 16 и малко над нивото за ЕС 27 (фиг. 13). От март насам тенденцията е вече низходяща, макар и доста слаба в летните месеци. След пиковата стойност от 10.26% през февруари регистрираната безработица (А3) слезе до ниво 9.14% през август (7.9% август 2009 г.). Младежката безработица у нас, която от края на м.г. надхвърли доста средното ниво както за ЕС 27, така и за Еврозоната, вече намаля и започна да се движи около него. Очакваме, че безработицата най-вероятно ще се задържи около нивата от последните месеци и дори може да нарасне през есента-зимата поради сезонни фактори.

Фигура 13. Коефициент на месечна безработица: данни на АЗ и на Евростат (сезонно неизгладени данни), %

Източник: Агенция по заетостта (АЗ); Евростат, Наблюдение на работната сила

Политика към предприятията

Конкурентоспособност на българската икономика. В последния доклад за глобалната конкурентоспособност на Световния икономически форум България се придвижва с 6 места напред - от 76-то до 70-то място. Докладът "The Global Competitiveness Report 2010-2011" беше представен на 9 септември 2010 г. В сравнение с всички останали държави от ЕС България изпреварва единствено Гърция, която поради макроикономическата нестабилност и проблемите в социалната област се срива в класирането от 71-во до 83-то място. Румъния заема 63-та позиция. Сред по-новите страни - членки на ЕС, най-добре се представят Естония (33-та) и Чешката република (36-та). В сравнение с предходната година Унгария и Полша се придвижват значително по-напред, а Словения отстъпва с няколко позиции.

Според екипа на форума основните фактори (стълбове), които влияят върху конкурентоспособността, са 12. Това са: институции, инфраструктура, макроикономическа стабилност, образование и квалификация, ефективно функциониращи стокови пазари, работна сила, развитие на финансовите пазари, технологична готовност, степен на развитие на бизнеса, иновативност и др. Факторите са събрани в три основни групи:

1. базисни фактори за развитие;
2. фактори за ефективност на икономиката;
3. иновативност и зрелост на бизнеса.

Тези три групи фактори определят и етапа на развитие, на който се намира всяка страна. Първата група определя най-ниския етап на развитие

- факторно обусловения; вторият етап включва факторите, свързани с постигането на ефективност в икономиката; третият - най-висш етап - включва такива фактори като зрелост на бизнеса и иновативен потенциал. Според изследването сред държавите от ЕС България и Румъния са на втория етап на икономическо развитие. Всички останали страни от съюза са по-напред по отношение на потенциала за постигане на по-висока конкурентоспособност. Голямата част от тях вече са на иновационно обусловения етап, а другите са в процес на преход към него (Унгария, Литва, Латвия, Полша).

Най-сериозен **принос** за по-добрите позиции на България има класирането в няколко сфери - **макроикономическа стабилност, технологичен потенциал, пазар на труда, инфраструктура**.

Макроикономическа стабилност. Добри са данните за макроикономическата политика на България - това е сферата, в която през последните години страната има най-добри позиции. През тази година тя се придвижва с още 3 места напред - от 45-то до 42-ро място. Става дума за показатели като ефективно управление на държавния дълг, инфлация, държавен дефицит/излишък.

Технологична готовност. Това е вторият фактор (след макроикономическата стабилност), по който България се премества значително по-напред в класирането - от 56-то до 48-мо място. Това е и факторът, който има най-голям принос за доброто класиране през настоящата година. Тук има голям брой добри количествени показатели - страната се намира на предни места по отношение на броя на мобилните телефони, ширококолов достъп до интернет, закони, свързани с използването на информационни и комуникационни технологии.

Проблемите в тази сфера произтичат от липсата на активна политика при купуване на съвременни технологии от страна на бизнеса. Все още много малка е и ролята на чуждите инвестиции за навлизане на модерни технологии в българската икономика. Като цяло обаче съществува добър потенциал, който трябва да се използва.

Ефективност на пазара на труда. В тази област България отстъпва с 4 позиции назад - от 54-то на 58-мо място. Положително се оценява гъвкавостта на пазара на труда, облекчените практики по наемане и освобождаване на работници, както и сравнително високата степен на участие на жените в работната сила. Отчита се също така и наличие на пропорционална връзка между заплащането и производителността на труда. Негативно е мнението за качествата на мениджмънта, както и загубите за страната, произтичащи от "изтичането на мозъци".

Образование и квалификация. По отношение на началното образование България заема сравнително доброто 58-мо място. Страната има добри

показатели за процента на хората със средно и висше образование. Благоприятни са резултатите за обучението по математика, достъпа до интернет в училищата и др. Все повече обаче се влошават оценките за качеството на образователната система; много негативно са оценени професионалното образование и възможностите за обучение през целия живот.

Инфраструктура. Тук България по традиция е назад в класирането, но през настоящата година прави впечатление сериозният скок напред - от 102-ро до 80-то място. Вероятно за това има принос стартирането и ускореното изпълнение на някои важни инфраструктурни обекти и перспективите за ефективно използване на средствата от ЕС в тази област.

Институции. Независимо че България е назад в класирането по отношение на институциите, тя все пак се придвижва с две места напред. С поред изследването продължават да съществуват сериозни проблеми, свързани с неефективната правна рамка за решаване на търговски спорове и ниската степен на независимост на съдебната система. Има напредък при справянето с организираната престъпност и корупцията. Все още липсва достатъчно прозрачност и последователност в правителствената политика.

Ефективност на стоковите пазари. Това е област, в която България е отстъпила с едно място - от 81-во на 82-ро място. Ниски са оценките за конкуренцията на местния пазар, тромавостта на митническите процедури, ниската възискателност на местните потребители. Добри остават данните за някои количествени показатели - размер на данъците, стартиране на бизнес. Принос за това има въвеждането от началото на 2008 г. на електронния търговски регистър, което опрости процедурите по започване на бизнес.

Иновации. През последните години в областта на иновациите България изостава значително - тя е на 92-ро място. Иновативното развитие на българската икономика е приоритет, но само на думи. Мерките все още са недостатъчни и не дават резултат. Страната продължава да е на последните места в ЕС по повечето показатели за иновативност. Има известно подобрение в оценките за разходите на бизнеса за изследвания и иновации и за качествата на научноизследователския персонал. Сериозен проблем е липсата на сътрудничество между бизнеса и научните институти в иновационния процес; малка е ролята на обществените поръчки за внедряване на иновативни решения и продукти.

Степен на развитие на бизнеса. Състоянието на българския бизнес продължава да се оценява негативно - по този фактор България отстъпва с 6 места - от 89-та на 95-та позиция. Отрицателна роля играе икономическата криза, която се отрази сериозно върху предприемачите. Те тряб-

ва да положат усилия при разработването на печеливши фирмени стратегии, работа в партньорство и създаване на клъстери. Българските компании имат най-сериозни затруднения в следните области: липса на адекватна политика за квалификация и преквалификация на човешките ресурси, неефективен маркетинг и ниско качество на мениджмънта, отсъствие на активна политика за купуване и внедряване на съвременни технологии.

Административни бариери пред бизнеса. Продължават усилията за намаляване на административната тежест за бизнеса. През юли Световната банка публикува *доклад за състоянието на административните режими в България*. Оценката, дадена в доклада, е, че регулирането в страната не е толкова затормозяващо, както в други държави. През последните години тежестта на регулирането намалява. Мениджърите споделят, че през 2009 г. отделят по-малко време за изпълнение на различни разпоредби, отколкото през 2008 г. Сред мерките, които бяха предприети, са намаляване на броя на процедурите, необходимото време за регистрация, минималния изискуем капитал (1 евро при регистрация на търговско дружество с ограничена отговорност). Същевременно в доклада се констатира, че регулирането в България все още остава по-сложно в сравнение със страните от ЕС, като съществуват значителни възможности за неговото усъвършенстване. Допълнителни проблеми през последните две години създава и глобалната финансова криза, която е особено тежка за МСП. Основните предизвикателства пред фирмите в България според експертите на Световната банка са:

- корупция;
- ниска прозрачност при разработването на политиките;
- несправедлив и непрозрачен режим на държавните такси поради остаряла нормативна рамка, слаба институционална структура и отсъствие на правителствена политика при определянето на тези такси;
- високи финансови разходи и продължително време при закриването на фирми.

Основните констатации в доклада са:

- Фирмите са сравнително доволни от процедурите по фирмена регистрация.
- Съществуват сериозни различия по отношение на пречките пред производствените фирми и фирмите в областта на информационните технологии.
- Регулирането представлява по-сериозно бреме за малките фирми, отколкото за големите.
- Все още е малка ролята на бизнес асоциациите при предоставянето на информация на техните членове.

Предложенията на експертите включват:

- разработване на нова цялостна политика за държавните такси;
- изменение на действащия Закон за държавните такси на основата на анализ и съгласно нови принципи за приетите политики за режима на държавните такси;
- подобряване на регулирането на конкуренцията в сектора на информационните технологии и преглед на регулационната рамка в тази сфера;
- провеждане на информационна кампания за електронна регистрация на фирмите;
- ускоряване и разширяване на системата на електронното правителство, като се включат в нея публичните услуги, най-често използвани от фирмите;
- приемане на закон за бизнес асоциациите с цел укрепване на техните функции за подкрепа на членовете им.

Инвестиционна политика. В условията на силно свит приток на чуждестранни капитали усвояването на средствата от ЕС придобива още по-голямо значение за икономиката. В тази връзка се предлага, за да се облекчи процедурата и да се ускори изпълнението на проектите, европроекти за над 2 млн. лв. да се ползват със статут на инвеститори първи клас. За целта ще е необходима само редакционна промяна в Закона за насърчаване на инвестициите, от която биха се възползвали инвестиционни проекти, финансирани по три оперативни програми - "Околна среда", "Транспорт" и "Регионално развитие".

От своя страна Българската агенция за инвестиции (БАИ) обяви обществена поръчка за разработване на маркетингова стратегия за рекламиране на България като добро място за инвестиране, с ниски данъци и разходи за труд. На базата на анализи трябва да се посочи кои сектори на икономиката да се рекламират, с какви техни предимства, на кои конкретни пазари и с помощта на какви средства и канали. Необходимостта от активни мерки за привличане на инвестиции се изостря не само от рязкото намаляване на инвестициите, но и от недоволството на инвеститорите, които са затруднени от неясната бизнес среда с често променящи се параметри. Инвеститорите във възобновяеми енергийни източници например очакваха МИЕТ да им предложи своята Енергийна стратегия, за да намерят мястото си в нея, но останаха разочаровани от твърде общия и повърхностен вариант на стратегия, представен в средата на юли.

Кризата наложи да се търсят нови партньори и инвестиции от страни с голям потенциал и слабо засегнати от глобалната рецесия като Китай. Азиатската страна има дългогодишен опит в изграждането на икономически зони с различно предназначение съобразно потребностите на даден регион и точно този опит може да бъде използван при създаването

на индустриална зона Божурище, насочена към привличане на китайски инвестиционни проекти. Характерът на целевата група инвеститори налага изграждането и развитието на зоната да се осъществява от съвместна компания между българската държава и една китайска провинция. Българската страна апортира терен от 600 дка и инвестира в изграждането на необходимата инфраструктура, а китайската поема ангажимент да рекламира зоната и да сътрудничи на компаниите, които решат да развият бизнес в България. От планираните за 2009 г. пет индустриални зони, които трябваше да се изградят от държавната компания "Индустриални зони" за 100 млн. лв., в крайна сметка останаха само две - в Бургас и в Божурище, като средствата бяха свити до 30 млн. лева.

Обществени поръчки

Нередности в обществените поръчки. Системата на обществени поръчки, през която се преразпределя значителен за мащабите на страната паричен ресурс, независимо от полаганите усилия през последните години все още е обект на сериозна критика както от страна на бизнеса, вкл. чуждестранния, така и от страна на анализаторите и европейските институции. В общественото съзнание често изразът "обществена поръчка" се свързва с корупция, конфликт на интереси, непрозрачност, предрешеност на конкурса.

И в годишния доклад за напредъка на България по Механизма за сътрудничество и оценка от 20 юли 2010 г. на ЕК не са спестени сериозните критики към процедурите за възлагане на обществени поръчки. "Недостатъците в прилагането на процедурите относно обществените поръчки са широко разпространени." Подчертава се, че са установени сериозни слабости при прилагането на законодателството за обществените поръчки в България. Като пример се посочва, че извършените от компетентните органи проверки са установили нередности в 60% от проверените търгове и при 100% от мащабните проекти за публични инфраструктури, за които органите са задължени да извършат предварителен контрол.

Изтъква се, че "административните и съдебните органи не могат да защитят обществените поръчки от конфликт на интереси по ефективен начин". Подчертава се, че поради силно намаления капацитет на Агенцията за държавна финансова инспекция тя е извършила последващи проверки на едва 12% от всички публични търгове през 2009 г. Същевременно при последващи административни проверки не се следва подходяща оценка на риска. В доклада се акцентира, че Агенцията за обществени поръчки не разполага с достатъчно капацитет, за да извършва предварителен контрол за отстраняване недостатъците в процедурите за големи структурни проекти, както и да следи дали препоръките ѝ са изпълнени.

Видима е и необходимостта от системно сътрудничество между различ-

ните административни органи, които отговарят за прилагането на отделни аспекти на нормативната база за обществените поръчки. В случаите на конфликт на интереси или корупция административните наказания, които могат да бъдат налагани, не са достатъчно възпиращи. Същевременно вътрешните процедури не дават възможност за ефективно разкриване на случаи на конфликт на интереси, които впоследствие могат да бъдат предадени на прокуратурата. В доклада се посочва, че във връзка с констатираните нередности трябва да се предприемат системни последващи действия под формата на дисциплинарни или наказателни мерки.

Акцентирано е, че публичните средства трябва да бъдат по-добре защитени срещу измами и конфликт на интереси.

В доклада на ЕС са направени **конкретни препоръки** за преодоляване на нередностите при обществените поръчки, сред които:

- да се извършва постоянна оценка на риска при прилагането на законодателството за обществените поръчки;
- да се увеличи капацитетът на компетентните административни органи за осъществяване на предварителни и текущи проверки, както и капацитетът на техните центрове за предоставяне на експертна помощ;
- да се гарантира, че всички съществуващи наказания, които се налагат на отделни лица за нарушение на правилата за обществени поръчки, включително дисциплинарните мерки, се прилагат пълноценно, така че да се засили възпиращият им ефект;
- да се насърчава сътрудничеството между органите, които възлагат обществени поръчки, при групирането на търговете, като целта е да се обединят експертни знания и да се постигнат икономии от мащаба;
- да се увеличат усилията за обучение на служители от компетентните органи за установяване и предотвратяване на конфликт на интереси и други сериозни недостатъци в сферата на обществените поръчки;
- да се изготви и прилага най-добра практика на системно сътрудничество между компетентните административни органи и съдебните органи.

Подготовка на нов Закон за обществените поръчки. Всички констатирани неведнъж проблеми в сферата на обществените поръчки показват, че е назряла необходимостта да бъде приет изцяло нов Закон за обществените поръчки. Сега действащия закон, приет през 2004 г., е претърпял 16 поправки. Последното изменение и допълнение на закона беше прието от НС в края на юни 2010 г., с което бяха въведени по спешност изисквания на европейската директива за постигане на бързина и ефективност при обжалване на процедурите и бяха направени и някои други промени с цел засилване на предварителния контрол, улесняване на кандидати при участие в процедурите и пр.

Създадена е междуведомствена работна група за разработването на новия законопроект. АОП ще е водеща в този процес. Извършва се анализ на риска от прилагането на законодателството във връзка с осъществяването на предварителен и последващ контрол. Трябва да бъде преценено кои норми ще бъдат променени, за да бъдат по-гъвкави в работата с бизнеса и администрацията. Целта е да се систематизира това законодателство, което ще го направи по-разбираемо и съответно по-приложимо. Например по отношение на критериите за подбор на кандидатите много точно и ясно трябва да бъде дефинирано какво може да изисква възложителят, с какви документи трябва да се доказва и пр. В новия законопроект ще се засили ролята на предварителния контрол, осъществяван от АОП.

В новия закон трябва да залегнат и изискванията на европейска директива, свързана с обществените поръчки в отбраната и сигурността, което трябва да стане до 21 август 2011 г. Като цяло е необходимо новият ЗОП да не допуска конфликт на интереси, да бъде гарантирано, че процедурите са прозрачни и контролируеми на всички нива.

На проведена кръгла маса през септември 2010 г. на тема "Промените в ЗОП" представители на БТПП лансираха някои идеи за подобряване на нормативната база, сред които:

- В електронния Регистър на обществените поръчки да бъде публикувана информация за некоректно или некачествено изпълнение на договори по ЗОП. Това ще има регулираща роля спрямо неизрядните кандидати и изпълнители.
- Аналогични данни с превантивна цел трябва да има и спрямо възложителите, които са прекратили или възложили неправомерно дадена процедура.
- Фирми, подали невярна информация, да не се допускат до участие в процедури по ЗОП за известен период от време.
- В комисиите за обществени поръчки да се включват двама членове на браншовите организации и двама независими експерти. Това ще доведе до повишаване на прозрачността при конкурсите.
- Браншовите асоциации трябва да могат да участват и при вземането на решение от възложителя за преминаване от стандартната открита процедура към процедура на пряко договаряне или на договаряне без обявление. Неправителствените организации трябва да се произнасят и дали комисията може да прилага съкратените срокове за възлагане на обществени поръчки.

Когато това е възможно, да се стандартизират документацията и критериите в процедурите по ЗОП.

От Националното сдружение на малкия и средния бизнес беше напра-

вено предложение външни експерти да се включват още на фаза подготовка на документацията, за да се подготвят коректни задания и да не се стига до обявяване на спорни процедури.

Общият извод, който правят представителите на браншови и работодателски организации, е, че е нужно опростяване и прозрачност при подготовката и провеждането на процедурите, за да се върнат малките фирми като участници в обществените поръчки.

Започна обявяването на **единни централизирани обществени поръчки** от Централния орган за обществени поръчки (ЦООП). През септември и октомври бяха открити първите два общи конкурса за всички министерства и подопечните им второстепенни разпоредители с бюджетни средства. Централизираните обществени поръчки станаха задължителни с постановление на МС от началото на юни, с което беше създаден ЦООП. Очаква се, че по този начин ще се намали корупционният риск и ще бъдат намалени административните разходи.

Възложени обществени поръчки за периода януари-септември 2010 г.

По данни на Агенцията за обществени поръчки за периода 1 януари - 30 септември 2010 г. по ЗОП и Наредбата за възлагане на малки обществени поръчки са сключени общо 11 190 договора в левова равностойност за повече от 2.83 млрд. лева (без ДДС). Засилва се тенденцията през последната година за рязък спад в обема на средствата, които се разпределят чрез системата на обществени поръчки. За сравнение през същия период на 2009 г. тези данни са съответно 10 952 възложени поръчки за над 9.03 млрд. лева. Този спад е в резултат от икономическата криза, но също така е и следствие от все още ниските темпове на усвояване на средствата по еврофондовете. Според обекта на поръчката отново, както и през първите две тримесечия на 2010 г., преобладават сключените договори за доставки - 40.59%. Но за разлика от първите шест месеца на 2010 г. сега поръчките за строителство (35.91%) преобладават пред тези за услуги (23.50%).

Борба с корупцията. В годишния доклад за напредъка на България по Механизма за сътрудничество и оценка от 20 юли 2010 г. Европейската комисия за първи път еднозначно оцени силната воля за реформи в съдебната система и в противодействието на престъпността и корупцията. В същото време в документа се изтъква, че все още не е започнало ефективното изпълнение на новата национална стратегия за противодействие на корупцията, приета през ноември 2009 г. Не е достатъчно ефективно прилагането на Закона за предотвратяване и разкриване на конфликт на интереси.

В края на юли правителството одобри третия от началото на мандата си **график на неотложни мерки и действия за изпълнение на показате-**

лите за напредък в областта на съдебната реформа, борбата с корупцията и организираната престъпност. Мерките в него са 58 и трябва да бъдат осъществени до края на годината.

Документът включва задачи, насочени към преодоляване на проблемите в три посоки: първите са свързани с пряко изпълнение на препоръките и критиките в доклада на ЕК, вторите гарантират устойчивост на процеса на реформи, а с третата група мерки се разширяват и усъвършенстват моделите за съвместни действия между институциите. Някои от предвидените мерки са: изготвяне на национална методология "Противодействие на престъпленията, засягащи финансовите интереси на ЕС", която да доведе до уеднаквяване на практиката на противодействие на този вид престъпност и до подобряване на ефективността и бързината на процеса; изменения в Административно-процесуалния кодекс, за да се преодолеят проблемите, произтичащи от свръхнатовареността на някои съдилища; създаване на справочна система, която да позволява точна и своевременно статистическа отчетност за хода на наказателния процес и наказаната престъпност; изработване на детайлни, измерими и проверими показатели за ефективност и качество на работата на звената в съдебната система; разработване на концепция за полицейска статистика, която да уеднакви статистическата отчетност между отделните звена на съдебната система и на МВР; тримесечен анализ на резултатите от приетия Механизъм за контрол и отчетност на движението на делата от особен обществен интерес; обучение на магистратите по правилата на Етичния кодекс на българските магистрати, мониторинг на ефекта от използването на съкратеното съдебно следствие; повишаване административния капацитет на АОП и на АДФИ; анализ на практиката и риска при прилагането на законодателството в областта на обществените поръчки, оценка на резултатите и изготвяне на предложения за усъвършенстване на нормативната база и др.

В изпълнение на една от мерките в този график правителството реши да създаде **Център за превенция и противодействие на корупцията и организираната престъпност към Министерския съвет**, с което се създават предпоставките за стартирането и реализацията на проекта БОРКОР. Дейността на този център ще се ръководи методически от консултативен съвет, в който ще влизат представители на законодателната, изпълнителната и съдебната власт. Председател на Консултативния съвет е заместник министър-председателят и министър на вътрешните работи. Основните цели и задачи на центъра са внедряването на високоефективни методи и доказани в практиката съвременни решения за изпълнението на държавната политика в областта на превенцията и противодействието на корупцията и организираната престъпност чрез реализацията на ком-

плексния модел БОРКОР.

Очакванията на правителството са, че успешното осъществяване на мерките от третия График ще допринесе за качествено продължение на всички позитивно оценени в годишния доклад процеси и тенденции в областта на съдебната реформа и противодействието на престъпността и корупцията.

Приватизация. През септември 2010 г. Министерският съвет одобри Законопроект за изменение и допълнение на **Закона за приватизация и следприватизационен контрол**. Промяната засяга т.нар. забранителен списък от дружества с над 50% държавно участие в капитала или обособени части от тях. Предложенията на отделните министерства, принципали на дружествата, предвиждат от списъка да бъдат извадени: "Техно-експортстрой" ЕАД, София, "Водоснабдяване и канализация" ООД, Кюстендил, "Картография" ЕООД, София, "ЦЕСИ Инвест" ЕООД, "Държавна лаборатория - Българска роза" ЕООД, София, "ВМТ Орбита" АД, София, и "Информационно обслужване" АД. Изброените дружества ще могат да се приватизират след приемането на промените от Народното събрание.

Същият **законопроект** предвижда и забрана за приватизация на дружествата: "Кюстендилска вода" ЕООД, Кюстендил, "Водоснабдяване и канализация" ЕООД, Пазарджик, и "Фонд за органите на местното самоуправление в България - ФЛАГ" ЕАД, София. Към списъка е добавена и "Специализирана болница за активно лечение по травматология, ортопедия и спортна медицина" ЕАД с мотива, че това е единствената в страната учебна база за обучение на лекари по спортна медицина и база за обмяна на опит на специалисти от други страни, изпратени от различни международни спортни организации.

Приетият от Народното събрание на първо четене **законопроект за изменение и допълнение на Закона за приватизация и следприватизационен контрол** през юли 2010 г., който предвиждаше продажбата на имоти - частна държавна собственост, с данъчна оценка на активите под 500 хил. лв., да се осъществява от областните управители, не е дискутиран отново в Народното събрание. Предложенията бяха оспорени от представителите на политическите сили, а основните възражения на опозицията бяха за обезсмисляне ролята на държавната институция - Агенцията за приватизация и следприватизационен контрол (АПСК). Вносителите на предложението се аргументираха с възможността за бърза приватизация на имотите с ниска данъчна стойност.

По данни на Министерството на финансите за първото полугодие на 2010 г. от държавния бюджет към **Сребърния фонд** са преведени 57 млн. лв., които са приходи от приватизация, концесии, а 1 млн. лв. е от депозити. В края на юни 2010 г. Сребърният фонд разполага с 1.682 млрд. лв.,

от тях 57.2 млн. лв. са вноските на държавата за 2010 г., а 1.1 млн. лв. са лихви от депозити от началото на настоящата година. Основна причина за намалелите постъпления във фонда е липсата на приватизационни сделки. За сравнение през първото полугодие на миналата година във фонда са постъпили 513 млн. лева.

До края на септември 2010 г. не са сключвани сделки за продажба на търговски дружества с над 50% държавно участие. Годишният план на АПСК предвижда продажбата на 10 мажоритарни пакета и на 40 миноритарни пакета от акции/дялове на търговски дружества с държавно участие. Очакваните приходи от продажби през 2010 г. са общо 204.5 млн. лева.

С решение на правителството от август 2010 г. дружество "Монтажи" ЕАД няма да бъде включено в структурата на "Български енергиен холдинг" ЕАД, а се прехвърля към структурата на "Държавна консолидационна компания" ЕАД. При бъдещата приватизация на дружеството, което ще се продава от Агенцията за приватизация и следприватизационен контрол, паричните постъпления ще бъдат преведени по сметките на ДКК.

До края на 2010 г. се очаква да бъде ускорена приватизацията на мажоритарни дялове от "Булгартабак холдинг" АД и "Монтажи" ЕАД, както и на миноритарния държавен дял от 33% в електроразпределителното дружество Е.ОН.

Надзорният съвет на АПСК одобри договора за възлагане на дейности по подготовката за извършване на приватизацията на "Булгартабак холдинг" АД, София, със "Ситигруп Глобал Маркетс Лимитид". Консултантът ще извърши маркетинг за нуждите на приватизацията на "Булгартабак холдинг", цялостно консултиране и оказване на съдействие на АПСК във връзка с подготовката и осъществяването на приватизационната сделка на дружеството в съответствие с определения метод за приватизацията му и действащото законодателство. Предложението на "Ситигруп Глобал Маркетс Лимитид" включва срокът за изготвяне на разработките да бъде в рамките на 50 работни дни.

Продажбата на ВМЗ-Сопот е предвидена за 2011 г. след приемане от Народното събрание на стратегия за приватизация на комплекса. Създадената работна група за подготовка на нова стратегия, в която участват представители на ведомството, Агенцията за приватизация, външното министерство, ДАНС и самото дружество, предвижда ВМЗ-Сопот да се продава чрез публично оповестен конкурс на един етап. Новата стратегия предвижда до участие в приватизационната процедура да се допускат само инвеститори, които имат опит в управлението и организацията на дружества, произвеждащи отбранителна продукция, и опит в реализация-

та на такава продукция чрез външнотърговската си дейност. В стратегията е засегнат и социалният елемент, като освен запазване на предмета на дейност е предвидено поддържане на разходите за труд в предприятието. Предстои стратегията да бъде внесена за одобрение в Министерския съвет.

Концесии. С постановление на МС през септември 2010 г. правителството прие Наредба за провеждане на конкурси и търгове за предоставяне на разрешения за търсене и проучване и на концесии за добив на подземни богатства по Закона за подземните богатства. Съгласно Закона за подземните богатства предоставянето на права за търсене и/или проучване и на концесия за добив на подземни богатства се извършва чрез конкурс или търг, като редът за провеждането им се определя с наредба на Министерския съвет.

Приетата наредба регламентира извършването на подготвителни действия за откриване на конкурсната или тръжната процедура и правомощията на комисията при провеждането ѝ. В документа са описани и изискванията за задължителното съдържание на конкурсните и тръжните книжа, офертите на кандидатите, условията за допускането им до участие в процедурата и редът за приемане на заявления за участие. Предвижда се провеждането на присъствен и неприсъствен конкурс и на тръжни процедури с явно и тайно наддаване.

Плажни концесии. По данни на Министерството на регионалното развитие и благоустройството в страната има общо 209 плажа в областите Добрич, Варна и Бургас. През 2010 г. неохраняеми са били само 68 плажа, което е най-ниската бройка през последните години.

След направените през годината 100 планови и 50 внезапни проверки за установяване на състоянието на концесионираните плажове контролните органи ще наложат глоби за над 400 хил. лв. Ще бъдат прекратени и три плажни концесионни договори - за плажа Дюни-юг с концесионер "Хелио турс", за плажа Бяла карадере с концесионер "Титан чистота" ООД и за плажа ФИШФИШ между Албена и Балчик с концесионер "ВИВ комерс 98".

През 2009 г. приходите от концесии и наеми за плажове са били в размер на 8.5 млн. лв., а за 2010 г. има ръст от 18% и приходите достигат 10 млн. лв.

Предвижда се до края на ноември 2010 г. Законът за изменение и допълнение на Закона за устройство на Черноморското крайбрежие да бъде внесен за разглеждане в Министерския съвет. Проектозаконът предвижда зонирание на плажовете, възстановяване на дюните като изключителна държавна собственост и нова методика за определяне на наемните цени. Методиката ще се основава на степента на атрактивност

на плажната ивица. Промените в закона ще регулират и достъпа на гражданите до плажната ивица. За 25 от плажовете такъв достъп не е осигурен.

Подземни богатства. Съгласно одобрените от Министерския съвет годишни доклади за 2009 г. на комисиите за контрол по предоставяне концесии за добив на подземни богатства към министъра на икономиката, енергетиката и туризма, към 31.12.2009 г. на територията на България действат 125 концесии, администрирани от Министерството на икономиката, енергетиката и туризма. Концесиите са за добив на метални и неметални полезни изкопаеми, скално-облицовъчни материали, нефт и газ, твърди горива, производствени технологични отпадъци от миннодобивната и миннопреработващата дейност. През 2009 г. са сключени осем нови концесионни договора, от които един за добив на метални полезни изкопаеми и седем за добив на индустриални минерали. Постъпилите общи приходи от концесионни плащания за 2009 г. са в размер на 31.8 млн. лв.

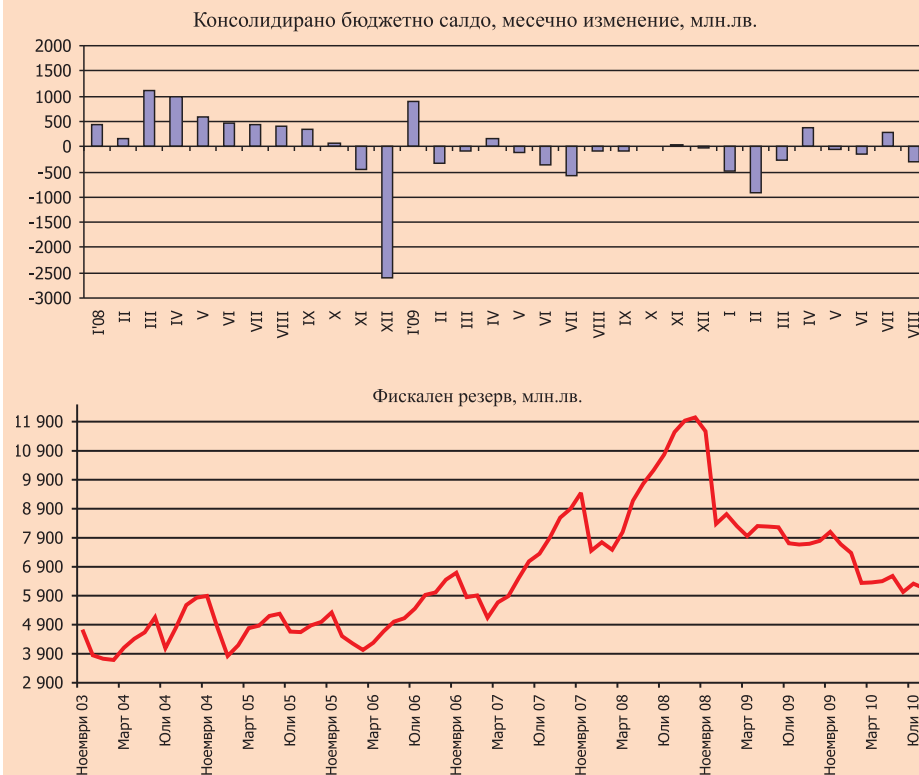
Правителството предостави на "Мелроуз Рисорсиз" ООД десетгодишна концесия за добив на природен газ от находище "Каварна". Находището се намира в континенталния шelf на Черно море и е с площ от 4.36 кв. км. Разполага със запаси от 773 млн. куб.м. Добивът на газ може да започне пет седмици след предоставянето на концесията. Това е третото находище с търговски запаси от газ, открито от компанията. Предполагаемият резерв от природен газ в трите находища е над 3 млрд. куб.м. Очакванията на МИЕТ са, че след свързване на находищата със съществуващата инфраструктура те могат да осигурят до 20% от потреблението на страната за следващите шест години. По-ниската цена на природния газ, добиван в страната, ще намали и общата цена на продавания в страната газ.

Публични финанси

Както през второто, така и през третото тримесечие бюджетът започна с превишение на приходите над разходите, което в следващия месец се превръща в дефицит. Към края на август натрупаният бюджетен дефицит възлиза на 1.53 млрд. лв. - повишение с 22 млн. лв. спрямо юни. За разлика от предходните две тримесечия този път дефицитът при европейските средства е значително по-малък - близо 90 млн. лв. Консолидираните приходи за първите осем месеца на 2010 г. са 15.3 млрд. лв., от които 918 млн. лв. са европейски средства. Общите разходи са 16.8 млрд. лв., от които разходите без вноската в бюджета на ЕС (466 млн. лв.) са 16.4 млрд. лева.

Няма промяна във факторите, които са причина за бюджетния дефицит

Фигура 14. Държавен бюджет

Източник: МФ

- свиването на консолидираните приходи със 7.7% към август не е съпътствано от адекватно намаление на разходите, понижаващи се с едва 1.2%. Въпреки това трябва да се отбележи, че за периода юни-август разходите са по-ниски от нивата си от предходната година, което се случва за първи път от началото на 2010 година (фигура 14).

Натрупаният спад при основните групи приходи - ДДС и акцизи, е съответно 9% и 13.1% към август, а месечните приходи от ДДС надминават миналогодишните си нива през юли и август. Месечните приходи от акцизи бележат годишен ръст - 11.8%, за първи път през август. Постъпленията от ДДС от внос остават стабилни за периода април-август и гравитират около средна стойност от 259 млн. лв. В натрупаните приходи от

общия налог за осемте месеца ДДС от внос увеличава обема си от близо 1/3 през 2009 г. до 1/2 през 2010 г., което означава, че ниските постъпления продължават да се дължат на свитите вътрешни продажби. Възстановеният ДДС към август е със 166 млн. лв. над нивото си от същия период на предходната година, но намалява в сравнение с месеците от второто тримесечие на 2010 г. По-ниските натрупани постъпления от акцизи потвърждават негативното развитие на вътрешното търсене, а по-доброто им представяне на годишна база през август може да се отдаде на пика на туристическия сезон в страната. Възстановеният акциз към август е 389 млн. лв. Поради свитото търсене и инвестиции, както и продължаващия застой на кредитния пазар постъпленията от тези налози вероятно ще останат свити до края на годината (фигура 15).

Лек спад се наблюдава при темпа на свиване на годишна база на натру-

паните приходи от корпоративни данъци - 27.3% през август в сравнение с 27.8% през юни. Натрупаните приходи от данъци върху доходите на физически лица към август продължават да са под нивата си от същия период на предходната година, но месечните приходи през август нарастват с 2.6% на годишна база.

При четирите основни групи разходи - заплати и възнаграждения, текуща издръжка, капиталови, социални разходи и стипендии - изменението на годишна база варира между 30.3% и 9.9%. Започналата през май тенденция за намаляване на текущата издръжка продължава и през третото тримесечие и към август натрупаните разходи се свиват с 8.4% на годишна база, докато месечните растат с 8.31%. Натрупаните капиталови разходи към август са с 30.3% под нивото си от същия период на предходната година, но месечните разходи за юни и юли намаляват темпа на свиване, а през август дори се увеличават на годишна база с 14.3%. На фона на намаление на капиталовите разходи и тези за текуща издръжка се наблюдава увеличение на просрочените плащания на правителството, които от близо 166 млн. лв. към юни 2009 г. скачат до близо 796 млн. лв. към юни 2010 година.

Социалните разходи и стипендии бележат спадове на годишна база през юли и август от по около 2.3%, но натрупаните разходи към август нарастват с 9.9%. При разходите за заплати и възнаграждения се наблюдава понижение на годишна база през месеците юни, юли и август, но натрупаният ръст за осемте месеца на 2010 г. в сравнение със същия период на миналата година е 1%.

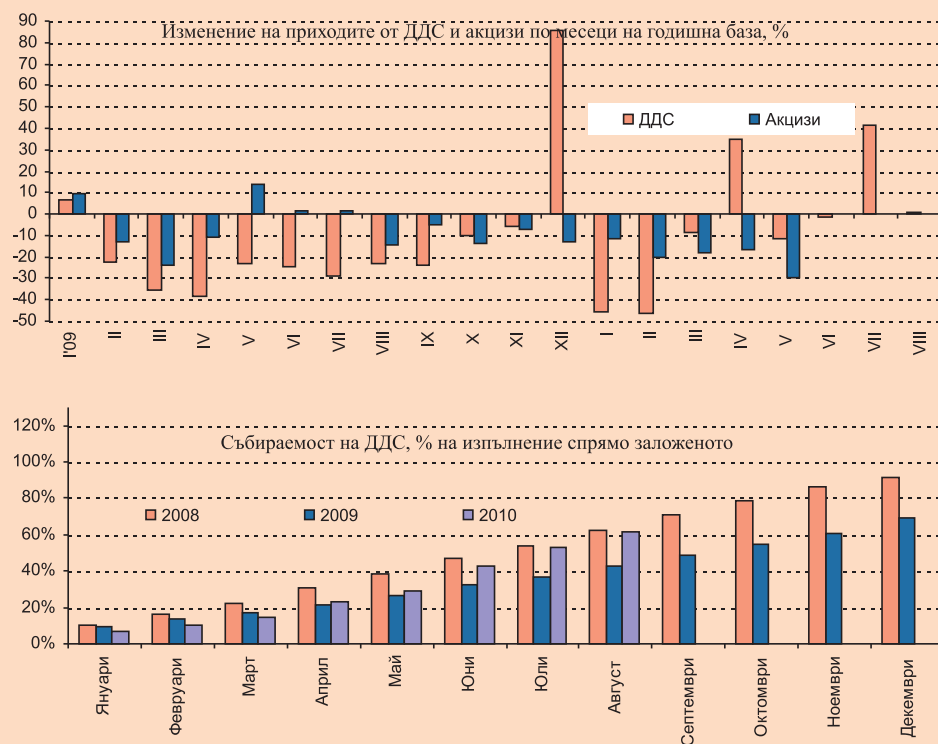
Запазва се тенденцията за нарастващ темп на свиване на трансферите към общините, които към август са намалели с 14.2% на годишна база. Сериозно увеличение има обаче при трансферите към фондовете на държавното обществено осигуряване - 46% към август в сравнение с 19% към май. Най-силен контраст както с 2009 г., така и със средните стойности през 2010 г. правят април и юни, когато трансферите са на средна стойност от 627 млн. лева.

Фискалният резерв към август се свива до 6.17 млрд. лв. в резултат на тегления на средства през юни - 555.6 млн. лв., и август - 153.6 млн. лв. Понижението спрямо края на 2009 г. е 1.51 млрд. лв., което означава, че почти целият бюджетен дефицит е финансиран от него, за разлика от май, когато финансирането беше много по-малка част.

Брутният държавен дълг към август се увеличава леко до 14.4% от прогнозния БВП за годината, а като абсолютна стойност се повишава до нивата си от февруари 2008 г. - малко над 5 млрд. евро. Увеличението се дължи на по-високия вътрешен дълг, който достига 4.7% от БВП, а външната задлъжнялост намалява до 9.7% в сравнение с юни.

От приетите от Националния съвет за тристранно сътрудничество 60 точ-

Фигура 15. Приходи от ДДС

Източник: МФ, Собствени изчисления

ки за борба с кризата Министерският съвет одобри 2 през първото тримесечие на 2010 г. и оттогава няма нови решения по въпроса. Към момента одобрени са: държавните търговски дружества, с изключение на болниците, да внасят в бюджета дивидент от 80% вместо от 50%, както беше досега; намаляване на финансовата субсидия на политическите партии за 2010 г. с 15%, а очакваните допълнителни постъпления от двете мерки са 33.5 млн. лева.

Според предварителни данни на Министерството на финансите касовото изпълнение на бюджета през септември ще е балансирано, което означава, че за третото тримесечие ще бъде регистриран дефицит от 22.2 млн. лв. Заедно с излишък през второто тримесечие на годината от 154.5 млн. лв. годишната картина на публичните финанси изглежда малко по-добре. Това означава, че големият дефицит към момента се дължи на лошото представяне на приходите и разходите през януари и февруари, след което е налице по-доброто им представяне през април-септември. Ако то продължи до края на годината, прогнозираният дефицит от 3.2 млрд. лв. в актуализираната бюджетна програма за 2010 г. може да се окаже по-нисък в действителност. В случай обаче че управляващите забравят за следването на благоразумна политика и увеличат разходите до края на годината, ще се стигне до подобна ситуация от последните няколко години. А именно - големи разходи в края на бюджетната година, които оказват чисто счетоводен положителен ефект върху косвените данъци в началото на следващата година и представянето на последните ще е по-добро през януари и февруари. След сериозните критики, които *проектобюджет 2011 г.* понесе от вътрешни и външни анализатори за надценен икономически ръст и приходна част, подобен ход от управляващите не изглежда изключен, като по този начин ще си осигурят комфорт в началото на годината.

Параметрите на *проектобюджет 2011 г.* включват реален икономически ръст на годишна база от 3.6%; номинален ръст на БВП от 7.63%; ръст на приходите от 5.28%; спад на разходите от 0.13%; бюджетен дефицит от малко под 2 млрд. лв., което представлява 2.5% от прогнозния БВП за годината. Очакваният ръст на основните групи приходи варира от 4.11% при акцизите до 24% при корпоративните данъци, а при разходите от 0.32% при капиталовите разходи до 9.3% за текуща издръжка. Прави впечатление големият ръст на разходите за здравноосигурителни плащания на Националната здравноосигурителна каса (НЗОК) - 10.24%. На 6.10.2010 беше подписано споразумение, според което от 2011 г. разходната част на бюджета на НЗОК да не е по-ниска от приходната, което означава, че Касата ще разполага с допълнителни около 550 млн. лв., или ръстът на здравноосигурителните плащания ще е още по-висок. Ако проектът за здравните разходи на Касата се сравни с ревизираните разходи през 2009 г., когато са

били най-високи, то се очертава ръст от над 12%, който - предвид подписаното споразумение - може да се увеличи с близо 30%, ако всички 550 млн. лв. бъдат насочени за здравноосигурителни разходи. При липсата на форсмажорни фактори ръст дори от 12% в сравнение с 2009 г. изглежда неоправдан.

В същото споразумение се адресира и натрупаният до момента резерв на НЗОК по сметка в БНБ, който към края на 2010 г. трябва да бъде около 1.5 млрд. лв. От началото на 2011 г. този резерв трябва да се влее по сметки на републиканския бюджет, което на практика е извънреден приход, с който вероятно ще бъде финансирано очакваното от експерти неизпълнение на приходите. Индикации за подобно нещо може да бъдат открити и в изказванията на финансовия министър, според който и при нулев реален ръст на икономиката дефицитът ще остане под 3% и че преминаването на резерва на НЗОК към фиска може да доведе до по-малко заеми от заложените в проекта.

По-сериозната слабост на проектобюджет 2011 г. е разходната му част - не беше изминала и седмица от приемането му от Министерския съвет и започнаха заявките и корекциите по нея. Няма предвидимост относно това с колко ще се увеличат консолидираните разходи, при положение че кабинетът се поддава на заплахи за стачки, последвани от раздуване на харчовите, както стана със здравеопазването. До края на годината вероятно и други групи - до момента е известно за полицаите и студентите - ще заплашат с подобни мерки, тъй като виждат, че този подход, а не реформи, дава желаните резултати. Освен това в разходната част липсва нужната корекция, която кризата нанесе върху приходите. Структурата и обемът на разходите остават непроменени за втора поредна година и няма воля за промяна. Изглежда, правителството се опитва да поддържа едни и същи разходи с надеждата, че в най-скоро време приходите ще се възстановят на предкризисните си нива, но това просто е невъзможно. През 2008 г. преките чуждестранни инвестиции бяха малко под 6.7 млрд. евро, а през 2011 г. се очаква да са малко над 2 млрд. евро; притокът на капитали увеличава паричното предлагане, а оттам и средногодишната инфлация, която през 2008 г. беше 12.3%, а през 2011 г. се очаква да е 3.7%; вътрешното кредитиране, което беше основен двигател на вътрешното търсене, се покачва на годишна база с близо 33% през 2008 г., а за осемте месеца на 2010 г. е напреднало с едва 4.4%. С по-ниски чуждестранни инвестиции и инфлация ще намалеят номиналните постъпления от ДДС и акцизи, ограниченото вътрешно търсене допълнително ще е в тежест на косвените данъци, а заедно с това ще ограничи оборота на фирмите в частния сектор, създаването на нови работни места и ръста на заплатите, което пък ще натежи на постъпленията от косвени данъци.

Последният възходящ бизнес цикъл у нас имаше голям положителен ефект върху приходната част на консолидирания бюджет, докато ръстът при разходите е бил структурен и не е бил повлиян от икономическия подем. Низходящият бизнес цикъл бързо коригира приходите в държавната хазна и ако правителството има намерение да следва стабилна фискална политика, подобна корекция трябва да бъде приложена и в разходната част. Намаленията обаче не трябва да се правят както през 2009 г., когато бяха намалени всички харчове. Нужен е анализ на неефективните разходи, които трябва да се намалят, и на ефективните, които, ако има възможност, да бъдат насърчени. Към момента обаче няма индикации за структурни реформи, които могат да доведат до желаните ефекти - в здравеопазването за една година бяха сменени трима министри и все още няма концепция за реформа; в пенсионната система началото на реформата практически е отложено; в държавната администрация двете силови ведомства, които са и едни от най-неефективните, получават по-голямо финансиране през 2011 г., но съкращения и реструктуриране на заетите им щатни бройки няма.

Данъчна политика. До края на годината не се очакват данъчни промени, но такива предстоят от януари 2011 г. Предвижда се понижение от 10% на 5% на налога върху доходите от лихви, авторски и лицензионни възнаграждения, платени от местни юридически лица на юридически лица от ЕС, когато двете са свързани лица, което е съгласно Договора за присъединяване на България към ЕС. Въвежда се данък от 10% върху доходите от услуги и права с източник България за чуждестранни юридически лица в офшорни зони. Променя се и облагането на застрахователните компании, които освен корпоративен данък от 10% ще плащат и 2% налог върху застрахователните премии от 1 януари 2011 година.

Съгласно поети ангажименти към ЕС за достигане на минималните акцизни ставки на общността от 1 януари се увеличава налогът върху безоловния бензин с 3.7%, а при смесите на безоловен бензин със съдържание на биоетанол и биодизел е от 4 до 5 обемни процента - съответно с 3.6% и 2.4%. Ставките за газол и керосин трябва да бъдат достигнати през 2013 г., но от 2011 г. акцизите се увеличават съответно с по 2.5% Акцизът върху тютюна за пушене ще се увеличи с 52% и не е свързан с изисквания от ЕС.

Към средата на октомври все още текат дебати дали е нужно увеличение и с колко на пенсионните осигуровки. Първоначално беше постигнато съгласие между правителството и синдикатите за ръст от 3 п.п., но след противопоставяне на работодателските организации увеличението може да бъде намалено до 1.8 п.п.

Въвеждането на допълнителен налог върху застрахователните премии е косвен данък и ще бъде прехвърлен на потребителите на тези услуги чрез по-високи цени на полиците, което ще ограничи тяхното търсене. Въвежда-

нето на косвено данъчно облагане на застрахователните компании е предвидено в Директива 2009/138/ЕС, която трябва да се въведе най-късно през 2012 г. Предсрочното ѝ въвеждане в условията на криза изглежда по-скоро като опит за събирането на повече приходи от дружествата. Същото се отнася и за предсрочното увеличение на акцизите на газьола и керосина, където може да се търси възможност за отлагане. Увеличаването на осигурителната тежест в какъвто и да било размер ще окаже тежест върху реалния сектор и ще подкопае все още нестабилните признаци за възстановяване на икономиката. Ефектите от това ще бъдат свиване на нетния доход на работещите домакинства, по-бавно възстановяване на вътрешното търсене, което заедно с по-високите разходи за труд на бизнеса ще свие печалбите му. По-лошото финансово представяне на частния сектор и почти замръзналото вътрешно кредитиране ще ограничат частните инвестиции, а оттам и разкриването на нови работни места. Цялостният ефект ще бъде по-бавно излизане от кризата и преминаване на част от икономиката към сивия сектор независимо от много доброто представяне на износа на страната.

Социална и здравна политика

В продължение на усилията на правителството да придвижи плановите си за стабилизиране на **пенсионната система** след поредица от дискусии в страната с участието на работодателите и синдикатите в началото на август Министерският съвет прие *Законопроект за изменение и допълнение на Кодекса за социално осигуряване*. Целта на промените според официалните документи е да се създаде правна рамка на новия усъвършенстван пенсионен модел, да се въведат краткосрочни и дългосрочни мерки за финансова стабилност на пенсионната система и да се подобри адекватността на пенсиите.

Законопроектът предвижда промени в условията за придобиване право на пенсия при запазване на възрастта за пенсиониране към настоящия момент. Предложението е плавно да се увеличи необходимият осигурителен стаж до достигане на 37 години за жените и 40 години за мъжете до 2013 г. По същата схема ще се увеличи и осигурителният стаж, необходим за пенсиониране на военните, полицаите и учителите. Работещите тежки професии (първа и втора категория труд) ще се пенсионират две години по-късно, като това следва да стане на два пъти - от 1 януари 2011 г. и от 1 януари 2012 г. Паралелно с това срокът за ранно пенсиониране ще бъде до края на 2012 г. Останалите предложения засягат начина за изчисляване на пенсиите и превръщането на осигурителен стаж от различни категории, кръга на осигурените лица, сроковете за придобиване на парични обществени и други.

Въпреки амбицията на правителството за широко обществено обсъждане

и постигане на консенсус синдикатите в лицето на *КНСБ и КТ "Подкрепа"* не подкрепиха така внесените предложения за промени в Кодекса за социално осигуряване и заплашиха с протести през есента. Основните им възражения са свързани с предложенията за увеличаване на стажа за пенсиониране и на пенсионната възраст.

Междувременно участниците в тристранния диалог направиха известни усилия за преодоляване на различията, като бяха проиграни множество варианти и комбинации на условията за пенсиониране, както и придружаващите ги актюерски разчети. В крайна сметка чрез заплахата от ефективни стачни действия в началото на октомври синдикатите успяха да наложат увеличаване на социалните осигуровки с три процентни пункта от 2011 г. и изтегляне на проекта за промени в Кодекса за социално осигуряване от парламента. Повишаването на осигурителните вноски и минималните осигурителни прагове позволява мерките за увеличаване на осигурителния стаж да се разсрочат значително във времето. Работодателските организации остро възразиха срещу подобна мярка, предложена още повече в условията на икономическа криза, и поставиха на свой ред изискванията си, за да седнат отново на масата на преговорите.

В крайна сметка в желанието си да удовлетвори исканията и на синдикатите, и на работодателите правителството попадна в капана на невъзможността да реши въпроса откъде ще се изплащат пенсията на работниците от първа и втора категория труд от 2011 г., при условие че всички опити за увеличаване на тяхната пенсионна възраст бяха осуетени от синдикатите. С реформата от 2000 г. се предвиждаше тя да се повиши така щото акумулираните по линия на допълнителното задължително социално осигуряване средства в частните професионални фондове да са в достатъчен размер за изплащане на задоволителни пенсии до навършване на възрастта за получаване на пенсията за прослужено време. При положение че това решение се отлага далеч напред във времето, а и социалноосигурителните вноски не могат да нараснат с повече от 1.5-2%, очевидно е, че няма начин системата да се балансира.

Без да е взето окончателно решение по всички спорни въпроси, на 20 октомври Министерският съвет прие *законопроекта за бюджета на държавното обществено осигуряване за 2011 г.* Най-важният елемент в него е, че размерът на вноската за фонд "Пенсии" на държавното обществено осигуряване се увеличава с 1.8% от 1 януари 2011 г. Без предварително обсъждане (в правителството и сред обществото и професионалните среди) на същото свое заседание Министерският съвет прие и решение за създаването към НОИ на нов солидарен фонд, в който ще се събират вноските за работещите първа и втора категория труд, от който ще се плащат ранните им пенсии. В новия фонд ще бъдат прехвърлени натрупаните до момента средства за категорий-

ните работници по личните им партии в частните професионални фондове. Засега няма решение по каква схема и в какъв срок ще стане това.

Като обобщение на всички тези действия на правителството става ясно, че управляващите нямат визия за реформа в пенсионната система, а се опитват чрез частични промени "на парче" да решават дългосрочните ѝ проблеми. Нещо повече - дори плахите им опити да въведат нови елементи в нея в посока към реформи и стабилизиране бяха много скоро осуетени и изоставени в полза на откровено популистки решения. Последните събития са и пълен отказ от духа и философията на пенсионната реформа от 2000 г., която целеше постигането на сигурност чрез многообразието на тристълбовия модел. България се нуждае от широк обществен дебат за бъдещето на пенсионната система с участието на всички заинтересовани страни при ясно заявена политическа воля за реформи и отчитане на съвременните тенденции в развитието на социалноосигурителните политики в Европа.

От гледна точка на промените в **здравеопазването** в България периодът юли-октомври 2010 г. може да се раздели на два подпериода. *Първият* - до началото на октомври и отстраняването от длъжност на министър Анна-Мария Борисова - не донесе значим напредък в реализацията на по-рано анонсираните реформи. Все пак в края на юли Народното събрание прие *окончателно промените в Закона за лечебните заведения*, с които се създава възможност за реструктуриране и оптимизиране на болничната система.

Пак в този период управляващата партия направи публично достойно документа, наречен *"Концепция за по-добро здравеопазване в България 2010-2015 г."* като част от усилията си да тласне напред реформата в здравеопазването. За съжаление, макар че съдържа множество верни факти и констатации, както и безспорни насоки за промени и реформа в здравеопазването, документът е лишен от визия, цялостна логика и обвързаност и ясна последователност на действията за изпълнението му. В него се лансира и идеята за въвеждане на доплащане в болниците. Несъгласуваното предварително с премиера и парламентарната група на ГЕРБ публично изказване от страна на министъра за въвеждане на доплащане в болниците се превърна във формална причина за нейната оставка. На практика обаче се касае за очевидно несправяне със задълженията и неспособност да се формират и провеждат реформаторски политики в здравеопазването.

На този фон, както и в условията на ескалиращото напрежение в здравната система започна *вторият подпериод*. За министър на здравеопазването беше назначен Стефан Константинов, бивш заместник-председател на Българския лекарски съюз. Заплахата от масови лекарски протести беше предотвратена чрез обещание от страна на министър-председателя за изплащане на допълнителни суми за болниците до края на тази година и увеличаване на средствата за здравеопазване в бюджета за следващата. Големите работници по личните им партии в частните професионални фондове.

мият въпрос сега е: какво означават тези промени, залог ли са те за действителни реформи в здравеопазването на България с цел повишаване ефективността на системата, или са пореден опит за туширане на напрежението и недоволството на пациенти и лекари? Колко време ще е нужно за сформиране на новия управленски екип в здравеопазването и в крайна сметка ще има ли воля правителството да вземе и приложи непопулярни решения и мерки за всички заинтересовани страни?

Твърде е кратко времето за оценка, а пък и информацията е малко засега. Първите впечатления от публичните изяви на новия министър са за професионализъм, уравновесеност и диалогичност. Той представи и намеренията си за промени, за които обаче е трудно да се съди все още, тъй като те са само маркирани, без да се влиза в детайли, без да е ясно дали са реалистични и какви ще са резултатите от тях.

Намеренията на министър Стефан Константинов се свеждат до следните основни положения. Той изрично ще настоява да бъдат предварително широко обсъдени.

1. Отново се настоява за *спешна оптимизация на болничната мрежа*, като целта е да се определят 120 структуроопределящи болници с национално значение, на които да се осигури финансиране за качествено лечение и да се гарантира на всеки пациент безпроблемен достъп и в които няма да се доплаща за лечение. Въз основа на какви критерии е определен броят им и дали при този брой те наистина ще са структуроопределящи? Как ще се осигури необходимото финансиране? Положителен елемент е, че става дума за равнопоставеност на настоящи държавни, общински и частни болници. В останалите лечебни заведения се въвежда официално доплащане, което на практика означава пазарен подход и предпоставка за закриване или реструктуриране на болниците без прием на достатъчен брой пациенти.

2. Въвеждане на *доплащане по избор* и при посещението при специалист, без да се получава направление от общопрактикуващ лекар. Запазва се и възможността да се използва и досега действащият механизъм - с направление от общопрактикуващ лекар, без доплащане. Подобна промяна ще подсили пазарните елементи в системата и ще стимулира допълнителното здравно осигуряване.

3. Преминаване на *общопрактикуващите лекари към фиксирано работно време*, вместо задължението им да бъдат 24 часа на разположение на своите пациенти. Предвижда се стимулиране на груповите лекарски практики и центрове за спешен прием през нощта и празници. За целта се препоръчва подготовката на проекти за финансиране по структурните фондове. Подобна промяна сигурно би удовлетворила общопрактикуващите лекари и записаните при тях пациенти, би намалила притока към центровете и звената за неотложна помощ и последващите хоспитализации, но изисква админис-

тративен капацитет и продължителен период за реализация на идеята.

4. Предвижда се и *промяна в лекарствената политика*, при която лекарствата за онкоболните, СПИН и други да се заплащат от НЗОК вместо от Министерството на здравеопазването. Здравната каса е длъжна да заплаща всяко необходимо лекарство.

5. От началото на 2011 г. всички пациенти да плащат *еднаква потребителска такса*, включително и пенсионерите, с цел ограничаване на ненужните посещения при лекар. Това предложение изглежда спорно и се нуждае от по-прецизни изчисления и обществено обсъждане.

Анализът на случващото се през последните месеци в областта на здравната реформа не дава достатъчно основания за успеха на реформите, чието бъдеще изглежда несигурно. За това са нужни сериозен политически ангажимент и воля, а не само отстъпки и съобразяване със съсловни и корпоративни интереси, ако наистина управляващите искрено желаят българското здравеопазване да излезе от задънената улица и да осигури жизнеспособно бъдеще на българските граждани. Въпросът е как всички средства, които се влагат в системата (официално и неофициално), да бъдат най-справедливо, социално приемливо и ефективно разпределени, а не единствено и непрекъснато да се настоява за по-голямо финансиране на здравеопазването в България.

Екологична политика

Търговия с емисии. Министерството на околната среда имаше ангажимент до края на лятото да коригира пропуските, довели до отстраняването на България от международните схеми за търговия с емисионни квоти съгласно Протокола от Киото. Новата проверка от експерти на ООН (септември-октомври) цели акредитацията на страната да бъде върната до края на годината.

Към настоящия момент държавната администрация отчете изпълнението на комплекс от мерки за съобразяване с предходните становища на експертните комисии: сключени са необходимите споразумения с Министерството на икономиката и енергетиката за данните на електро- и топлоцентралите, с Министерството на земеделието за преобразуването на земи, с Министерството на вътрешните работи (за емисиите от автомобилния транспорт), с НСИ; извършено е обучение на екип експерти към Изпълнителната агенция по околна среда, която администрира процеса на национално ниво.

Акредитацията на България за участие в международната търговия с емисии на парникови газове бе отнета в края на юни 2010 г., след като бе установено, че страната няма адекватна система за инвентаризация на годишните си емисии - липсват споразумения между институциите, отговор-

ни за измерването на емисиите в страната, и достатъчно обучени експерти, които да осъществяват тази дейност. Установено бе също така, че държавата не е включила в инвентаризациите парниковите емисии от сметищата (които отделят метан - 20 пъти по-силен парников газ от въглеродния двуокис) и емисиите, получени в резултат от преобразуване на земята (изсичането на гори за земеделие или строителство). В резултат България загуби правото си да търгува държавните квоти за парникови емисии, които правителството декларираше, че може да продаде и да използва за саниране на стария сграден фонд в страната. Повече от 140 фирми, участващи в европейската търговия с въглеродни квоти, пък загубиха правото си да търгуват чрез националния регистър на транзакциите на квоти, администриран от Изпълнителната агенция по околна среда. В момента българските компании могат да търгуват само помежду си, без да могат да продават излишните си квоти на международните борси.

Сега МОСВ уверява, че пропуските на държавата са отстранени и при благоприятен резултат от проверката няма основания на България да бъде отказано включването в международната схема за търговия. Най-оптимистичните очаквания са това да стане не по-рано от февруари 2011 г. Как ще се отрази подобно забавяне върху фирмите и възможностите им за реализация на екологични проекти през следващата година е трудно да се прогнозира, но факт е, че участието в механизмите за търговия с квоти вредни емисии, което въпреки общото закъснение стартира при голям интерес от страна на компаниите, загуби доста от привлекателността си и се превърна в рисков фактор в бизнес прогнозите на фирмите.

Чистота на въздуха. В областта на законодателството за опазване чистотата на атмосферния въздух срещу България тече една наказателна процедура и се очаква да стартират още две предпазни клаузи - за таваните на вредни вещества в атмосферата и за фините прахови частици. Процедурата за чистотата на атмосферния въздух е открита през 2009 г. заради системно нарушаване на нормите за азотни и серни окиси и прах в населените места: Гълъбово, Димитровград, Перник. За тецовете в трите града има утвърдени графици за изчистване на производството.

Наказателната процедура за таваните на вредните вещества в атмосферата зависи от отговора на България за състоянието на пет топлоелектроцентрали: ТЕЦ "Бобов дол", "Брикел" ЕАД, "Марица 3" ЕАД, ТЕЦ "Република" и ТЕЦ "Сливен". Европейската комисия отхвърли искането за отлагане с още две години на срока за влизане в сила на екологичните изисквания в петте електроцентрали и той да стане 31.12.2014 г. Исканията са обосновавани с Договора за присъединяване на България към ЕС, където се предвижда при влошена икономическа ситуация да се даде възможност за предоговаряне на някои подписани споразумения. В искането си България е под-

чертала, че затварянето на инсталациите би застрашило електро- и топлоподаването в Югоизточния и Югозападния регион на страната и би довело до затваряне на близките мини. В свое решение от 4 май тази година, публикувано с голямо закъснение в Официален вестник, ЕК изразява становище, че затрудненията на страната не произтичат от правилата на ЕС за вътрешния пазар, а са свързани със спазването на законодателството в областта на околната среда. Те нямат краткосрочен характер и са съществували и към момента на подписване на договора. Това прави проблема за преустройството на технологичните параметри на петте инсталации задача от първостепенна важност. Очакванията са при евентуални екологични инвестиции да се промени цената на тока в регионите, обслужвани от топлоцентралите, или принудително затваряне на инсталациите.

По отношение на санкциите за неизпълнение на европейското законодателство за чистотата на въздуха в България има прецедент - затварянето на топлоелектрическата централа в Гълъбово. 90% от замърсяването в региона на Гълъбово е причинено от "Брикел" ЕАД. Ако фабриката продължи да работи в нарушение на европейското и българското законодателство, ще бъде задействана съдебната фаза на наказателната процедура, при която за България, ако бъде осъдена от Европейския съд в Люксембург, ще текат всекидневни санкции в размер на 50 хил. евро на ден. "Брикел", чиито серни емисии ще са около 58 хил. тона до края на годината, трябваше да спре работа през април, когато изчерпа лимита си от 20 хил. часа експлоатация. МОСВ отстоява твърдо становището си, че в сегашното състояние дружеството повече не може да продължи работата си, при условие че не е осъществило никакви инвестиции, свързани с опазването на въздуха, и е изчерпало допустимите часове за работа, без да се спазват нормите. "Брикел" ЕАД може да се окаже първото предприятие в България, затворено поради неспазване на европейското законодателство за опазване на околната среда.

Управление на отпадъците. През септември правителството прие Постановление за определяне размера на отчисленията за дейностите по изграждане на нови съоръжения за третиране на битови отпадъци и реда, по който се правят отчисленията. То се приема в съответствие с промените в Закона за управление на отпадъците, приет на 19 май 2010 г. Чл. 71е на закона постанови при обезвреждане на отпадъците чрез депониране в регионално или общинско депо за отпадъци по чл. 28, ал.4 да се отчислява такса депониране в полза на общината, на чиято територия се намира депото, или на общината, която има учредено право на строеж върху определения терен за изграждане на депото. В новоприетия акт на МС за всяка година в периода 2011-2014 г. са определени две различни ставки на отчисления в зависимост от вида на отпадъците.

Размерът на ставките за депата за инертни отпадъци е шест пъти по-нисък през първите две години в сравнение с тези за депата за неопасни отпадъци. Така за общинските депа за инертни отпадъци, когато отпадъците са от строителство и разрушаване на сгради, отчисленията ще нарастват от 0.50 лв./т за 2011 г. до 35 лв./т за 2014 г. За регионалните и общинските депа за неопасни отпадъци отчисленията нарастват от 3 лв./т за 2011 г. до 35 лв./т за 2014 г. За общинските депа за неопасни отпадъци, които функционират след 2009 г. до въвеждане в експлоатация на съответното за общината регионално депо, отчисленията са в двоен размер за съответната година. Такива са много общини в страната, тъй като от предвидените за цяла България 55 регионални депа половината все още не са изградени. Като член на Европейския съюз държавата имаше ангажимент да ги завърши до средата на 2009 г., но това не се случи.

Общините, както и всички фирми, които депонират строителни отпадъци на съответните депа за инертни материали, ще трябва да плащат такса от 0.50 лв. на тон догодина. През 2012 г. тази такса ще нарасне на 1.50 лв., а за 2011 и 2012 г. ще се изравни с тази за битовите отпадъци - съответно 15 лв. и 35 лв. за тон. Отчисленията се дължат от общините и от всяко друго лице за всеки тон депониран отпадък. При забавяне на преводите задълженото лице ще заплаща лихва за всеки просрочен ден, но не повече от 20% от дължимата сума. Сумата ще бъде еднаква за всички общини, които се обслужват от едно и също регионално депо. Новите такси ще влязат в сила от 2011 година.

Целта на таксата за депониране, която се обсъжда от няколко години, е да стимулира общините да рециклират, компостират и изгарят отпадъците. Събраните пари ще бъдат използвани за строителство на нови депа в бъдеще, когато настоящите се изчерпят. Общините ще трябва да отделят парите всеки месец в съответна сметка и да бъдат превеждани на съответните регионални инспекции, подчинени на екоминистерството, на месец или на 4 месеца. За забавяне те ще дължат лихви до 20% от стойността на задълженията.

По евродирективата за депонирането на отпадъци всяка страна членка е имала срок до края на 2006 г. да намали с 25% биоразградимата смет. За държавите в ЕС, депониращи над 80% от боклука си, сред които е и България, крайният срок може да бъде удължен с 4 години, което означава, че страната няма да спази срока. Идеята е общините да обособят територии, на които да третират и компостират биоразградимите си отпадъци. Тя е част от Националния стратегически план за поетапно намаляване на биоразградимите отпадъци, който предстои да бъде одобрен от правителството. Следващите стратегически стъпки в плана предвиждат до 2013 г. биологичната смет да спадне наполовина, а до 2020 г. количеството да бъде 75% по-малко от това през базовата 1995 г. В момента документът се съгласува между министерст-

вата. Според разпоредбите на европейското законодателство България трябва да намали наполовина всички депонирани отпадъци до 2020 г. Въвеждането на такса депониране е една от мерките, но основната мярка си остава усъвършенстването на системата за разделно събиране на отпадъците.

Вторият механизъм за изпълнение на целите в сферата на отпадъците е свързан с оперативна програма "Околна среда", чрез която трябва да се построят регионални депа за отпадъци в 23 региона на страната. Освен това в програмата има предвидени 30 млн. евро за съоръжения за компостиране. С изключение на София, където процедурите по подготовка на проекта вървят, макар и със закъснение, в останалите 22 региона на страната проектите за регионални депа са в съвсем начален етап на подготовка. Още не е ясно дали с разходите на общините за отпадъци ще се повиши и такса смет за гражданите. Очевидно е обаче, че таксите, които се събират от местните власти, свързани с изпълнение на екологичното законодателство, все по-настойчиво ще бъдат обвързвани с местните политики по изграждането и експлоатацията на екологичната инфраструктура.

Финансова система

Третото тримесечие на 2010 г. слага край на започналата в началото на годината тенденция на свиване на валутните резерви на страната и към септември те са близо 1.2 млрд. лв. над нивото си от юни 2010 г., което представлява 5% ръст. По-доброто представяне се дължи на покачване на паричната база и на увеличение на задълженията към правителството.

През периода януари 2009 - юни 2010 г. паричната база (парите в обращение и депозитите на търговските банки в БНБ) е варирила около средна стойност от 12.3 млрд. лв., а през третото тримесечие на 2010 г. се увеличава до средна стойност от 13.1 млрд. лв. и за първи път за последните 21 месеца е над 13 млрд. лв. и през трите месеца. Това се дължи в по-голяма степен на ръста на банковите депозити в Българската народна банка (БНБ), които са резултат от увеличение на депозитните бази на търговските банки. За шести пореден месец растат и тесните пари (M1) и по-конкретно овърнайт депозитите, чиято динамика през третото тримесечие на 2008 г. вече сигнализираше за предстоящата тогава рецесия. *Ръстът им през полугодията предполага завръщането на икономиката към годишен ръст до края на годината.*

Задълженията към правителството надминават 6 млрд. лв. през септември, което се случва за първи път от февруари 2010 г., а увеличението им е съпътствано и от ръст на общите валутни резерви, т.е. отливът на валута от страната изглежда се влияе от промените във фискалния резерв.

Заедно с общите валутни резерви се подобрява и закупената от БНБ ва-

лута от търговски банки и крайни клиенти през май, юни и юли, като за трите месеца е изкупена валута на стойност над 500 млн. евро. За сравнение през първите четири месеца на годината е продадена валута от БНБ на стойност малко под 400 млн. лева.

Минималната стойност за фискалния резерв в края на годината е 4.5 млрд. лв., но не е сигурно дали управляващите ще се възползват от възможността да го намалят от сегашните му нива, тъй като бюджетът по предварителни данни за третото тримесечие е с пренебрежим дефицит, а за второто е с превишение на приходите над разходите. Ако до края на годината продължи воденето на подобна фискална политика, фискалният резерв може да завърши на ниво, близо до 6 млрд. лева.

Банкова система

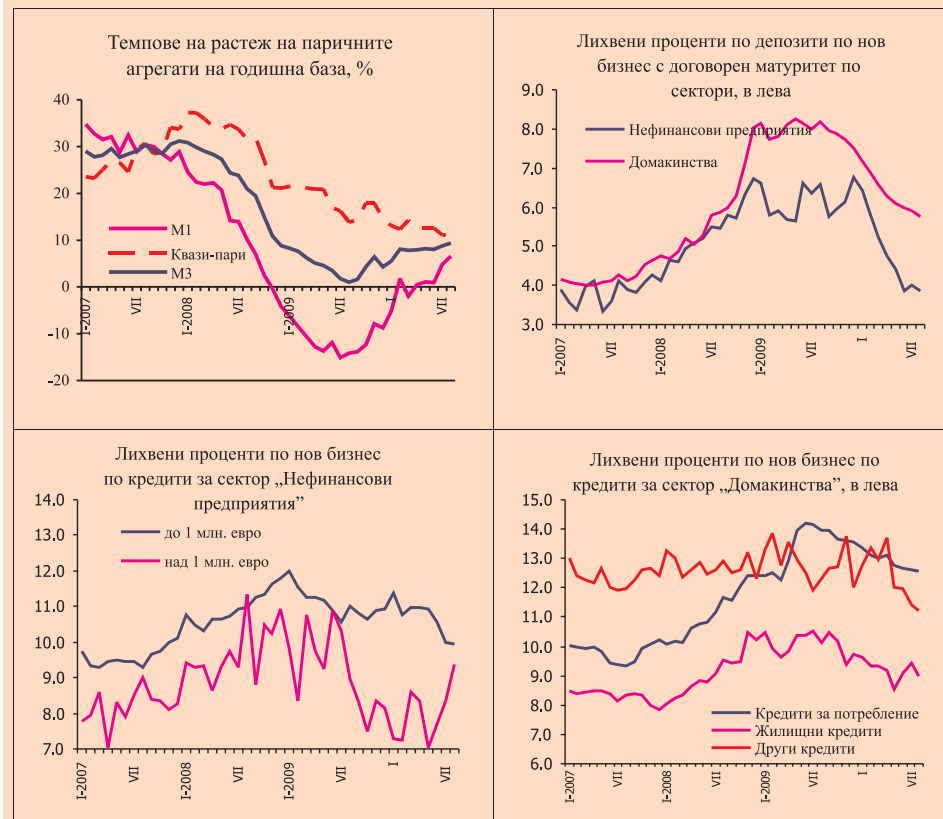
Основните показатели на банковата система се запазват почти непроменени в края на август, като активите в сектора намаляват в сравнение с второто тримесечие до близо 70.9 млрд. лв. и остават под най-високата си стойност от март 2010 г. Ликвидните активи продължават да спадат като част от общите и към август представляват 21.53% в сравнение с 21.84% към май.

Понижението на общите активи се дължи на спад от близо 1% при кредитите и вземанията, които са 80% от всички активи. То е частично компенсирано от ръст при паричните средства и салда при централни банки - 3.8%. От страна на пасивите заделените провизии се увеличават с 3.2% в сравнение с второто тримесечие и се връщат на нивата си от септември 2009 г. благодарение основно на ръст при други провизии. Заедно с това налице е и ръст на лошите и реструктурирани кредити, които към август вече представляват 16.5% от всички кредити. Свиване се наблюдава при финансовите пасиви, оценявани по амортизирана стойност - с 0.6%.

Капиталът на банковата система продължава да расте през август за четвърти пореден месец и достига 9.65 млрд. лв., което е ръст от 1.4% в сравнение с второто тримесечие на годината и 5.6% на годишна база и най-висока историческа стойност. Спад се наблюдава единствено при резервите (включително неразпределени печалби), но той е компенсиран от увеличения при останалите групи.

Годишният спад на печалбите забавя темпа си през август до 19.9%, докато през юни и март 2010 г. той е съответно 29% и 37.5%. По-ниското темпо на свиване на печалбата се дължи на понижение в спада на разходите за обезценка от 41% през юни до 26.7% през август. Увеличава се и разликата в понижението на приходите и разходите за лихви, което е съответно 1.3% и 5.6%, а заедно с това приходите от такси и комисиони се увеличават с 1.9% на годишна база (фигура 16).

Фигура 16. Парични агрегати и лихвени проценти

Източник: БНБ, собствени изчисления

Кредитният портфейл на банките през август остава почти непроменен след спад от 0.5% в сравнение с юни, но бележи ръст от 2.3% на годишна база. Ако обаче се приспаднат обратно изкупените кредити за последните 12 месеца, реалният годишен ръст намалява до 0.1%. При експозициите на дребно увеличението спрямо юни е незначително, но докато жилищните кредити се увеличават с 0.5%, потребителските намаляват с 0.3%. Кредитите за корпоративни клиенти се свиват с 0.1%. На годишна база обаче кредитите за корпоративния сектор нарастват с 4.5%, а жилищните и потребителските се увеличават съответно с 5.6% и 3.3%. Сериозен е годишният ръст на отпуснатите кредити на централни правителства и некредитни институции - съответно 102% и 15.5%.

Привлечените средства през август продължават да растат на годишна

база, но в сравнение с юни бележат спад от 0.5%. Това се дължи на продължаващото намаление на привлечените средства от кредитни институции (чуждестранни банки майки) - със 7.6%, а на годишна база този спад е 14.5%. Спрямо година назад общите привлечени средства нарастват с 2%, което се дължи на ръст от близо 14% при депозитите от домакинства, при спад от 0.3% от институции, различни от кредитните. На годишна база финансирането от банките майки намалява в най-голяма степен при депозитите - с 14.83%, същевременно се свива и дългосрочното и краткосрочното финансиране, съответно с 21% и 1.9%.

Брутна външна задлъжнялост на банките през юли намалява с 3.2% в сравнение с предходния месец и с 14.7% на годишна база и достига най-ниската си стойност от май 2008 г. Дългосрочната задлъжнялост, която представлява основно заеми, се свива с 19.8% на годишна база и също достига най-ниската си стойност за същия период, а краткосрочната задлъжнялост намалява с 9.5%. Пониженото външно финансиране на търговските банки се дължи на спадащата възвращаемост на капитала и активите им, които през първото тримесечие на 2010 г. са съответно 7.49% и 0.96%, и практически замръзналото вътрешно кредитиране.

Перспективите за развитие на банковия сектор до края на годината се запазват сравнително ограничени. Въпреки публикуваните от НСИ данни за ръст на БВП на тримесечна база през втората четвърт на 2010 г. и намаляващия спад спрямо година назад, годишният растеж ще бъде отрицателен. Това означава бавно стабилизиране на отношението на необслужваните кредити към целия портфейл на банките и отложено възвръщане към стабилен ръст на вътрешното кредитиране. Банките все още проявяват голяма консервативност, което личи от липсата на ясна тенденция при лихвените

им нива - лихвите по левови кредити за бизнеса намаляват, докато в евро и долари нарастват. При кредитирането на дребно спад на лихвите има отново единствено при жилищните кредити. Същевременно банковите клиенти са все още предпазливи относно поемането на нови задължения предвид липсата на стабилно възстановяване в отделните сектори на икономиката на фона на намаляваща заетост на работни места и нисък ръст на доходите на домакинствата. Може да се очаква, че компаниите, които оперират на външния пазар, ще са основната движеща сила зад кредитирането до края на годината, тъй като износът продължава да расте на годишна база с високи темпове.

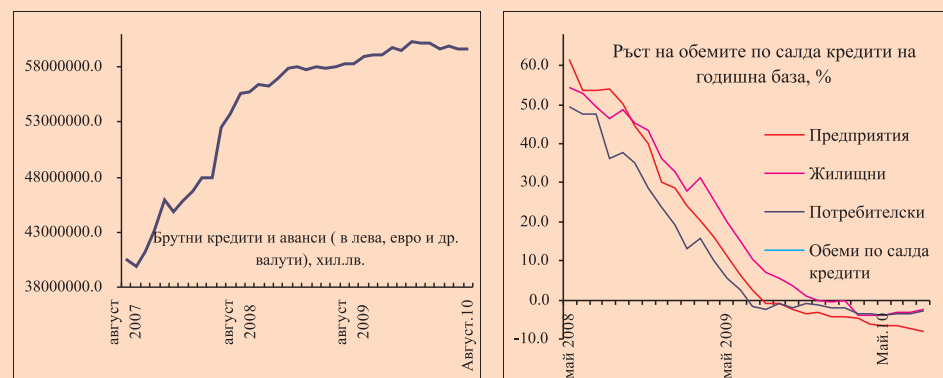
Устойчивото възстановяване на банковия сектор може да се очаква едва след като икономическата активност в страната набере инерция и започне отново да нараства. Това са част от трудностите, пред които е изправен секторът заради валутния борд, който освен всички позитиви, води и до липса на активна монетарна политика от страна на БНБ. Именно затова е толкова важно бързото присъединяване на България към Еврозоната, което ще облекчи неимоверно условията, в които местните трезори оперират, което от своя страна ще даде силен тласък и на икономическата активност в страната (фигура 17).

Нормативни промени. Единствените промени в нормативната рамка на БНБ през третото тримесечие са свързани с Наредба № 26 за финансовите институции. От началото на 2010 г. бяха приети промени в Наредба № 8, която определя минималния размер, елементите и структурата на собствения капитал на кредитните институции и минималните капиталови изисквания за поеманите от тях рискове и изискванията за оповестяване от кредитните институции. От 1 март влизат в сила измененията в Наредба № 14, която определя съдържанието на одиторския доклад за надзорни цели, изготвян от специализирано одиторско предприятие. Промени има и в Наредба № 20, която урежда условията и реда за издаване или отказ за издаване на одобрение по чл. 11, ал. 3 от Закона за кредитните институции, както и необходимата информация и документи за издаване на одобрение. Изменения има в Наредба № 21, която урежда размера на задължителните минимални резерви, които банките поддържат в БНБ.

Лизингов пазар

За трето поредно тримесечие се ускорява темпът на свиване на лизинговия пазар и той достига 21.14% на годишна база за периода април-юни 2010 г. в сравнение със 17.34% и 14.55% в предходните две четвърти. Въпреки че НСИ отчита сезонно изгладен реален ръст на тримесечна база на БВП през втората четвърт на 2010 г. от 0.5% и понижение на спада на годишна база до 1.4%, твърде рано е тези ефекти да повлияят положително

Фигура 17. Динамика на брутните кредити и аванси

Източник: БНБ

на лизинговите вземания. Подобренията в икономическия ръст не водят до съществена промяна в темповете на развитие на вътрешното търсене, което продължава да потиска индивидуалното потребление и частните инвестиции, а оттам и лизинговия пазар.

По групи лизингови вземания спадът се дължи в най-голяма степен на по-малкото кредити за машини и съоръжения, товарни и лекотоварни автомобили и леки автомобили, където спадовете на годишна база варират между 21.4% и 28.4%. Вземанията по недвижимо имущество и други са единствените, които бележат ръст.

Задълбочава се и спадът на активите на дружествата на годишна база - от 11.17% през първото тримесечие на 15.46% през второто. Отново причината е в свиването на кредитите, което се ускорява до 21.38% на годишна база. Годишният ръст на "други активи" се забавя до 12.47% и, както през първото тримесечие, не може да компенсира спада при кредитите.

При пасивите се засилва спадът при получените кредити (до 16.63% на годишна база), като 91.1% от тях са предоставени от нерезиденти. Понижението се дължи на свиване на кредитите над една година с 24.26% на годишна база (при ръст при кредитите до 1 г. с 13.2%). Обемът на дългосрочните кредити е над 2.5 пъти по-голям от този на краткосрочните. Спад се наблюдава и при останалите групи пасиви (между 20.59% и 25.26%).

След две тримесечия на ръст спрямо предходното тримесечие на капитала и резервите на дружествата през втората четвърт на 2010 г. те се свиват с 13.6%, а на годишна база темпът им на ръст се забавя леко до 40.59%. Основният капитал на дружествата продължава да расте - 3.6 пъти на годишна база, и въпреки че остава далеч под нивото си от последното тримесечие на 2009 г., той е над средната си стойност за последните 8 тримесечия. Наблюдава се леко подобрение на тримесечна база на финансовия резултат на дружествата - с 5%, но на годишна база той се понижава с 29.88% и остава на второ най-ниско ниво за последните 8 тримесечия. Основната причина за влошения финансов резултат продължава да бъде високият процент на лоши кредити от целия портфейл. Въпреки че обемът им намалява второ поредно тримесечие, делът им от целия кредитен портфейл се увеличава от 16.4% през първата четвърт на годината на 17.35% през втората, което се дължи на свития обем отпуснати кредити.

Положителните сигнали за възстановяване на икономиката и тримесечният ръст през втората четвърт на годината не са достатъчни, за да възвърнат лизинговия сектор към ръст в краткосрочен план. Продължават да растат заемите за над 5 години - 12.9% на годишна база, докато годишният спад на заемите до 1 г. и между 1 и 5 г. се засилва до съответно 56.56% и 39.94%. Това може да се тълкува като задълбочаване на несигурността в краткосрочен и средносрочен план, а причините - непостоянната правител-

ствена политика и слабото вътрешно търсене. Подобен извод е подкрепен и от полученото външно финансиране от лизинговите дружества - наблюдава се спад в дългосрочното финансиране, което обикновено се дължи на повишена степен на несигурност. Въпреки че има ръст на вътрешния кредит към частния сектор през второто спрямо първото тримесечие, той остава под нивата си от края на 2009 г., което означава, че клиентите на лизинговите дружества спестяват повече и намаляват задълженията си, което е за сметка на инвестиции и консумация.

Сигналите, които отделните сектори на икономиката изпращат, също не са еднозначни - промишлеността демонстрира годишен ръст между март и юни, но отново се свива през юли, а няма ясна тенденция за ръст на месечна база. В търговията има ясна тенденция на понижение на годишните спадове, но секторът все още не е отчел поне един месец с годишен ръст. Цените на жилищата все още се понижават и няма сигнали, че са достигнали дъното си, а в сектора на услугите се наблюдава годишен ръст през второто тримесечие, според сезонно изгладените данни на НСИ, но не е достатъчно да се говори за тенденция. Въпреки че има сигнали за икономическо възстановяване, те все още не са еднозначни и лизинговите дружества и техните клиенти най-вероятно ще са предпазливи относно новите кредити.

Застрахователен сектор

Ускоряващият се темп на свиване на приходите в застрахователния сектор през последните четири тримесечия за първи път бе прекъснат през втората четвърт на 2010 г., като годишният им спад за юли 2010 г. е 4.7% в сравнение със 7% през април. По-ниският спад се дължи в най-голяма степен на по-бавното свиване на годишна база на приходите от общо застраховане - 6.8% през юли, които през април са намалели с 8.9%. Въпреки понижението в темпа на спад, приходите намаляват на годишна база за четвърто поредно тримесечие. Премииите от животозастраховане бележат увеличение - с 8.7% на годишна база през юли в сравнение с 5.1% за предходното тримесечие, и отбелязват две поредни четвърти на ръст след 18% спад за цялата 2009 година.

Заедно с положителната тенденция при приходите изплатените премии в застрахователния сектор са нараснали с 4.7% на годишна база през юли в сравнение с ръст от 7.1% през предходното тримесечие. Това се дължи на забавяне на ръста при общото застраховане от 8.6% на 3.36%, а при животозастраховането от спад с 3% през първото тримесечие се увеличават с 15.5% на годишна база към юли.

Ръстът на годишна база на активите в общото застраховане продължава тенденцията си на забавяне и през второто тримесечие на 2010 г. е 5.8% в сравнение със 7.8% и 9.8% съответно за двете тримесечия в периода ок-

томври 2009 г. - март 2010 г. Наблюдава се близо двойно по-нисък годишен ръст на инвестициите - 6.9% в сравнение с предходното тримесечие, докато при вземанията понижението е по-малко и ръстът е 4%. Двете групи представляват близо 90% от всички активи. Спад е налице единствено при групата други активи, а паричните наличности и еквиваленти се увеличават с 4.3%. Ръстът при разходите за бъдещи периоди и натрупан доход се свива до 24.1%. Капиталът и резервите на застрахователните дружества нарастват с 12.4% на годишна база в сравнение с ръст от 13.7% през предходното тримесечие.

Продължава доброто представяне на печалбата на компаниите от общо застраховане от основната им дейност, като през второто тримесечие на 2010 г. тя е 7.4 млн. лв., докато през второто тримесечие на 2009 г. те отбелязват загуба от 6.7 млн. лв. По-добрите резултати се дължат на едновременно намаляване на оперативните разходи и подобрението в дела на презастрахователите в резерва за висящи плащания. Общата печалба на застрахователните дружества за второто тримесечие на 2010 г. е 15.2 млн. лв., което е годишен ръст от 72.5%. Подобрението на резултатите се дължи на огромен скок в печалбата от присъщи дейности и от други приходи.

Продължаващото добро представяне на печалбата въпреки спадащите премийни приходи на застрахователните компании за поредно тримесечие показва способността на мениджърите на компаниите да се справят с трудната икономическа среда. Добра новина за компаниите е забавянето на темпа на ръст на изплатените премии, но това става на фона на все още свиващи се премийни приходи и средносрочният риск от тези две тенденции се запазва.

Активите на животозастрахователните компании отново се завръщат към ръст на годишна база от 8.9% през второто тримесечие, докато през първото се свиват с 9.5%. Подобрението се дължи на възстановяването на инвестициите, близо 80% от активите, които нарастват с 12.4% на годишна база. Капиталът и резервите се увеличават с 5.9%, а техническите резерви напредват с 11.6%.

Печалбата на животозастрахователните дружества през второто тримесечие на 2010 г. се увеличава с 28.7% на годишна база и възлиза на малко над 11 млн. лв. Въпреки това цялостната печалба на дружествата намалява с 9.7% заради по-ниските приходи от инвестиции, по-високия изплатен корпоративен данък и срив в извънредните приходи, които от близо 1.2 млн. лв. спадат на 35 хил. лева.

Сериозните понижения на премиите от полици за застраховка на сухопътни превозни средства - 18.6% на годишна база, почти изцяло се компенсират от ръст на премиите от ГО на автомобилисти (19.7%). С падът на премиите от другите три основни групи приходоизточници

(застраховка срещу пожар, природни бедствия и други имуществени щети и обща гражданска отговорност) среднопретеглено е малко под 1%. При изплатените обезщетения по застраховки на сухопътни превозни средства се наблюдава спад от близо 13%, който се компенсира изцяло от ръст от 20.4% на разходите за ГО на автомобилисти. Ръстът на изплатените премии по ГО на автомобилисти до известна степен се дължи на въведените от началото на 2010 г. по-високи максимални обезщетения за пострадали при катастрофа. Среднопретегленият ръст на изплатените премии по останалите три основни групи премийни разходи е около 8.1%.

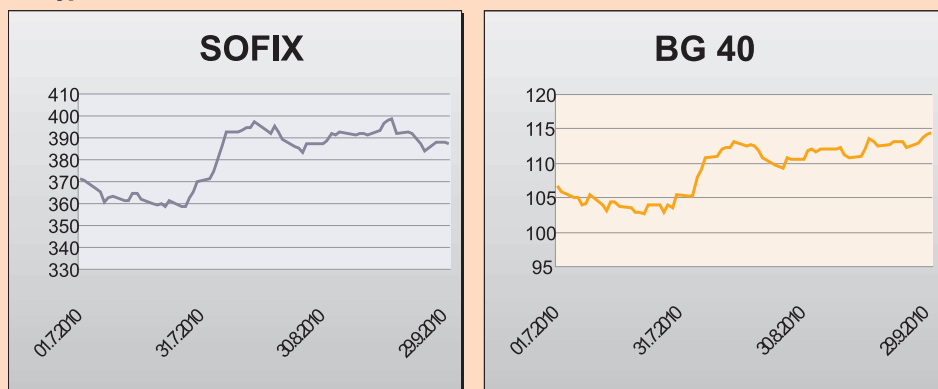
Въпреки че през 2010 г. се очаква леко възстановяване на вътрешното търсене, то все пак ще има отрицателен принос към БВП на страната. Предвид това и факта, че ГО на автомобилисти и застраховки върху сухопътни превозни средства представляват близо 71% от общите премийни приходи на застрахователните компании, може да се очаква те допълнително да се свият до края на годината. Решението на Министерския съвет за облагането на премийните приходи с 2% налог беше включено в проектобюджет 2011 г. и ако бъде прието, ще влезе в сила от 1 януари. Предложението е този налог да е добавка към сегашния корпоративен данък от 10% върху печалбата на дружествата и въпреки че през 2011 г. се очаква вътрешното търсене да има положителен принос към БВП, новият налог ще увеличи разходите за застраховки на клиентите на компаниите и ще потисне търсенето им.

Доброто управление на дружествата в сектора личи от подобряващите се печалби в общото застраховане и животозастраховането на фона на свито вътрешно търсене, свиващи се премийни приходи и все още несигурни перспективи пред икономиката. Въпреки това тенденцията за увеличаване на изплатените обезщетения се запазва - на фона на спадащи премийни приходи - и остава като сериозно предизвикателство пред дружествата в застрахователния сектор.

Капиталов пазар

В края на третото тримесечие на 2010 г. индексите на БФБ-София се покачват с между 4.22% и 8.25% в сравнение с второто, а броят сделки продължава да намалява в сравнение със същия период на предходната година. Индексът на сините чипове SOFIX напредна с 4.22% през изминалите три месеца и достигна най-високата си стойност за периода 17 май - 11 октомври от малко под 400 пункта. През юли индексът не отбеляза значителни промени, но през август се покачи рязко, като запази нивата си почти непроменени до средата на септември. През втората половина на месеца се понижи рязко и загуби близо половината от печал-

Фигура 18. Движение на SOFIX и BG40

Източник: "БФБ-София" АД

Пазарна капитализация на БФБ-София (млн. лв.)

Пазар	31.09.2010	30.06.2010	31.03.2010	31.12.2009	30.09.2009
Официален пазар Акции, сегмент А	195.09	160.31	183.85	211.35	176.25
Официален пазар Акции, сегмент В	2767.13	2709.97	3408.47	3456.70	2870.04
Неофициален пазар на акции, сегмент А	3484.67	3807.76	5033.83	6646.17	6007.29
Неофициален пазар на акции, сегмент В	2837.96	2353.57	1429.27	264.24	348.05
Пазар на АДСИЦ	1453.25	1395.16	1415.30	1407.90	1379.55
ОБЩО	10 738.09	10 426.76	11 470.73	11 986.37	10 781.19
Пазарна капитализация към БВП (по прогнозни данни за БВП за 2009 г.)	14.99%	14.55%	17.52 %	18.09 %	16.24 %

Източник: БФБ-София АД

бите през август. Широкият индекс BG40 следваше същата тенденция до средата на септември, след което продължи да нараства, с което престана да следва отблизо движението на водещия SOFIX. В края на третото тримесечие индексът записа ръст от 7.14% (фигура 18).

Традиционно доминиращият сектор на финансовите и застрахователните дейности вече напълно доминира отрасловата структура на борсовия оборот и от 27.2% през второто тримесечие скача до близо 50% към края на септември. Леко подобрение се наблюдава при преработващата промишленост, която съставлява 35% от оборота, в сравнение с 32.2%, а операциите с недвижими имоти се свиват до 2% от 34.4% за предходното тримесечие. Засилва се интересът към акции от сферата на хотелиерството и ресторан-

търството, които представляват 7% от оборота, а строителството остава почти непроменено с дял от 3%.

През третото тримесечие имаше само два нови емитента на неофициалния пазар - един на акции и един на облигации. "Марбъл Артс" АД, София, реализира емисия в размер на 100 хил.

лв., а "Специализирани логистични системи" АД, София, пласира облигации на стойност 2 млн. лв. Осем дружества увеличиха капитала си за последните три месеца, като по-значителен е ръстът при "Инвестиционна компания Галата" АД, Варна - 86 млн. лв., което представлява увеличение на капитала (резерви), и "Индуриален холдинг България" АД, София - 14.5 млн. лв. за увеличение на капитала.

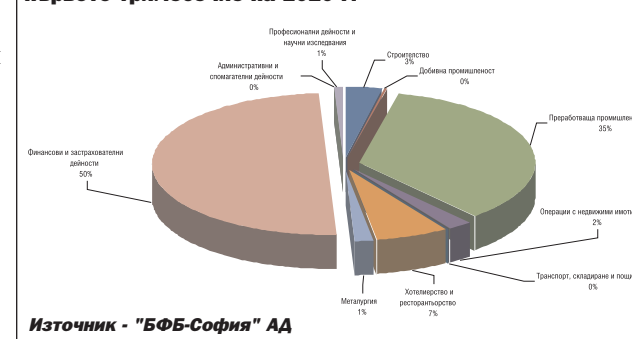
През октомври капиталовият пазар получи неочакван удар от правителството с решението за прехвърляне на средствата от професионалните пенсионни фондове към НОИ. Това ще означава разпродажба на близо 500 млн. лв. ценни книжа. Само обявяването на тази идея свали с над 10 пункта индексите на БФБ.

Енергетика

Финансови резултати на държавните енергийни компании. Повечето компании отчитат положителни финансови резултати за първите шест месеца на 2010 г. в сравнение със съответния период на м.г. Това показват отчетите на дружествата, публикувани на сайта на Министерството на финансите*.

"Национална електрическа компания" ЕАД (НЕК). За периода януари-юни 2010 г. НЕК регистрира печалба в размер на 76 266 хил. лв., докато за първите шест месеца на 2009 г. НЕК е била на загуба от 42 183 хил. лева. Прави впечатление, че в бизнес плана за полугодieto на т.г. очакваната печалба е само 3873 хил. лева. Тази положителна равностметка е постигната независимо от намалелите с 2.6% общи приходи на компанията в сравнение с периода януари-юни 2009 г. Според отчета на НЕК реализираният по-висок

Фигура 19. Структура на оборота по индустрии за първото тримесечие на 2010 г.

* <http://www.minfin.bg/bg/page/533>

финансов резултат се дължи на: по-високото производство от собствени ВЕЦ с 58% спрямо предходната година, което намалява себестойността на продаваната електроенергия; изпълнението на антикризисните мерки за ограничаване на разходите; подобрена е структурата на купената електроенергия от електроцентралите, като е увеличен дялът на купената електроенергия от АЕЦ "Козлодуй"; по-ниските цени на електроцентралите с комбинирано производство и др.

Електроенергиен системен оператор (ЕСО). Добри са и резултатите на ЕСО, който за полугодieto излиза на печалба от 6376 хил. лева, при положение че към 30.06.2009 г. е регистрирал загуба в размер на 36 851 лева.

АЕЦ "Козлодуй". Атомната централа значително подобрява финансовия си резултат. Отчетената печалба за полугодieto е 62 065 хил. лева, докато за същия период на 2009 г. е била 54 279 хил. лева. Трябва да се отбележи, че увеличената печалба през тази година е постигната при намалели приходи с 5.5%. Тя е резултат преди всичко от силно ограничените разходи за външни услуги, които са спаднали с близо 36% в сравнение с полугодieto на миналата година. Също така със 7.96% са намалели разходите за материали и др.

ТЕЦ "Марица-изток 2" ЕАД. Дружеството сериозно влошава своите резултати. Резултатът от неговата дейност за първото шестмесечие е печалба в размер на 19 807 хил. лева. За сравнение за същия период на 2009 г. отчетената печалба е била в размер на 59 568 хил. лева. До голяма степен този спад се дължи на намалелите приходи от продажба на ток с близо 16.3%.

"Мини Марица-изток" ЕАД. Нетната печалба на "Мини Марица-изток" ЕАД за периода януари-юни 2010 г. е 5723 хил. лева. За съответния период на 2009 г. е отчетана загуба от 19 316 хил. лева.

"Булгаргаз" ЕАД. Най-сериозно влошава своите финансови резултати "Булгаргаз" ЕАД. За първото полугодие на 2010 г. компанията излиза на загуба от 52 932 хил. лева. Докато през първото полугодие на 2009 г. е регистрирана печалба от 52 821 хил. лева, т.е. за една година изменението е с над 200%. Незавидното финансово състояние на компанията е резултат както от промените в цените на синьото гориво, така и от факта, че редица предприятия не се издължават навреме за доставеното гориво.

"Булгартрансгаз" ЕАД. За първото полугодие на тази година компанията е на печалба от 51 103 хил. лева. И това при положение, че приходите на оператора на мрежата за периода януари-юни са с 22% по-малко в сравнение със същия период на предишната година. За периода януари-юни на 2009 г. резултатът отново е бил положителен - 48 872 хил. лева.

Български енергиен холдинг (БЕХ). Холдингът отчита към 30.06.2010 г. печалба в размер на 92 006 хил. лева. За сравнение през първото шестмесечие на 2009 г. печалбата му е била в размер на 70 572 хил. лева. По-добрият

финансов резултат през настоящата година на БЕХ е резултат от по-високите приходи от дивиденди, които са с 48 579 хил. лева повече спрямо 2009 година.

Енергийна стратегия на България до 2020 г. Все още не е приключила процедурата по приемането на енергийната стратегия. През юни проектът за стратегия, както и придружаващите го доклади по екологична оценка и оценка на съвместимостта с предмета и целите на опазване на защитените зони ("Натура 2000") бяха публикувани на сайта на МИЕТ. Последва оживена дискусия сред експертната общност. Бяха отправени критики и направени предложения за допълнения и прецизиране на предложението текст. Окончателният вариант на енергийната стратегия трябва да бъде одобрен от МС и представен за приемане от Народното събрание, както предвижда Законът за енергетиката.

Големи енергийни инфраструктурни проекти

АЕЦ "Белене". На 30 септември изтече срокът на действие на споразумението между Националната електрическа компания (НЕК) и "Атомстройекспорт" за изграждане на АЕЦ "Белене". Подписан е нов анекс, който е със срок 31 март 2011 г. Продължават преговорите с руската страна за уточняване на индекса, по който ще бъде изчислено оскъпяването на проекта над базовата цена, която е 4 млрд. евро. Определянето на крайна реалистична цена е от важно значение и за привличането на инвеститори в проекта.

Към средата на октомври все още официално не е обявено кой ще бъде финансов консултант за АЕЦ "Белене". На финалния етап от конкурса, който стартира през февруари, изборът ще бъде направен между Британската банкова група HSBC и консорциума "Ротшилд и сие". Избраният консултант трябва да направи оценка на проекта и неговата ефективност, след което правителството ще вземе решение за бъдещето на централата.

"Южен поток". В средата на октомври България и Русия се договориха да ускорят проекта за изграждане на газопровода "Южен поток". Подготвено е споразумение за предпроектното проучване на българския участък от "Южен поток". През ноември се очаква да бъде създадена съвместната българо-руска компания, която ще проучва, изгражда и оперира с участъка от тръбопровода на българска територия. Според пътната карта за проекта, подписана през юли т.г., това трябваше да стане до февруари 2011 г. Съвместното дружество ще бъдат създадено между "Газпром" и Българския енергиен холдинг. Българин ще оглави новата компания, а страната ни ще има мнозинство в съвета на директорите. Остава да се уточнят някои детайли в акционерното споразумение, включително при решаването на кои въпроси няма да е необходимо обикновено мнозинство. Според представителите на "Газпром" очакванията са, че първите количества газ по новата тръба ще потекат до края на 2015 година.

"Набуко". През юли Министерският съвет прие решение за одобряване на споразумение за подкрепа на проекта "Набуко" между Република България, "Набуко Газ Пайплайн Интернешънъл" ГМБХ и "Набуко Газ Пайплайн България" ЕООД. Споразумението за подкрепа е определено в междуправителственото споразумение като договор, включващ клаузи както от частното право, така и от публичното право. То цели да уреди въпроси, включващи, но не ограничени до регулаторни условия, инвестиционни перспективи и други, както е дефинирано в споразумението за подкрепа на проекта.

В началото на септември беше подписано мандатно писмо от Европейската банка за възстановяване и развитие (ЕБВР), Европейската инвестиционна банка (ЕИБ), Международната финансова корпорация (МФК) - член на Световната банка, акционерите на "Набуко" и "Набуко Газ Пайплайн Интернешънъл", с което се постави началото на процес на оценка на "Набуко". Потенциалният финансов пакет се състои от до 2 млрд. евро от ЕИБ, до 1.2 млрд. евро от ЕБВР, до около 800 млн. евро от МФК.

"Бургас - Александруполис". Компанията "Трансболкан пайплайн" на 30 септември и 1 октомври е внесла за експертиза в Министерството на околната среда, енергетиката и климатичните промени на Гърция и в Министерството на околната среда и водите на България оценката за въздействието на петролопровода "Бургас - Александруполис" върху околната среда по време на неговото строителство и експлоатация. Документът е подготвен от консултантите по проекта - *ILF Consulting Engineers u Environmental Resources Management (ERM)*. В новата екооценка са включени два равностойни варианта за разтоварване на танкерите - на буйове и на пристанище.

Българското екоминистерство има едномесечен срок, за да излезе със становище по новата екооценка. След това тя трябва да се разгледа на Висш екологичен експертен съвет, в който влизат и представители на еко-организации, за да се отхвърли или одобри инвестиционното намерение за нефтопровода. Акционерите в "Трансболкан пайплайн" през октомври планират да обсъдят финансовия модел на проекта. Позицията на българското правителство, заявена неведнъж, е, че докато не се получи положителна ОВОС, петролопроводът не може да бъде изграждан.

Алтернативни проекти за доставка на природен газ

Нови газови находища. С решения на Министерския съвет от началото на август и от края на септември бяха предоставени на компанията "Мелроуз Рисорсиз" **концесии за добив на природен газ от две нови находища - "Каварна" и "Калиакра"**. Те са разположени в континенталния шелф и в изключителната икономическа зона на Р. България в Черно море. Срокът за концесията за "Каварна" и "Калиакра" е съответно 10 и 7 години. Капацитетът на двете находища се оценява на около 2.8 млрд. куб.м, които могат да обезпечат около 1/6 от годишното потребление на газ в страната за около 5

години. Планира се да бъдат добивани около 400 млн. куб.м газ годишно, а има вариант и за 550 млн. куб. метра. Стойността, на която "Булгаргаз" ще може да изкупува добитата суровина, ще бъде поне 30% по-ниска от тази на доставяния в страната руски газ, което ще компенсира относително високата крайна цена.

Междусистемната газова връзка Гърция - България. През септември България и Гърция постигнаха съгласие по останалите отворени въпроси от споразумението за изграждане и функциониране на **междусистемната газова връзка Гърция - България (Комотини - Димитровград - Стара Загора)**. Изграждането ѝ е част от пакета мерки на правителството за диверсифициране на източниците и маршрутите на доставки на природен газ за България и за повишаване на енергийната сигурност в Югоизточна Европа. Дължината на бъдещия газопровод е 168-170 км. Предвижда се в него да бъдат инвестирани 130 млн. евро. По-рано тази година беше осигурено съфинансиране от фондовете на Европейския план за икономическо възстановяване на Европейския съюз за около 45 млн. евро. Транспортният капацитет на газопровода е 3-5 млрд. куб.м газ годишно. Съоръжението ще даде възможност за доставка на газ от Каспийския район и Близкия изток по южния газов коридор Турция - Гърция - Италия или чрез терминал за втечен газ. Предвижда се тръбопроводът да влезе в експлоатация през 2013 година.

Интерконтинентална газова връзка България - Турция. През последните месеци между България и Турция се проведеха интензивни контакти на различни равнища, включително и на премиерско. Една от основните теми, които бяха разисквани, е започването на работа по **интерконтинентална газова връзка** между двете страни. Този проект ще бъде **алтернатива** и ще даде **начало на диверсификация в енергийния сектор в страната ни**. Очаква се тръбата между двете страни с дължина 76 км на българска територия да бъде изградена по стандартите на проекта "Набуко" и да постави началото на бъдещия европейски газопровод. По този въпрос е изготвена концепция, която ще бъде промотирана пред Европейската комисия за осигуряване на част от финансирането. Изграждането на реверсивната връзка между България и Турция ще осигури възможност за доставки на природен газ за страната ни от Каспийския регион и Близкия изток. Това е един от вариантите за диверсификация на източниците и маршрутите за снабдяване на България с енергийни ресурси.

Транспорт

По предварителни данни на НСИ през второто тримесечие на 2010 г. е регистрирано увеличение спрямо предходните три месеца както на **превозените товари със сухопътен транспорт** - с 37.8%, така и на извършената ра-

бота в тонкилометри - с 16.7%. В сравнение със съответния период на 2009 г. обаче количеството на превозените товари намалява с 3.6%, докато извършената работа нараства със 17.3%. Единствено при тръбопроводния транспорт не се наблюдава увеличение на тонкилометрите, като е отчетен спад от 4.4%.

В **пътническият транспорт** през периода април-юни 2010 г. *превозените пътници* със средства на сухопътен транспорт намаляват както в сравнение с предходните три месеца, така и спрямо второто тримесечие на 2009 г., съответно с 0.7% и 5%. При *международните превози* се наблюдава увеличение с 42.6% спрямо второто тримесечие на 2009 г. Но поради ниския им относителен дял от 0.3% в структурата на *превозените пътници* те не влияят съществено върху общата тенденция. През периода април-юни 2010 г. извършената работа в пътничкилометри нараства с 9.4% спрямо предходните три месеца, докато спрямо второто тримесечие на м.г. се наблюдава спад от 2.4%.

Данните за **водния транспорт** показват, че през второто тримесечие на 2010 г. *превозените товари* са почти същото количество, както и през първото тримесечие, а спрямо същия период на 2009 г. те са със 17.9% по-малко. Извършената работа, измерена в тонкилометри, се увеличава с 44.5% спрямо предходните три месеца на т.г. Ръстът на извършената работа се дължи на увеличеното с 1961 км средно превозно разстояние при *морския транспорт*. Спрямо периода април-юни на 2009 г. при извършената работа се наблюдава спад от 43.1%. Същевременно *превозените пътници* от водния транспорт през второто тримесечие на 2010 г. нарастват с 34.1% в сравнение с предходното тримесечие. Но спрямо същия период на 2009 г. е регистриран спад от 28.9%. През периода април-юни на 2010 г. пътничкилометрите спрямо съответните три месеца на 2009 г. се увеличават и достигат 348 хил. пкм. Същевременно в сравнение с предходното тримесечие те намаляват с 26.0%.

Данните на предприятията от **градския електротранспорт** показват намаляване на броя на *превозените пътници* спрямо предходното тримесечие - с 3.8%, но в сравнение със същия период на 2009 г. е регистрирано увеличение от 6.3%.

Данните за финансовите резултати на държавните предприятия от транспортния сектор за периода януари-юни 2010 г., публикувани на сайта на МФ*, показват нееднозначни тенденции.

"БДЖ" ЕАД за 6-те месеца на 2010 г. в сравнение със същия период на 2009 г. отчита **намаляние** на превозения обем на **основни за железопътния**

транспорт товари като: твърди минерални горива; обработени и необработени минерали и строителни изделия; нефт и нефтопродукти; изделия на черната и цветната металургия; химически вещества и продукти; селскостопански продукти и животни; хранителни продукти и фуражи. **Увеличение** спрямо предходната година се констатира при: торове; руди и метални отпадъци; машини, транспортни средства и др. Първото полугодие на 2010 г. "БДЖ" ЕАД приключи **със загуба от 30 398 хил. лева** при отчетена печалба от 21 611 хил. лева за съответния период на 2009 г., или е налице влошаване на резултата с 52 009 хил. лева.

И ДП **Национална компания "Железопътна инфраструктура"** приключва полугодията на 2010 г. с финансов резултат **загуба**, която е в размер на **20 745 хил. лв.**, при разчетена **по бизнес план 32 210 хил. лв.**, или с 11 465 хил. лв. по-малко спрямо очакванията по бизнес план. В сравнение с отчетената загуба за същия период на 2009 г. в размер на 48 093 хил. лв. се отчита намаляние с 27 348 хил. лева.

Към 30.06.2010 г. в **"Пристанище Варна"** ЕАД са обработени 3233 хил. тона товари. В сравнение със съответния период на предходната година са обработени с 270 хил. тона повече товари, т.е. отчетено е увеличение с 9.1%. Финансовият резултат към 30.06.2010 г. е **печалба в размер на 2721 хил. лв.**, докато през първото шестмесечие на 2009 г. печалбата е била 920 хил. лева.

Добри са финансовите резултати от дейността на **"Летище София"** ЕАД. За първото полугодие на 2010 г. по показателя обработени карго товари е регистрирано увеличение от 26.3% спрямо същия период на 2009 г., а с 1.3% са се увеличили пътниците. Към 30.06.2010 г. е отчетена **печалба в размер на 7651 хил. лв.**, която е с 1243 хил. лв. повече от планираната, но с 262 хил. лв. по-малко от отчетената за същия период на 2009 година.

Строителство на големи инфраструктурни обекти. Модернизирането на пътната и железопътната инфраструктура е от особено значение за цялостното икономическо развитие на страната ни и за подобряване на инвестиционния климат. През последните месеци на т.г. се наблюдава като цяло сериозен напредък в изграждането на магистрали.

АМ "Люлин". След продължителни и нелеки преговори между Агенция "Пътна инфраструктура" и сдружение "МАПА-Дженгиз" на 22 юли 2010 г. беше подписан адендум 3 към договора за строителство на АМ "Люлин". Проектът трябва да бъде въведен в експлоатация не по-късно от 31 декември 2010 г., както и договорът за строителен надзор да бъде финализиран до същата дата. По този начин ще бъде осигурено изцяло предвиденото финансиране на строежа от програма ИСПА на ЕС, което представлява 75% от стойността на автомагистралата. Останалите 25% се осигуряват от държавния бюджет.

* <http://www.minfin.bg/bg/page/533>

Съгласно някои от клаузите на адендума: изпълнителят ще дължи неустойка в размер на 14 млн. евро, платима при неспазване на срока, определен за завършване на строително-монтажните работи - 15 май 2011 г. ; В случай че изпълнителят не извърши и сертифицира строителни работи за 142 млн. евро до 31.12.2010 г., то той ще дължи на възложителя (Агенция "Пътна инфраструктура") 75% (размерът на европейското финансиране) от разликата между 142 млн. евро сума и стойността на реално изпълнените работи; изпълнителят поема задължение да наеме българска работна сила (включително работна сила на подизпълнители), която да е не по-малко от 70% от цялата работна сила на изпълнителя (включително персонала на подизпълнителя). През последните месеци за преодоляване на изоставането в графика на строежа са наети допълнително работници, които през октомври вече са над 2120 души, от които 200 са турски строители. Работи се на трисменен режим навсякъде, където процесът позволява.

АМ "Тракия". В началото на август и в началото на септември стартира строителството съответно на лот 3 от Нова Загора до Ямбол и на лот 4 от Ямбол до Карнобат. Избраните за изграждане на тези отсечки - гръцката фирма "Актор" и сдружение "Тракия IV" ДЗЗД, София, както и строителят на лот 2 от Стара Загора до Нова Загора обединение "Магистрала Трейс" са поели ангажимент да приключат със строителството през лятото на 2012 г. Общата дължина на трасето на АМ "Тракия" от Стара Загора до Карнобат е 115.9 км.

Освен избраните фирми за строителен надзор на трите лота от магистралата ходът на строителството се наблюдава стриктно и от ресорната Агенция "Пътна инфраструктура". В агенцията е създадена контролна група, съставена от инженери, финансови специалисти и юристи, която има за задача да проследява строителните дейности на АМ "Тракия". В края на всеки месец ще бъде подготвян доклад за изпълнение на договорените дейности. Предвижда се да бъдат създадени подобни групи за контрол на хода на строителството и на другите магистрали.

През октомври беше констатирано, че като цяло графикът за работа по цялото трасе на АМ "Тракия" се спазва, като е имало само известно забавяне в началото на работата по лот 4. Междувременно беше обявено, че един от 9-те участника в сдружение "Тракия IV" - "Мостстрой" АД и неговите дъщерни дружества, е депозирал молба за откриване на производство по несъстоятелност. Според АПИ това обстоятелство не би трябвало да създаде проблеми за изграждането на последния участък от магистралата, тъй като договорът гарантира солидарна, безусловна и неограничена отговорност на всеки отделен участник в сдружението за изпълнението на този проект.

АМ "Марица". В началото на октомври 2010 г. бяха пуснати в експлоатация 31 км от магистралата, като стойността на строителните работи е 36

млн. лв. Пътният участък е финансиран от държавния бюджет чрез Агенция "Пътна инфраструктура". За изграждане остават близо 67 километра - лот 1: Оризово - Димитровград, и лот 2: Димитровград - Харманли. Финансирането се осигурява от ОП "Транспорт" - 80%, и от националния бюджет - 20%. В края на септември тръжната документация е изпратена в управляващия орган на ОПТ за бележки и одобрение. Очаква се скоро да тръгне процедурата за лот 1. Строителството на оставащите две отсечки е планирано да стартира през пролетта на 2011 г. и трябва да приключи през 2013 година.

АМ "Струма". От магистралата остава да бъдат изградени следните четири лота: лот 1 - от Долна Диканя до Дупница, лот 2 - от Дупница до Благоевград, лот 3 - от Благоевград до Сандански, и лот 4 - от Сандански до Кулата. Все още няма готов технически проект за лот 2 на магистралата, а лот 3 е прехвърлен в следващия програмен период след 2014 г. Усилията са насочени до края на годината да стартират процедурите за лот 1 и лот 2, които са с обща дължина 32 км. Предвижда се строителството да започне през втората половина на следващата година и да приключи през декември 2013 година.

АМ "София - Калотина". АПИ стартира работата по подготовката на процедурите за строителство на магистрален път от София до Калотина. Предвижда се проектът да бъде финансиран със европейски средства, като може да бъде включен в ОП "Транспорт" още през този планов период. Вероятно срокът за неговото завършване ще бъде 2015 г. Изграждането на новия път ще струва 400 млн. евро и ще се строи на 4 лота - софийските Северна, Западна и Източна тангента и самото трасе до Калотина. По този начин транзитният трафик ще се пренасочи от София към магистралите "Люлин", "Хемус" и "Тракия".

Изграждането на магистрала "София - Калотина" ще започне със спестените европейски пари от някои проекти и най-вече от резерва, който беше натрупан от ниските цени на търговете за магистрала "Тракия". АМ "София - Калотина", както и бъдещата магистрала "Черно море" няма да са част от АМ "Тракия", каквито идеи бяха лансирани преди време, а ще са самостоятелни проекти по програма "Транспорт". Причината е, че за "Тракия" вече има издадена ОВОС, която трябва да се променя, ако към магистралата се добавят нови отсечки. Освен това в ЕК е изпратена апликационна форма за одобрение на финансирането ѝ.

Дунав мост II. Все още не е преодоляно изоставането на строителството по втория мост над река Дунав. Удълженият срок за неговото приключване е декември 2011 г. Голяма част от финансирането се осигурява от програма ИСПА. Към края на септември т.г. е констатирано, че над 55% от моста са завършени, а от инфраструктурата на българска територия изпъл-

нението е било 35%. Строителят на обекта - испанската компания FCC, е поискал удължаване на срока за завършване на съоръжението с шест месеца до средата на 2012 г., което не се приема нито от България, нито от Румъния. Двете страни са поискали в едномесечен срок строителят и инженерът на обекта да представят нов план за действие и спазване на сроковете и наваксване на закъснението. По всяка вероятност обектът ще се оскъпи, но все още не е ясно точно с колко. Всички претенции на испанската фирма по няколко различни иска възлизат на 90 млн. евро.

Метро. Продължава с добри темпове работата по разширението на Първия и изграждането на Втория метродиаметър в София, като новоизградените участъци трябва да бъдат пуснати в експлоатация през 2012 г. Същевременно през август с "Метропроект Прага" АД беше сключен договор за: *"Подготовка на инвестиционен проект за Трети метродиаметър на метрото в София кв. "Княжево" - ЦГЧ - бул. "Ботевградско шосе" за реализация като тип леко метро"*. Участъкът, за който се възлага подготовка на инвестиционен проект, е с дължина около 21 км и ще има 23 станции. Договорът с избрания изпълнител е на стойност 3 336 000 лева и ще бъде финансиран със средства от Европейския фонд за регионално развитие чрез ОП "Транспорт" 2007-2013 г., приоритетна ос 5 "Техническа помощ". Срокът за изпълнение на договора е 30 месеца.

Жп линия Пловдив - Бургас. В средата на септември НКЖИ откри **повторно процедурата** за възлагане на обществена поръчка, свързана с ремонта на участъци от железопътната линия Пловдив - Бургас. През юни процедурата беше прекратена във връзка със становище на МТИТС. Мотивът за решението беше значителното надвишаване на финансовия ресурс в аспекта на другите необходими средства по проекта, а именно договор за оценка на съответствието и строителен надзор, и договор за проектиране и изграждане на системи за сигнализация и телекомуникации в жп възел Бургас, които са също в обхвата на проекта. Предметът и обхватът на поръчката се запазват същите. Дейностите по нейното изпълнение са разделени на три обособени позиции. Срокът за подаване на оферти за участие е 8 ноември 2010 година.

Туризм

Брой на туристите и приходи от туризъм. През първото полугодие на 2010 г. България е посетена от 2.1 млн. чуждестранни туристи (без транзитно преминалите) - с 1.9% повече спрямо същия период на 2009 г. Увеличение от 12.6% има при посещенията с цел почивка и ваканция, като са реализирани 1.3 млн. посещения. Намаление има при посещенията с цел бизнес, като са осъществени 425 хил. посещения (-21.1%), и при посеще-

нията с цел гостуване - 62 хил. посещения (-6.1%). Най-голям е броят на туристите от Гърция - 461 хил. (+23%); Румъния - 402 хил. (-10.5%); Германия - 153 хил. (-20.4%); Македония - 143 хил. (+44%); Русия - 137 хил. (+29%). Намаляват посещенията на туристи от скандинавските страни, а също и от Румъния, Германия, Полша, Франция, Израел, Австрия и др. Най-съществен е ръстът при посещенията от Македония и Сърбия. Страните от Европейския съюз продължават да са най-важният пазар за междunaroden туризъм на България с относителен дял 68.5% и общ брой от 1.4 млн. туристи (-5.3%).

Пътувания на български граждани в чужбина. През периода януари-юни 2010 г. българските граждани са реализирали общо 1.7 млн. пътувания в чужбина по всички видове цели. Намалението спрямо предходната година е 28.9%. Намаление има при пътуванията с цел почивка и ваканция, като са осъществени 390 хил. пътувания (-37.4%) и при пътуванията с цел бизнес - 768 хил. пътувания (-40.9%). Увеличение от 8% има при пътуванията с цел гостуване, като са реализирани 544 хил. пътувания.

През първото шестмесечие страните от Европейския съюз са посетени от 908 хил. българи, което представлява намаление с 40.6% в сравнение със същия период на 2009 г. Относителният дял на страните от Европейския съюз в пътуванията на българските граждани е 50.8%. Намалели са пътуванията на български граждани към почти всички основни дестинации, като Турция - 568 хил. пътувания (-3.4%), Гърция - 466 хил. (-44.1%), Македония - 140 хил. (-9.9%), Румъния - 138 хил. (-40.4%) и др. Най-сериозно увеличение има при пътуванията към Португалия - 1163 пътувания (+5.5%), Грузия, Люксембург и др.

Основната причина за намалелите посещения на български граждани в чужбина е свързана с икономическата криза. Специално за Гърция влияние оказва и положението в самата страна - стачките, глобите за шофьори, повишението на цените на горивата и на хранителните продукти. Спада и интересът към "шопинга", но все пак много българи от Южна България продължават да посещават Гърция. *През настоящата година значителна част от българските граждани останаха в България, където намериха изгодни оферти.* Още в началото на летния сезон започна предлагането на почивки на принципа "ол инклузив" по Северното Черноморие, преди всичко в Албена, където беше постигнато високо ниво на заетост на хотелската база. По-голям е интересът и към Южното Черноморие. Наблюдава се бум в уикенд пътуванията в страната, като през настоящата година много от хотелите подготвят специални оферти за такава почивка. Налице са по-чести, но по-къси пътувания, и то главно в двата дни - събота и неделя. Нараства интересът и към круизните пътувания както в Средиземно море, така и в Карибския басейн, Западното крайбрежие на САЩ, Южна Америка, Индийския

океан. Все по-популярни стават речните пътувания, включително и пътувания по река Дунав, които са свързани с културни забележителности.

Приходи от туризъм. По данни на БНБ приходите от международен туризъм в текущата сметка на платежния баланс за първото полугодие на 2010 г. (901.1 млн. евро) са с 0.9% по-малко в сравнение със същия период на 2009 г., а разходите на българските граждани за пътувания в чужбина (439.4 млн. евро) са намалели с 29.7%. През юли 2010 г. приходите от чуждестранни туристи се увеличават с 2.4% в сравнение с юли 2009 г. (след спад за юни с 2.4%). За януари-юли увеличението е с 0.3% на годишна база. Българските туристи, които са пътували в чужбина през юли, са похарчили 80.7 млн. евро при 114.6 млн. евро през юли 2009 г. За първите седем месеца на годината нетните приходи от туризъм възлизат на 948.1 млн. евро.

Последни данни (август 2010 г.). По данни на НСИ през август 2010 г. посещенията на чуждестранни граждани са 1.6 млн. и нарастват с 11.3% спрямо август 2009 г. Увеличение с 10.7% се наблюдава при посещенията на чужденци с цел почивка и екскурзия. Нарастват и посещенията по други причини, както и транзитните преминавания - съответно с 15.7 и с 15.5%. Същевременно спад има при посещенията със служебна цел - с 4.1%, и с цел гостуване - с 9.2%. Посещенията на граждани от страните - членки на Европейския съюз, нарастват с 1.8%, като най-голямо е увеличението при посещенията от Малта и Нидерландия. Намаление има при посещенията от Франция - с 8.0%, Полша - с 5.1%, Словения - с 2.6%, и други. Увеличават се посещенията от групата "други европейски страни" - с 47.6%, като най-голям е ръстът на посещенията на граждани от Турция (74.0%), Украйна и Сърбия.

През август 2010 г. пътуванията на български граждани в чужбина продължиха да намаляват - те са 379.7 хил., или с 30.6% по-малко в сравнение с август 2009 г. Увеличение на пътуванията на български граждани е отбелязано само към Турция - с 5.3%, Кипър - с 3.4%, и Португалия - с 0.3%. Намаляват пътуванията към всички останали наблюдавани страни, като най-голям е спадът на пътуванията към Гърция - с 59.4%, Словакия - с 48.4%, Румъния - с 45.8%, Израел, Чехия и др. Най-голям относителен дял от общия брой пътувания на български граждани в чужбина формират тези с цел гостуване - 34.3%, следвани от пътуванията със служебна цел - 32.9%, почивка и екскурзия - 24.5%, и други - 8.3%.

Оценка на летния сезон. Отминалият летен сезон се характеризира с:

- повече туристи спрямо 2009 г., но сходни финансови резултати;
- съживяване на някои от ключовите пазари, но застои на други;
- малко по-дълъг сезон в сравнение с миналата година, но все още недостъпен за по-добри резултати.

Като цяло има известен ръст на пътуванията, но поради по-ниските цени,

предложени през настоящата година, финансовите резултати няма да бъдат толкова добри. На практика *повече туристи носят по-малко или същите приходи в сравнение с миналото лято*. В началото на сезона беше обявено, че се очаква между 5 и 10% ръст на туристите през тази година. В основата на прогнозата беше съживяването на пътуванията в Европа, очакванията повече българи да прекарат ваканциите си в страната, както и раздвижване на някои от източните пазари - най-вече Русия. Официалната прогноза на МИЕТ е през 2010 г. да бъде реализиран ръст от 5% на посещенията. Въпреки че все още няма окончателни данни за сезона, предварителната информация показва ръст на някои основни пазари. За други страни обаче, от които идват най-много туристи, увеличението е минимално. Така например за първото полугодие от Великобритания е осъществен ръст от едва 0.2% на годишна база.

Нов Закон за туризма. Разработва се нов Закон за туризма, който предвижда:

- да се изготвят критерии за представителност на туристическите сдружения;
- да се обмислят възможностите за създаване на единен туристически борд;
- да се предложи туристическо райониране на страната.

Една от основните идеи е създаването на Национална туристическа организация, която да се занимава с рекламата и маркетинга на българския туристически продукт. Такива структури съществуват в Европа и са обединени под "шапката" на European Travel Commission. Туристическите сдружения, които са около 60 в момента, са постигнали съгласие за необходимостта от създаването на такава структура. За съжаление съществува неяснота около статута ѝ и как точно бизнесът и държавата ще участват в управлението и финансирането ѝ. По принцип туристическите организации действат при условията на публично-частното партньорство - т.е. държавата и туристическите сдружения участват в организацията с парични вноски и така се финансира дейността ѝ. В Швейцария например организацията има право да извършва търговска дейност и да генерира приходи. Новосъздадената организация ще се занимава с маркетинга и рекламата на българския туристически продукт, ще подготвя и ще организира участията на страната в туристически изложения, ще отпечатва брошури, ще разработва рекламни клипове за българския туризъм и др.

В новия Закон за туризма ще се регламентира и категоризацията на хотели и заведения, регистрацията на туроператорите и др. Все още не е ясно дали категоризацията ще е срочна или безсрочна - т.е. дали хотелите ще трябва периодично да защитават броя на звездите си. Обсъжда се всички места за настаняване - ваканционни селища, комплекси с апартаменти за

отдаване под наем, туристически хижи - също да получават звезди. Предвижда се да се увеличи вноската на туроператорите в т.нар. гаранционен фонд, който финансира настаняването на туристи в случай на фалит на агента, природно бедствие и др.

ДДС в туризма. НС прие предложението на МФ за изравняване на ДДС ставката при туристическите пакети за организирани и неорганизиран туристи (първоначалното предложение на МФ беше сегашната ДДС ставка от 7% за пакета туристически услуги за организирани туристи да се повиши на 14%). Предложено е такава да бъде и ставката за пакета за индивидуални туристи, които в момента плащат 20% ДДС. Еднаквите ставки са изискване на ЕК. От туристическия отрасъл обаче искат или запазване на 7% ставка, или повишаване максимално до 10%. Освен това искането на браншовите организации е новата ставка да не влезе в сила от 1 януари 2011 г. (предложение на МФ), тъй като в момента туристическите организации вече договарят пакетите за следващата година на старите цени. Според тях по-разумно е това да стане от второто шестмесечие на 2011 г. В крайна сметка бе прието предложението за ДДС ставка от 9%.

Развитие на алтернативни форми на туризъм. Близко 10 млн. лв. ще бъдат инвестирани в развитие на *селския туризъм* по Програмата за развитие на селските райони (ПРСР) 2007-2013 г. През юли Държавен фонд "Земеделие" одобри 32 нови проекта на обща инвестиционна стойност 19.7 млн. лв. Най-много (общо 19 за близо 10 млн. лв.) са одобрените проекти по Мярка 312 "Създаване и развитие на микропредприятия". Стойността на субсидията, която ще бъде изплатена по тези проекти при успешното им изпълнение, е над 6.2 млн. лв. Те са свързани основно с изграждане на семейни хотели и къщи за гости.

Все по-популярни стават посещенията на *хижите* в българските планини. За съжаление по-голямата част от хижите са в недобро състояние. Основният им проблем е, че в тях много отдавна не е инвестирано. Само 60 от общо 241 хижи в България са ремонтирани, изградени са санитарни възли, с нови покриви и нова дограма. Необходими са по 1 млн. лв. годишно за поетапна реконструкция на хижите в България - подмяна на инвентар, поставяне на изолация, изграждане на пречиствателни съоръжения и др. Според експертите период от пет години е достатъчен, за да се изградят и ремонтират туристическите постройки. За тази цел може да се използват възможностите на фонд "Енергийна ефективност".

Маркетинг и реклама. Рекламните агенции "Маг Адвъртайзинг" и "Крес" са спечелили проект за реклама на България като туристическа дестинация в чужбина, финансиран с пари на ЕС. Поръчката за 6.47 млн. лева е разделена на три части - реклама в Русия, в Германия и във Великобритания. "Маг Адвъртайзинг" ще популяризира страната в Русия през следващи-

те 14 месеца за 1.5 млн. лева. Обединение между германската "Медиа Консулта" и "Крес" ще се занимава с рекламата в Германия за 2.9 млн. лв. Русия и Германия осигуряват най-сериозния туристически поток към България. Обществената поръчка ще се финансира от Оперативна програма "Регионално развитие", мярка "Подкрепа за ефективен национален маркетинг на туристическия продукт".

Позицията за реклама във Великобритания ще бъде обявена отново, тъй като нито една от офертите не е отговаряла на изискванията на възложителя - Министерството на икономиката, енергетиката и туризма.

Спечелилите компании трябва да създадат рекламна кампания за съответните пазари и виждане за увеличаване на конкурентоспособността и потреблението на туристическите услуги в България. Крайната цел е създаване на търговска марка "България". Компаниите ще подготвят и организират пресконференции, "уъркшоп" и различни събития - участия в семинари, конференции, церемонии и др. Ще осигуряват реклама в електронни и печатни медии, външна реклама, интернет реклама и др.

Селско стопанство

Състояние на отрасъла. На фона на силно ограниченото финансиране на икономиката субсидиите, които влизат в аграрния сектор, би трябвало да водят до ускореното му развитие и нарастващото му значение за националното стопанство. На практика обаче това не се случва поради добре известни от години причини - неефективно управление и нерентабилно производство. Така за първото полугодие на 2010 г. приносът на селското стопанство в създадената в страната БДС е 4.4% (при 4.7% година по-рано), а в БВП - 3.9% (при 4.1% през първото полугодие на 2009 г.). Твърде възможно е, докато секторът се научи да ползва субсидиите за целите на устойчивото развитие и да усвоява не толкова леснодостъпните европейски фондове, средствата по Общата селскостопанска политика на ЕС след 2013 г. в частта си за подкрепа на фермерите да се съкратят. Такава идея вече е залегнала в проекторешение на Европейската комисия за реформа на аграрната политика.

Въпреки продължителните дъждове точно по времето, когато трябваше да започне жътвата, *реколтата* се оценява като добра - прибрани са над 3.7 млн. т пшеница и 770 хил.т ечемик. Зърненият баланс е осигурен, макар че качеството на продукцията не е особено високо. Лошите климатични условия в много зърнодобиващи райони по света, забраната за износ от Русия и наложените експортни квоти от Украйна повишиха международните цени и направиха износа изгоден. Според някои оценки износът на зърно от България може да надхвърли 1.7-1.8 млн.т, което би било сериозно увеличение

спрямо миналата година. По-голямата част от този експорт е насочена към пазарите на ЕС - Испания, Гърция, Португалия, Кипър. Традиционен пазар на българското зърно са и арабските страни. Всичко това доведе до покачване на цените на вътрешния пазар до 340-350 лв. за тон хлябна пшеница и 270-280 лв. за тон фуражна, което е с около 80% над миналогодишните цени. Очаква се добра реколта и засилен износ и при слънчогледа.

Финансовата криза се отрази и на *пазара на земеделска земя*. За разлика от другите инвестиционни дружества, които пострадаха силно от кризата, фондовете за земеделска земя, занимаващи се с придобиване, окрупняване и управление на земеделски земи, дори регистрираха ръст в приходите си. Причината за това са увеличените площи, отдадени под аренда, и ръстът на средната рента. Статистиката показва, че търсенето на земя под аренда е нараснало с 25% от началото на годината, а ръстът на цената на арендата е между 10 и 12% спрямо миналата година. Може да се получи силно раздвижване на пазара през следващата година, когато се очаква да тръгнат търговете за отдаване под аренда на около 800 хил. дка държавна земеделска земя. Това е една от антикризисните мерки на правителството и се предвижда да стартира от март 2011 година.

Политика в областта на земеделието. МЗХ започна мащабна акция по *преброяване на земеделските стопанства* с цел набиране на по-пълна и изчерпателна информация за броя, размера и техническата осигуреност на земеделските стопанства. Преброяването се прави на основата на изискване на ЕС, по силата на което трябва да се осигури статистическа информация за анализи и прогнози, върху които да се градят политиките в областта на селското стопанство.

Започна и *заснемането на земеделските земи* от въздуха - страната има ангажимент да обновява периодично орто-фотокартата, която се използва в интегрираната система за администриране и контрол при изплащане на директните субсидии на фермерите. Тази есен трябва да бъдат направени нови фотоизображения на 59% от територията на страната, а в срок до 16 май следващата година - и на останалите 41%. До ноември МЗХ трябва да предаде обновените снимки в Разплащателната агенция, за да могат да започнат плащанията към земеделските производители през декември. Това вероятно е една от причините, поради които страната не се включи в групата на еврочленките, поискали по-ранно изплащане на субсидиите на земеделските си производители, за да бъдат подпомогнати в кризата.

По данни на фонд "Земеделие" през тази година двойно заявените площи за европейски субсидии по *схемата за единно плащане на площ* са малко над 1% от общата обработваема площ и до края на октомври всички припокривания трябва да бъдат изчистени. Към 120 хил. земеделски производители, подали заявления за преки плащания на площ, се прибавят и 21

хил. фермери, които ще получат финансиране по шест схеми за национално доплащане в животновъдния сектор, и 31 хил. тютюнопроизводители, подали заявления за подпомагане.

Проблемите в *млечния сектор* се изостриха с въвеждането на новите стандарти за качествени храни - през юли беше одобрен българският стандарт за кисело мляко, а през август - за сирене. Характерна особеност на тези стандарти е отказът от влагането на растителни мазнини и други замесители и подобрители и връщането към старите български технологии, залагащи на чистотата на млечните продукти. Веднага се забеляза тенденция на пренасочване на потребителското търсене към по-качествените изделия и като резултат нарасна търсенето на суровини за тяхното производство. Известно е, че на България е определена национална млечна квота от 1.2 млн. т, но страната успява да изпълни едва около 700 хил. т, като само половината от това количество отговаря на изискванията за качествено мляко. При това положение млекопреработвателите ще изпитват все по-остра нужда от качествена суровина, отговаряща на всички европейски изисквания. Засега някои от тях разчитат на свои собствени ферми, други - на финансово сътрудничество с доставчиците си, но за всички става все по-трудно осигуряването на качествено сурово мляко. Търговията с млечни квоти, провеждаща се за втора поредна година, както и очакваното въвеждане на електронна млечна борса от август 2011 г. няма да решат проблема с недостига. Необходима е ясна стратегия и програма с конкретни мерки във времето за развитие на животновъдството и превръщането му в конкурентен отрасъл.

По данни на фонд "Земеделие" договорените проекти по *Програмата за развитие на селските райони* са около 8 хил., като стойността на субсидията е над 1.4 млрд. лв. В момента се подготвя искане за прехвърляне на средства от някои мерки по програмата към мярката за модернизиране на земеделски стопанства, в т. ч. купуване на агротехника, създаване на трайни насаждения, изграждане на системи за напояване и др., чийто бюджет вече е изчерпан. Все още се обмисля от кои мерки да бъдат взети средствата. Европейските регламенти позволяват всяка страна членка да има правото да прехвърли от една мярка към друга до 1% от бюджета, отпуснат от Европейския земеделски фонд. За България тази сума е 26 млн. евро. За обосноваването на това искане ще е необходим задълбочен анализ на подадените проекти, както и междинна оценка на изпълнението на цялата програма. Тук на помощ идва и фонд "Земеделие", който взе решение да *рефинансира кредитите* за купуване на земеделска техника от фермери, кандидатствали с проекти по Програмата за развитие на селските райони, но неуспели да получат финансиране заради изчерпване на средствата по мярката. Заделените средства за подпомагане по тази схема са 40 млн. лв. Зе-

меделските стопани, които желаят да кандидатстват за средства по нея, трябва да подадат искане за преговаряне на банковия си кредит съобразно изискванията на фонда.

Регионална политика. Европейски фондове

Доклад на ЕК по механизма за сътрудничество и проверка на напредъка на България в съдебната реформа. На 20 юли ЕК представи своя доклад по механизма за сътрудничество и проверка на напредъка на България в съдебната реформа (през септември докладът е представен пред Съвета на министрите). В този доклад ЕК похвали България за "силния устрем към реформи". В него за първи път липсват остри критики към страната. Почти липсват критики към МВР, а се набляга върху препоръките към магистратурата. Забележки са отправени и към ВСС, като се отчита формалността на съдебния процес в България и нуждата от по-сериозен контрол върху обществените поръчки и конфликта на интереси. ЕК продължава да настоява за присъди за корупция и организирана престъпност, като смята постигнатите успехи на прокуратурата за недостатъчни. Европейските експерти обясняват този факт с недостатъци в професионалното обучение на полицаите и магистратите. Съдебната власт трябва да поема по-често инициативата за реформа и да проявява "по-силно чувство за отговорност". България получава одобрение за новото законодателство - промените в НПК, съдебния закон, предстоящия нов закон за комисията "Кушлев", промените в закона за конфликта на интереси и новата стратегия за реформа на съдебната власт.

България е установила ефективно партньорство с ЕК и е подобрила качеството на информацията относно напредъка по механизма за сътрудничество и проверка. ЕК препоръчва на българската съдебна система да бъде значително по-активна в работата си по делата от обществен интерес, борбата срещу корупцията и престъпността на високо ниво. Трябва да продължи реформата в полицията и засилването на съвместните екипи между полицията и прокуратурата. Заедно с доклада за България ЕК публикува и оценка за Румъния, която е по-критична.

Използване на средства от европейските фондове на ниво ЕС. Според доклад на ЕК Полша и България са сред най-големите бенефициенти на средства от европейските фондове (те са съответно 2% и 1.7% от БВП) сред страните от Източна Европа. Испания също е един от най-големите бенефициенти. Германия е най-големият нетен вносител на средства в общността с над 8 млрд. евро годишно. Холандия е сред трите най-големи вносителя спрямо БВП на страната - през 2009 г. Холандия е внесла в бюджета на ЕС над 2 млрд. евро, или 0.36% от БВП. Най-големият бенефициент

от бюджета на ЕС през 2009 г. е била Полша - според доклада на ЕК през 2009 г. страната е получила 6.3 млрд. евро от ЕС (2% от нейния БВП). Това представлява сериозно увеличение в сравнение с 2008 г., когато европейското финансиране за Полша е било 1.25% от БВП. Гърция е получила по-малко средства: 3.1 млрд. евро през 2009 г. при 6.3 млрд. евро през 2008 г. (най-голямото финансиране в ЕС през съответната година). Испания е получила от ЕС 1.2 млрд. евро през 2009 г. спрямо 2.8 млрд. през 2008 г., а Португалия съответно 2.7 млрд. евро през 2008 г. и 2.1 млрд. евро през 2009 г. Всички други страни от Централна и Източна Европа също са нетни бенефициенти през 2009 г. начело с Литва и Естония (над 4% от техния БВП). Според експертите в ЕК е необходимо разработването на компенсационен механизъм на големите нетни вносители в ЕС.

Изпълнение на оперативните програми. Ефективното използване на европейските фондове е основен приоритет за българското правителство. По данни на министъра по усвояването на европейските фондове получените средства от Европейската комисия до момента са над 953 млн. евро. Договорени са 35% от цялата сума, разплатени са над 628 млн. евро, което представлява 8% от тях (1% година по-рано).

Според ЕК най-добре работещата програма е ОП "Регионално развитие", а **най-проблемна остава ОП "Транспорт"**. По ОП "Транспорт" има само няколко проекта, които се изпълняват с добри темпове. Това са метрото в София, автомагистрала "Тракия", както и реконструкцията на жп линията Свиленград - граница. Трудности при изпълнението на ОП "Транспорт" създават сложните отчуждителни процедури, археологически разкопки, изграждане на съпътстващи трасета, селскостопански пътища, газови линии, преместване на железопътни линии и др. Новата цел на регионалното министерство и пътната агенция е за една година и половина усвояемостта на средствата по ОП "Транспорт" да достигне 60%. Според експертите това означава до април 2011 г. да са подписани договори за нови седем лота на обща стойност 500 млн. лева. Сред тях са по два нови лота на магистралите "Струма" и "Марица" и отсечките Кърджали - Подкова и Мездра - Ботевград.

В същото време сред приоритетите е подготовката за усвояване на европейските средства след 2013 г. Някои проекти ще бъдат оставени за следващия програмен период. Сред тях са участък от жп линията София - Пловдив (в планинската му част) и лот 3 на магистрала "Струма". Експертите са готови с резервни проекти, които да получат финансиране още сега. Това са северната част на околновръстното шосе на София, пътят от София до Калотина, както и някои обходни пътища.

Ще бъде създадено *специализирано звено* с висококвалифицирани и опитни чуждестранни мениджъри на проекти, което може да поеме големите

инфраструктурни проекти с финансиране от европейски фондове. В звеното ще работят и добре подготвени български експерти. Заплащането на специалистите ще бъде поето от техническата помощ към съответната оперативна програма. Все още не е ясно къде ще бъде позиционирана новата структура. Вероятно ще бъде създадено и специализирано звено в МРРБ, което ще подобри контрола и взаимодействието с агенция "Пътна инфраструктура".

През септември МРРБ и кметовете на 21 общини подписаха договори за предоставяне на безвъзмездна финансова помощ от европейските фондове на стойност 106 млн. лева. Проектите са по ОП "Регионално развитие" и са за реконструкции на улична мрежа, изграждане на зелени площи, алеи и детски площадки. Очаква се да бъдат създадени повече от 1900 работни места при изпълнението на проектите за подобряване на градската среда в общините. Срокът на изпълнението им е 24 месеца.

Предприсъединителни фондове. В годишния доклад на Европейската комисия за защита на финансовите интереси на общността и борбата с измамите **България оглавява списъка с нередности и измами с пари** по всички предприсъединителни програми. От 706 докладвани в ЕК случая през миналата година 376 са български, следвани от румънските - 196 случая. Най-сериозни проблеми създава програма САПАРД, като са докладвани нередности по 20% от проектите по нея. Този процент е най-високият регистриран някога от Европейската служба за борба с измамите (ОЛАФ) за всички еврофондове във всички държави. 307 са българските случаи по САПАРД, за които европейското финансиране е за над 65 млн. евро. Регистрирани са и 65 случая по ФАР и 4 по ИСПА. Общата стойност на неправомерно отпуснатите пари по предприсъединителните програми през 2009 г. е над 74 млн. евро. Трябва да се отбележи обаче, че не всяка нередност е измама и злоупотреба и че част от случаите са свързани с технически и документни грешки. Посочва се, че в България съществуват слабости в националната система за борба с измамите. Първото място в тази непрестанна класация се дължи до голяма степен на докладваните много нарушения в началото на мандата на новото правителство. През последните месеци контролът нараства най-вече поради засиления натиск от ЕК. Срокът на действие на предприсъединителните програми изтича, а това е свързано и с повече проверки. Очакванията на правителството са, че през следващата година ситуацията с нарушенията ще се промени в положителна посока.

След проведени разговори е възможно Европейската комисия да увеличи срока за четири важни за България проекта по програма ИСПА на обща стойност 110 млн. евро. Става дума за проектите за водния цикъл на Смолян, Варна, Балчик и Шумен.

В края на септември ЕК наложи глоба на България в размер на 6.5 млн. евро по програма САПАРД. Според експертите от ДФ "Земеделие" глобата се налага заради неспазване на изискванията на многогодишното финансово споразумение по САПАРД и заради ненавременно извършена работа от предходното правителство. По времето на предходното правителство след блокирането на програма САПАРД България се ангажира да изготви план за действие, който е трябвало да бъде представен преди края на 2008 г. с корекции на допуснатите слабости. Вместо това е предпочетено да бъдат прикрити фирми с проекти по САПАРД, макар че е имало разследвания на прокуратурата. На практика са плащани неправомерно средства по САПАРД. България ще работи за намаляване на глобата.

Общински бюджети. В края на септември правителството одобри разделение на дейностите, финансирани чрез бюджетите на общините, на местни и делегирани от държавата и определи стандарти за финансиране на делегираните от държавата дейности през 2011 г. През следващата година ще се прилагат единни стандарти за всички делегирани от държавата дейности. Във функция "Социално осигуряване, подпомагане и грижи" са разработени два нови стандарта за социални услуги, предоставяни в общините - "Личен асистент" и "Социален асистент". Във функция "Здравеопазване" наименованията на различните видове диспансери са приведени в съответствие с разпоредбата на ал. 70 от Преходните и заключителни разпоредби към Закона за изменение и допълнение на Закона за лечебните заведения. С решението си правителството определя единни стандарти за изчисляване на средствата за заплати по групи общини за минимално кадрово осигуряване на делегираната от държавата дейност "Общинска администрация", финансирана чрез бюджетите на общините за 2011 г. Според приетия от кабинета документ кметът на общината определя числеността на персонала за делегираните от държавата дейности в образованието, в специализираните институции, както и в здравеопазването и културата (без читалищата). В решението е предвидено средствата за финансиране на 37 нови социални услуги, които функционират по проекти на ОП "Развитие на човешките ресурси" и приключват проектните дейности в рамките на 2011 г., да бъдат осигурявани в процеса на изпълнението на бюджета през 2011 г. Това ще стане чрез компенсирани промени между отделни социални услуги по предложение на МТСП и/или чрез реструктуриране на целевите разходи по централния бюджет за 2010 г. Съгласно приетото правителствено решение се въвежда еднакъв подход в съставянето на общинските бюджети в частта за делегираните от държавата дейности и се създават условия за продължаване на процеса на финансова децентрализация през 2011 година.